

BETÆNKNING

OM

ERHVERVSMÆSSIGE FORANSTALT-
NINGER FOR ERHVERVS-
HÆMMEDE

AFGIVET AF

DET AF ARBEJDS- OG SOCIALMINISTERIET
NEDSATTE UDVALG

Det administrative bibliotek

Slotsholmsgade 12
1216 København K

Socialministeriets
bibliotek

J. H. SCHULTZ A/S
UNIVERSITETS-BOGTRYKKERI
KØBENHAVN

1951

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
In Hedning	5
I. Begrebet erhvervshæmmede	7
II. Erhvervmæssige problemer	10
III. Danske og udenlandske foranstaltninger	12
IV. Arbejdsanvisning	14
A. Hvilke organer	14
B. Hvilken fremgangsmåde	15
1. Anvisning af erhvervshæmmede	17
2. Lægeassistance	17
3. Tilknytning til den offentlige erhvervsvejledning	19
4. Andre hjælpemidler	21
a. Arbejdsanalyser	21
b. Oplysningsvirksomhed	22
c. Slutbemærkninger vedrørende anvisningsvirksomheden	22
V. De erhvervshæmmedes tilmelding	23
1. De erhvervshæmmedes eget initiativ	23
2. Indberetning fra sygehuse og sociale institutioner	23
3. Anvisningskontorenes initiativ	25
VI. Tilvænningsforanstaltninger (Overgangsforanstaltninger)	25
1. Arbejds- og beskæftigelsesterapi	26
2. Beskæftigelsesforanstaltninger	27
VII. Optræning og oplæring	28
A. Kursus	28
B. Egentlige værksteder for erhvervshæmmede	29
C. Arbejdsskolen	30
D. Optræning hos private	31
1. Gældende regler	31
2. Udbygning af praksis	32
a. Under hvilken form bør tilskud ydes	32
b. Hvorledes skal tilskudets størrelse fastsættes	34
c. Spørgsmålet om at holde arbejdsgiverne skadesløse for produktionstab som følge af manglende udnyttelse af maskinellet	34
3. Tvangsmæssige ordninger	35
VIII. De erhvervshæmmedes endelige placering på arbejdsmarkedet	35
A. Det frie arbejdsmarked	36
1. Kvotasystemet	36
2. Lønproblemer	38
3. Forholdet til arbejdsløshedsforsikringen	38
4. Forholdet til invalideforsikringen	39
5. Pension	40
6. Sygekasse	40
7. Opsigelsesregler	40
8. Ansættelse hos det offentlige	41

	Side
B. Forbeholdt arbejde	41
1. Offentlige virksomheder	41
2. Private arbejdsgivere	42
3. Erhvervshæmmede som selvstændigt erhvervsdrivende	43
C. Særlig tilrettelagt arbejde	43
1. Erhvervshæmmede, der kan anbringes på arbejdsmarkedet, når særlige foranstaltninger foretages	44
a. Arbejdere, der kan præstere normal arbejdsydelse	44
b. Erhvervshæmmede, der ikke kan præstere normal arbejdsydelse	44
2. Erhvervshæmmede, der ikke kan anbringes på arbejdsmarkedet	45
D. Hjemmearbejde	46
IX. Efterkontrol	47
X. Den praktiske tilrettelæggelse af arbejdet	48
1. Arbejdsanvisningskontorerne	48
2. Tilvænningsforanstaltninger	49
3. Optræning og oplæring	49
4. Endelig placering af erhvervshæmmede	50
XI. Resumé	50

BILAG

I. Redegørelse fra arbejdsministeriet vedrørende optræningsforanstaltninger og arbejdsfremskaffelse til erhvervshæmmede 1942—47	55
A. Indledende bemærkninger	55
B. Særlige vilkår ved foranstaltningerne for erhvervshæmmede	55
C. De offentlige arbejdsanvisningskontorers opgaver og udbygning	56
D. Klientellet	58
E. Samarbejdet mellem anvisningskontorerne og andre institutioner	60
F. Omfanget af anvisningskontorernes arbejde	61
G. Værdien af udendørsforanstaltningerne	61
H. Arbejdsfremskaffelse	66
Tabelbilag til arbejdsministeriets redegørelse	81
II. Kort redegørelse fra arbejds- og boligministeriet vedrørende arbejdet med erhvervshæmmede 1947—49	86
III. Invalideforsikringsrettens virksomhed	87
IV. Udlandets foranstaltninger	94
Litteratur	104
Register	112

Indledning.

I september måned 1946 nedsatte det daværende arbejds- og socialministerium et udvalg, der havde til opgave på en bredere basis at videreføre den undersøgelse, som det under samme ministerium nedsatte rådgivende udvalg vedrørende den offentlige arbejdsanvisning havde påbegyndt med henblik på gennemførelse af erhvervsmæssige foranstaltninger for erhvervshæmmede.

Til formand for udvalget udpegedes daværende kontorchef i arbejds- og socialministeriet *Axel Skalts*. Ved dennes udnævnelse til departementschef i ministeriet for byggeri og boligvæsen den 1. december 1947 blev formandshvervet overdraget til daværende departementschef i arbejdsministeriet *J. T. Høirwp*, der ved sin udnævnelse til stiftamtmand den 1. oktober 1948 blev afløst af departementschef *H. Lorentzen*, arbejdsministeriet.

Endvidere udpegedes i september måned 1946 til medlemmer af udvalget: Formanden for De samvirkende Invalideorganisationer, forretningsfører *Ernst Jørgensen*, kontorchef *P. Juhl-Christensen*, arbejds- og socialministeriet, statsvidenskabelig konsulent *Henning Friis*, arbejds- og socialministeriet, arbejdsdirektør *K. Korsgaard*, arbejdsdirektoratet, retsformand *P. Ryyd*, invalideforsikringsretten, kontorchef *K. O. Vedel-Petersen*, centralarbejdsanvisningskontoret, København, og kontorbestyrer *Georg Jørgensen*, amts-arbejdsanvisningskontoret, Odense.

I udvalgets møder har desuden deltaget som særlig sagkyndig ekspeditionssekretær *T. Haarløv*, arbejds- og boligministeriet. Sidstnævnte har siden departementschef Lorentzens bortrejse den 1. april 1950 fungeret som formand for udvalget.

Siden februar måned 1950 har konsulent Friis på grund af bortrejse været forhindret i at deltage i udvalgets møder.

Sekretariatsforretningerne har været varetaget af fuldmægtig *Poul Madsen*, arbejds- og boligministeriet, bistået af sekretær *H. Skibsted*.

På baggrund af udviklingen i udlandet samt af de af det daværende arbejdsministerium siden 1942 anstillede forsøg med hensyn til optræning og beskæftigelse af erhvervshæmmede har udvalget overvejet, hvorvidt de eksisterende midler til at få erhvervshæmmede i gang var tilstrækkelige, og har i det omfang, dette ikke skønnedes at være tilfældet, stillet forslag om en øget indsats til fordel for de pågældende.

Adskillige af de af udvalget stillede forslag omhandler forholdet mellem arbejdsgivere og arbejdere. Dette gælder således spørgsmålet om optræning af erhvervshæmmede hos private arbejdsgivere (s. 31 ff.), spørgsmålet om endelig anbringelse af erhvervshæmmede hos private arbejdsgivere (s. 35 ff.), herunder spørgsmålet om at forbeholde visse arbejdsområder for erhvervshæmmede (s. 41 ff.) og spørgsmålet om at tilrettelægge særlige arbejdsfelter for erhvervshæmmede (s. 43 ff.) m. v. Under tilrettelæg-

gelsen af udvalgets arbejde var det hensigten at optage forhandling med arbejdsgiver- og arbejderorganisationerne om disse spørgsmål. Efter at der under arbejds- og boligministeriet er nedsat en særlig arbejdsmarkedskommission med repræsentanter for hovedorganisationerne, og efter at der er truffet bestemmelse om, at de erhvervshæmmedes problemer skal behandles i denne kommission, jfr. Rigsdagstidende, folketingets forhandlinger 1949—50, spalte 2073 ff., har udvalget imidlertid fundet det rettest, at forhandlingerne med arbejdsgiver- og arbejderorganisationerne henskydes til arbejdsmarkedskommissionen, til hvilken nærværende betænkning forventes oversendt.

Udvalget har aflagt besøg på de i Århus og Randers oprettede uden- og indendørsforanstaltninger for erhvervshæmmede.

Kobenhavn i juni 1950.

T. Haarløv,
fg. formand.

P. Juhl-Christensen.

Ernst Jørgensen.

Georg Jørgensen.

Korsgaard.

P. Ryyd.

Vedel-Petersen.

Poul Madsen.

I.

Begrebet erhvervshæmmede.

Som bekendt findes der en gruppe medborgere i den arbejdsdygtige alder, der uanset de svingende beskæftigelseskonjunkturer har store vanskeligheder ved at finde arbejde, hvorved de kan opfylde de dem påhvilende forsørgerpligter. Dette kan i nogle tilfælde skyldes ganske særlige årsager, som må søges dels i den pågældendes fysiske eller psykiske tilstand dels i ydre forhold, der specielt vedrører ham. Sådanne personer betragtes sædvanligvis som erhvervshæmmede.

Ifølge den engelske lov om erhvervshæmmede af 1. marts 1944 defineres en erhvervshæmmedet som en person, der på grund af beskadigelse, svaghed eller medfødt deformitet er i *væsentlig* grad hæmmedet i at opnå eller fastholde en sådan beskæftigelse, respektive arbejde for egen regning, som bortset fra denne beskadigelse, svaghed eller deformitet ville passe til hans alder, erfaring og kvalifikationer. Ved „svaghed“ forstås en fysisk eller psykisk tilstand hidrørende fra mangelfuld udvikling af et eller andet organ.

I den til grund for loven liggende betænkning af 1943 (Tomlinsonbetænkningen) fremhæves det, at det ikke er ethvert handicap i henseende til opnåelse af arbejde, der betragtes som erhvervshæmning. Hvor langt end princippet om chancerne lighed ønskes ført ud, vil der altid være sådanne naturlige egenskaber som begavelse, praktisk færdighed, fysik, udseende, karakter og personlighed, som giver dem, der besidder dem, et forspring frem for andre.

Nærværende udvalg er af den opfattelse, at der med disse udtalelser er givet et værdifuldt vejledende udgangspunkt for afgrænsningen af den gruppe personer, som man her i landet bør betragte som erhvervshæmmede. Som sådanne må herefter betragtes blinde, svagsynede, døvstumme, døve og tunghøre, vanføre, tuberkuløse og personer, der af andre grunde er invaliderede eller kronisk syge, endvidere personer, hvis lidelse i højere grad er af psykisk art, såsom åndssvage, sindssyge, sinker, psykopater og nervesvækkede.

Alle disse personer er ramt af fysiske eller psykiske lidelser, som i det væsentlige er af organisk natur, og ligger således inden for den med den engelske definition givne afgrænsning af de erhvervshæmmedes gruppe. Den støtte fra samfundets side, som personer af denne gruppe har krav på, kan imidlertid efter omstændighederne være lige så vel motiveret i tilfælde, hvor det helt eller delvis er ydre individuelle årsager, som bevirker, at en person har særlige vanskeligheder ved at opnå eller fastholde et arbejde.

Udvalget ønsker derfor at forstå begrebet erhvervshæmmede som også omfattende enkelte andre grupper af personer, herunder personer, der er straffede eller på anden måde er socialt afsporede.

Begrebet erhvervshæmmede er således meget omfattende. Det er imidlertid klart, at de af udvalget i betænkningen foreslåede foranstaltninger af praktiske grunde ikke kan omfatte alle personer, der begrebsmæssigt kan betegnes som erhvervshæmmede. Herom skal følgende bemærkes:

1. For det første er det klart, at personer, hvis erhvervsevne er nedsat så betydeligt, at de må betragtes som helt arbejdsudygtige, ej heller omfattes af de i betænkningen foreslåede foranstaltninger. Det samme gælder personer, hvis defekter ikke er større, end at de almindeligvis ved egen hjælp kan skaffe sig beskæftigelse. Hertilkommer, at der almindeligvis må sættes en aldersgrænse for, hvilke personer der omfattes af de foreslåede foranstaltninger. Normalt vil således personer over 50 år være udelukket fra foranstaltninger, hvor formålet er optræning med henblik på anbringelse hos private arbejdsgivere.

Den gruppe personer, udvalgets arbejde således tager sigte på, er derfor først og fremmest mennesker under en vis alder, der på grund af fysiske eller psykiske defekter har særlig *vanskeligt* ved at blive placeret i arbejde, og derfor som regel er afhængige af, at der træffes særlige foranstaltninger for at hjælpe dem ind på arbejdsmarkedet.

Grænsen nedad til den gruppe arbejdere, der må betragtes som arbejdsudygtige, og grænsen opad til de arbejdere, der vel lider af en eller anden defekt, men som dog ikke behøver nogen særlig støtte for at finde arbejde, er selvsagt flydende. Af den grund er det også vanskeligt at angive, hvor stor gruppen af erhvervshæmmede, for hvilke der må træffes særlige foranstaltninger, er, og de nedenfor anførte tal er kun angivet for at illustrere størrelsen af de grupper, indenfor hvilke de erhvervshæmmede findes, der omfattes af udvalgets forslag.

Det kan således anføres, at antallet af *invalidere* pr. 31. marts 1949 var 41 532. Dette tal omfatter personer, hvis erhvervsevne ifølge invalideforsikringsrettens skøn er nedsat til invaliditetsgrænsen, normalt $\frac{1}{3}$ og derunder. Kun et relativt ringe antal af disse vil være egnede til indberetning til arbejdsanvisningskontorerne med henblik på arbejdsanvisning m. v.

Det skal her anføres, at invalideforsikringsretten, for at få et indtryk af hvor mange invaliderentemodtagere der kan blive tale om at indberette til kontorerne, har gennemgået en række sager, som har været behandlet i et antal retsmøder i året 1950. Man har herved set bort fra personer over 50 år, husmødre, som ikke har erhvervsmæssigt arbejde eller har til hensigt at søge sådant, selvstændige landmænd og andre selvstændige erhvervsdrivende m. fl.

Efter denne gennemgang har invalideforsikringsretten rent skønsmæssigt anslået, at der ialt vil kunne blive tale om op imod 5 pct. af rentemodtagerne, og går man ud fra ialt 41 500 rentemodtagere og benytter denne procent, kan man skønsmæssigt anslå, at der til enhver tid er ialt mellem 1500 og 2000 tilfælde blandt samtlige rentemodtagere, som egner sig til indberetning.

Dette er dog ikke ensbetydende med, at retten på en gang vil kunne indberette mellem 1500 og 2000 tilfælde, idet indberetning først vil ske, efterhånden som rentesagerne optages til kontrol. Endvidere vil arbejdsanvisningskontorerne antagelig komme i forbindelse med en del rentemodtagere på den måde, at de pågældende selv retter henvendelse til kontorerne, hvorefter kontorerne sætter sig i forbindelse med retten og anmoder om at få tilstillet de oplysninger, retten ligger inde med vedrørende de pågældendes helbreds-tilstand og øvrige forhold.

Da der årligt indgår ca. 8000 rentebegæringer, vil det, da ca. 6000 begæringer bliver imødekommet, kunne påregnes, at der under samme forudsætning som foran anført hvert år vil kunne indberettes ca. 300 nye rentemodtagere. Af de ca. 2000 rentebegæringer hvor der bliver afsagt kendelse gående ud på „ikke invalid“, vil invalideforsikringsretten mene, at ca. 10 pct. eller ca. 200 må anses for egnede til indberetning. Det samlede antal, der årligt kan indberettes, bliver således ca. 500.

Personer under *særforsorg* vil som regel ikke kunne skaffe sig arbejde på egen hånd. Der er normalt ca. 26 000 personer under særforsorg. Adskillige af disse, således mange

åndssvage, epileptikere m. v., er imidlertid arbejdsdygtige, og andre — det gælder især sådanne, der til stadighed opholder sig på særforsorgsanstalterne — falder uden for nærværende betænkningens rammer, idet der i denne betænkning kun er taget hensyn til sådanne erhvervshæmmede, som ikke hjælpes på anden måde.

Antallet af personer, der modtager *hjælp fra det offentlige* (kommunehjælp eller fattighjælp), andrager ca. 60 000 årlig. Af disse vil adskillige aldrig finde ind i erhvervslivet, uden at der træffes særlige foranstaltninger for dem.

Antallet af *straffede* er anslået til årligt ca. 12 000; den årlige afgang fra statsfængslerne udgør ca. 3 500, hvoraf mange må antages ikke på egen hånd at kunne finde beskæftigelse.

Antallet af *sygehuspatienter* med erhvervsmæssige problemer kan anslås til ca. 2 500 om året; af disse må adskillige antages ikke på egen hånd at kunne skaffe sig beskæftigelse.

De nævnte tal er tilstrækkelige til at vise, at gruppen af erhvervshæmmede med erhvervsmæssige problemer er stor. Udvalget har afstået fra at søge at give noget tal, idet antallet af erhvervshæmmede altid vil være varierende, bl. a. svingende med beskæftigelseskonjunkturerne. Udvalget har heller ikke fundet et tal påkrævet, idet de i betænkningen foreslåede foranstaltninger meget vel kan gennemføres, uden at man på forhånd ved, hvor mange erhvervshæmmede der findes i landet. Udvalget vil i denne forbindelse blot pege på, at den offentlige arbejdsanvisning er etableret og fungerer, uden at nogen på forhånd kan sige noget om, hvor mange anvisninger kontorerne vil komme til at beskæftige sig med år efter år. Det vigtigste er, at et *forsvarligt apparat er til stede, og at dette ikke gøres større, end at man på forhånd er klar over, at der altid vil være tilstrækkeligt at gøre.*

2. For det andet er det klart, at gruppen af erhvervshæmmede med erhvervsmæssige problemer, således som den foran er beskrevet, er varierende ikke blot i forhold til arten af det arbejde, arbejdskraften prøves ved, men også i forhold til arten af de foranstaltninger, der træffes for at hjælpe de erhvervshæmmede. Til belysning heraf skal følgende anføres:

I kap. IV har udvalget foreslået, at den offentlige arbejdsanvisning udbygges, således at den bliver i stand til at varetage de opgaver, som den erhvervsmæssige placering af de erhvervshæmmede frembyder. Udvalget har herved bl. a. lagt vægt på, at den offentlige arbejdsanvisning bliver i stand til at foretage en individuel behandling af de enkelte anvisningstilfælde, når det drejer sig om erhvervshæmmede.

Det er klart, at kontorerne selv må være beføjede til at skønne, hvilke arbejdere der må betragtes som erhvervshæmmede i den forstand, at kontorerne skal gøre en særlig indsats for at skaffe dem arbejde. I denne forbindelse kan det også fremhæves, at kontorerne må udvise en betydelig skønsomhed med hensyn til anvisning af straffede, uanset at disses erhvervsevne i og for sig ikke behøver at være nedsat.

Når det derimod drejer sig om placering af erhvervshæmmede ved tilvænningsforanstaltninger eller optræningsforanstaltninger, vil gruppen af erhvervshæmmede arbejdere, der kan komme i betragtning, være anderledes sammensat, idet anvisningskontorerne må være beføjede til ved sådanne foranstaltninger også at anbringe erhvervshæmmede, der har en væsentlig nedsat erhvervsevne, for så vidt de må skønnes gennem tilvænnings og optræning at kunne få deres erhvervsevne bragt i vejret.

Drejer det sig om anbringelse af erhvervshæmmede ved kursus, på værksteder eller på arbejdsskolen, jfr. nedenfor s. 28 ff., vil det ganske naturligt blive en snævrere kreds af erhvervshæmmede, der kan komme i betragtning, nemlig kun sådanne, som det pågældende kursus eller værksted er tilrettelagt for, og som arbejdsskolen tager sigte på, for sidstnævntes vedkommende først og fremmest vanføre og lemlæstede.

Udvalget har i kap. VIII foreslået, at der bl. a. skabes mulighed for at anbringe erhvervshæmmede i det private arbejdsmarked enten til nedsat løn eller således, at der træffes særlige foranstaltninger f. eks. med hensyn til indretning af maskiner for de erhvervshæmmede. Også her er det klart, at kun erhvervshæmmede, hvis arbejdsevne ikke går under en vis grænse, kan komme i betragtning. Når det derimod drejer sig om anbringelse af erhvervshæmmede ved særlige offentlige værksteder, jfr. betænkningen s. 45, bør også erhvervshæmmede med en meget betydelig nedsættelse af arbejdsevnen kunne komme i betragtning, alt for så vidt de dog kan præstere et vist arbejde. Drejer det sig om hjemmearbejde, kan selv de hårdest ramte komme i betragtning, forudsat at de kan præstere arbejdet.

S. 41 har udvalget foreslået, at det pålægges offentlige og koncessionerede virksomheder at beskæftige en bestemt procent erhvervshæmmede. Her vil det være nødvendigt at fastsætte klare kriterier for, hvilke personer der i denne henseende kan betragtes som erhvervshæmmede.

Det anførte er tilstrækkeligt til at vise, at det vel er muligt at definere begrebet erhvervshæmmedet arbejdskraft, men at det på den anden side ofte er nødvendigt i praksis at træffe foranstaltninger, der kun omfatter *visse grupper* af erhvervshæmmede.

3. Udvalget vil for det tredje pege på, at det — når betænkningens forslag skal føres ud i livet — af praktiske grunde vil blive nødvendigt at gå gradvis frem, således at der i en overgangsperiode af nogle år kun arbejdes med visse grupper af erhvervshæmmede, og således at de øvrige grupper, efterhånden som administrationsapparatet opbygges og erfaringer indvindes, drages med ind under ordningen. Det bør i et af arbejds- og boligministeren udstedt cirkulære fastlægges, hvilke grupper af erhvervshæmmede, arbejdsansvsningskontorerne i de første år skal koncentrere sig om, og det bør heri — i overensstemmelse med det af udvalget foran anførte — udtrykkeligt fremhæves, at det indenfor de omhandlede grupper af erhvervshæmmede kun er personer, hvis erhvervsevne er nedsat i væsentlig grad, uden at de dog kan betragtes som arbejdsudygtige, der omfattes af ordningen.

Ved afgørelsen af, hvilke grupper erhvervshæmmede ordningen bør omfatte, bør man efter udvalgets opfattelse lægge vægt på, at hæmningens art er mindst muligt påvirkelig for suggestion og beror på let konstaterlige, ydre årsager. Som eksempler på de grupper af erhvervshæmmede, man efter udvalgets skøn straks bør inddrage under ordningen, skal nævnes: vanføre, blinde, døve samt personer, der er kommet til skade, lider af erhvervs sygdomme eller følgerne af tuberkulose samt sinker.

II.

Erhvervsmæssige problemer.

Udvalgets arbejde med de erhvervshæmmedes problemer hviler på den grundbetragtning, at det gælder om at få de pågældende i gang i det normale erhvervsliv, således at de bliver i stand til på samme måde som andre at leve af den arbejdsindtægt, de selv skaffer sig, og således at samfundet i videst muligt omfang undgår at skulle forsørg dem gennem den sociale forsikring eller forsorg. For at gennemføre denne i forhold til ydelse af understøttelse forebyggende opgave kræves dels en udbygning af de offentlige arbejdsansvsningskontorer, således at de kan forstærke deres indsats på dette område, dels tilvejebringelse af tilvænnings- og optræningsforanstaltninger i et sådant omfang, at man bliver i

stand til at bibringe de erhvervshæmmede, som trænger til det, de nødvendige forudsætninger for at komme i gang.

I overensstemmelse hermed bør arbejdet med at føre de erhvervshæmmede ind på arbejdsmarkedet koncentreret hos de offentlige arbejdsanvisningskontorer, der ved hjælp af *særligt uddannet personale* bør sættes i stand til at varetage de opgaver, som den erhvervsmæssige placering af de erhvervshæmmede frembyder. Herom henvises til s. 14 ff.

I denne forbindelse vil udbygningen af *den offentlige erhvervsvejledning* være af stor betydning. Udvalget henviser i så henseende til den af det rådgivende udvalg vedrørende den offentlige arbejdsanvisning til arbejds- og socialministeriet afgivne indstilling herom (Schultz 1945).

Til støtte for de offentlige arbejdsanvisningskontorer og de øvrige organer, der, således som det er tilfældet med invalideforsikringsretten og de erhvervshæmmedes egne organisationer, arbejder med de herhenhørende problemer, bør der gennemføres regler om en hensigtsmæssig tilvejebringelse af oplysninger vedrørende de erhvervshæmmede, således at de kompetente organer kan få underretning om en erhvervshæmnings opståen på det tidligst mulige tidspunkt. Herom henvises til s. 23 ff.

For erhvervshæmmede, hvis erhvervshæmning skyldes sygdom eller ulykkestilfælde, må der endvidere tilrettelægges *arbejdssterapeutisk behandling*, jfr. s. 26, ligesom der iøvrigt må tilrettelægges hensigtsmæssige *tilvænnings- og optræningsforanstaltninger* for de erhvervshæmmede, jfr. s. 27.

Dernæst opstår spørgsmålet om de erhvervshæmmedes *anbringelse på arbejdsmarkedet*, herunder spørgsmålet om, i hvilket omfang de erhvervshæmmede bør beskæftiges ved *hjemmearbejde*, jfr. s. 46. I forbindelse hermed opstår også spørgsmålet om, i hvilket omfang der bør oprettes foranstaltninger for *særlig tilrettelagt arbejde* (herunder sheltered work-shops), jfr. s. 44f., samt spørgsmålet om de *erhvervshæmmedes ansættelse i stat og kommune*, jfr. s. 41.

Endvidere foreligger der problemer vedrørende de erhvervshæmmedes forhold til *arbejdsløshedsforsikringen* og *arbejdsgiver- og arbejderorganisationerne*, jfr. s. 38 ff., ligesom det er et spørgsmål, hvorvidt der af det offentlige må etableres en *efterkontrol* med de erhvervshæmmede, der er blevet anbragt på arbejdsmarkedet, jfr. s. 47 f.

Endelig opstår forskellige mindre problemer af organisatorisk og anden art, jfr. s. 14 ff.

Det må i denne forbindelse understreges, at udvalget i nærværende betænkning kun er kommet ind på de problemer, der omfatter samtlige grupper af erhvervshæmmede og således er fælles for alle erhvervshæmmede. Udvalget er af den opfattelse, at de særlige problemer for de enkelte grupper af erhvervshæmmede må behandles særskilt, og udvalget henviser herved til, at de *tuberkuløses* problemer i den heromhandlede henseende er behandlet af et af indenrigsministeriet nedsat udvalg, der i december 1948 har afgivet en betænkning om *efterforsorg for tuberkuløse*, jfr. bl. a. lov nr. 172 af 12. april 1949 om ændringer i lov om offentlig forsorg (vedrørende forsorgen i anledning af tuberkulose, leddegigt, kræft m. v.), at de *døves* og *tunghøres* forhold er behandlet dels af et af socialministeriet nedsat udvalg, der i 1941 afgav en betænkning om *døves og tunghøres forhold i erhvervsmæssig henseende*, dels af den af socialministeriet nedsatte døvekommission, der i 1949 har afgivet betænkning, jfr. lov nr. 21 af 27. januar 1950 om foranstaltninger vedrørende døve og tunghøre samt endelig, at socialministeriet i 1949 har nedsat to kommissioner, der skal behandle de *blindes* og *talelidendes* problemer.

Ved bedømmelsen af, hvilken vægt der må tillægges de af udvalget fremsatte forslag, må det understreges, at de erhvervshæmmedes mangeartede problemer i de se-

nere år er rejst med stor styrke overalt i verden, såvel i krigshærgede lande, hvor problemet er særlig iøjnespringende, som i ikke-krigshærgede lande, som f. eks. Sverige.

I Danmark er der, navnlig indenfor særforsorgens område, jfr. således blindeforsorgen og forsorgen for de vanføre, af invalideforsikringsretten og af private kredse gjort et stort arbejde for at få erhvervshæmmede i gang. Når udvalget i nærværende betænkning foreslår dette arbejde udbygget, således at det i højere grad tager sigte på samtlige erhvervshæmmede, og således at midlerne til disses erhvervsmæssige placering i fornødent omfang forbedres, skyldes det i første række et hensyn til de pågældende selv, som på grund af deres erhvervshæmning er så ugunstigt stillet i konkurrencen på arbejdsmarkedet, at de har et naturligt krav på særlig støtte fra samfundets side i deres bestræbelser for at klare sig selv. Om der tillige fra samfundets side foreligger en økonomisk interesse i gennemførelsen af disse foranstaltninger vil afhænge af beskæftigelsessituationen. Er denne gunstig, eller er der endog mangel på arbejdskraft, vil det være en økonomisk fordel for samfundet, at også de erhvervshæmmedes arbejdskraft bringes ind i erhvervslivet, og at der etableres foranstaltninger, der muliggør den bedst mulige udvikling og dermed udnyttelse af denne arbejdskraft. Hertil kommer den besparelse i de sociale udgifter, som beskæftigelsen af de erhvervshæmmede medfører. Er beskæftigelsessituationen derimod ugunstig, således at ikke engang de fuldt arbejdskraftige personer kan opnå beskæftigelse, vil samfundets økonomiske fordel af disse foranstaltninger være tvivlsom. Udvalget mener imidlertid, at det først nævnte hensyn, at sikre de pågældende en fair chance i sammenligning med andre under konkurrencen om arbejdspladserne, er tilstrækkeligt til at motivere foranstaltningernes gennemførelse også i arbejdsloshedperioder.

Udvalget har iøvrigt fulgt det princip, at de erhvervshæmmede i videst muligt omfang skal indpasses i det allerede eksisterende system af sociale foranstaltninger, der er gennemført eller er under gennemførelse her i landet. Udvalget har derfor i overensstemmelse med dette princip undersøgt, om der i lovgivningen eller det praktiske sociale arbejde fandtes muligheder for en tilfredsstillende løsning af de erhvervshæmmedes problemer, og har kun stillet forslag om nye foranstaltninger, når det ikke skønnedes at være tilfældet.

III.

Danske og udenlandske foranstaltninger.

Siden 1942 er der på foranledning af det daværende arbejdsministerium i forskellige kommuner blevet iværksat særlige beskæftigelsesforanstaltninger for erhvervshæmmede personer. Herom henvises til ministeriets redegørelse i bilag I og II.

Det fremgår heraf, at der ved disse foranstaltninger først og fremmest skulle beskæftiges fysisk eller psykisk invaliderede personer. Herudover har der også været beskæftiget en del personer, der af andre grunde - - f. eks. sociale forhold — måtte betragtes som erhvervshæmmede.

Henvisningen af erhvervshæmmede til disse foranstaltninger sker fra de pågældende offentlige arbejdsanvisningskontorer, ved hvilke der er blevet oprettet særlige afdelinger til fremskaffelse af arbejde til erhvervshæmmede. Disse afdelinger forstås i videst muligt omfang af særligt uddannede socialrådgivere, ligesom der til afdelingerne er knyttet socialt interesserede læger, der er rådgivende for kontoret, dels ved selve anvisningsvirksomheden, dels ved bedømmelse af de henviste i henvisningsperioden.

Indtil 1946 fandt optræning kun sted ved jordarbejde; men i de senere år er disse *udendørsforanstaltninger* blevet suppleret med visse *indendørs foianstaltninger*, først og fremmest kontorforanstaltninger.

På foranstaltningerne arbejdes der i det omfang, det er muligt, i akkord; men adskilligt arbejde udføres dog på timeløn. Arbejdet tilrettelægges så vidt muligt således, at de erhvervshæmmede til at begynde med sættes til de mindst krævende opgaver for efterhånden at gå over til mere arbejdskrævende opgaver, og således at optræningen afsluttes med akkordarbejde. Arbejdstiden er 48 timer ugentlig, men kan under visse omstændigheder nedsættes, når dette er nødvendigt af hensyn til den erhvervshæmmede.

Indtil udgangen af 1949 har de pågældende anvisningskontorer været i forbindelse med ca. 6 750 erhvervshæmmede mænd og ca. 2 000 erhvervshæmmede kvinder. I nævnte redegørelser, der hovedsagelig bygger på erfaringerne fra årene 1942—47, oplyses det, at den største gruppe af de personer, kontorerne har været i forbindelse med, består af folk, der lider af defekter i lemmerne, samt personer med mavelidelser. Intelligenshæmninger foreligger kun som hovederhvervshæmning i ca. 4 pct. af tilfældene, og antallet af asociale og kriminelle personer samt psykopater er ringe. Medens en forholdsvis større del af mændene lider af defekter i arme og ben, er kvinderne rigere repræsenteret i grupperne sindslidelser, debilitet og andre lidelser, herunder underlivssygdomme.

Henved 40 pct. af de personer, kontorerne kom i forbindelse med i denne periode, havde forud for henvendelsen oppebåret offentlig hjælp. 32 pct. havde klaret sig uden nogen form for hjælp, og resten havde oppebåret invaliderente, arbejdsløshedsunderstøttelse eller ydelser efter ulykkesforsikringsloven og dagpenge fra sygekasse.

Af de 6 750 mænd, der har været tilmeldt, har ca. 2 300 været på optræningsforanstaltninger. En særlig undersøgelse vedrørende 526 mænd, der afgik fra foranstaltningerne i årene 1943 og 1944, viser, at 358, eller 68 pct., af disse kom i arbejde efter afgang. 97 pct. af det antal personer, der således kom i arbejde, havde i de sidste 10 år før henvisningen haft over 1 års ledighed, og 49 pct. havde haft over 5 års ledighed. Af samme gruppe havde 40 pct. været beskæftiget over halvdelen af den tid, der indtil 30. juni 1947 var forløbet siden de pågældendes afgang i 1943 eller 1944.

Foruden henvisning til optræningsarbejde varetager kontorerne et stort direkte anvisningsarbejde. Indtil 1. maj 1945 var således henved en trediedel af samtlige tilmeldte mænd kommet i arbejde uden forudgående optræning, heraf størsteparten ved kontorenes hjælp, medens halvdelen af de personer, der i samme periode afgik fra foranstaltninger, fik arbejde ved kontorenes hjælp.

I bilag III er der gjort rede for *invalidefor sikring sr ettens* anvisningsmæssige virksomhed.

Med hjemmel i folkeforsikringsloven yder invalideforsikringsretten hjælp til oplæring, til anskaffelse af arbejdsmaskiner, værktøj og til iværksættelse af selvstændig virksomhed samt hjælp i form af anvisning af passende arbejde.

Oplæring kan etableres for forsikrede, rentenydere, børn under 15 år og personer i alderen 15—18 år, der på grund af helbredsforholdene ikke har kunnet optages i forsikringen, mededS hjælp til anskaffelse af maskiner og værktøj og til iværksættelse af selvstændig virksomhed samt anden hjælp til opnåelse af beskæftigelse kan ydes forsikrede og rentenydere.

Retten kommer foruden ved direkte henvendelse fra de pågældende i forbindelse med dem gennem læger, hospitaler og skoler, ved samarbejde med direktoratet for sygekassevæsenet, direktoratet for ulykkesforsikringen og sundhedsstyrelsen, gennem amtsarbejdsanvisningskontorenes afdelinger for erhvervshæmmede samt gennem samfundet og hjemmet for vanføre.

I perioden 1. januar 1938—31. december 1944 er der blevet iværksat erhvervmæssige foranstaltninger for 3 167 personer, hvoraf 2 025 mænd og 1 142 kvinder. Godt halvdelen kan betegnes som vanføre og lemlæstede, medens henved en fjerdedel af tilfældene var medicinske lidelser. 40 pct. af de pågældende var i alderen 14—18 år og 35 pct. i alderen 19—25 år.

Der blev i nævnte periode ydet hjælp til oplæring af ialt 2 769 personer, hvoraf 2 119 gennemførte oplæring; heraf udnyttede ca. 72 pct. uddannelsen.

Til 593 personer blev der ydet hjælp i form af arbejdsmaskiner og værktøj. I 72 tilfælde blev der ydet hjælp til handelsvirksomhed og i 71 tilfælde til anden virksomhed, f. eks. kontorarbejde. 92 personer fik direkte anvist arbejde ved rettens egen foranstaltning, medens retten indirekte er medvirkende til, at adskillige andre kommer i arbejde.

Det arbejde, der navnlig indenfor særforsorgens område udføres for enkelte særlige grupper af erhvervshæmmede, falder, som anført foran s. 11, udenfor nærværende betænkningens rammer.

Om forholdene i udlandet henvises til bilag IV s. 94.

IV.

Arbejdsanvisning.

A. Hvilke organer?

Arbejdsanvisningen af erhvervshæmmede har hidtil været udøvet af mange forskellige organer, såvel private foreninger som offentlige institutioner, uden at der mellem de pågældende organer har været etableret et tilstrækkeligt samarbejde. Følgen heraf har været, at der ikke har kunnet øves nogen samlet arbejdsindsats på arbejdsmarkedet, at arbejdet som helhed har været præget af en vis spredthed og tilfældighed, og at resultaterne i det store og hele har været små. Det har derfor været udvalgets første opgave at overveje, hvorledes disse mangler kan udbedres, og hvorledes det nødvendige samarbejde kan etableres.

Ved tilrettelæggelsen af arbejdsanvisningen af erhvervshæmmede kan man gå forskellige veje. Man kan tænke sig, at de erhvervshæmmedes organisationer udbygges og hver for sig varetager anvisningen af deres specielle gruppe af erhvervshæmmede. Hidtil har forholdet stort set været således her i landet. Man kan også tænke sig, at al anvisning af erhvervshæmmede henlægges til et bestemt offentligt organ alene, og at anvisningen på dette område således fratages alle andre organer. Ingen af disse muligheder har udvalget kunnet anbefale.

Den første løsning er behæftet med de mangler, som er fremhævet foran. Arbejdet vil lide under, at de private organisationer ikke kan have det fornødne overblik over udviklingen på arbejdsmarkedet som helhed. Hertil kommer, at akkvisitionsarbejdet og pro-

pagandaen over for arbejdsgiverne vil mangle styrke, når flere sideordnede organer samtidig arbejder hermed. Det er således uheldigt, at arbejdsgivere, der interesserer sig for problemet, modtager henvendelser fra snart en, snart en anden af de erhvervshæmmedes organisationer; dette kan let medføre, at arbejdsgiverne får den opfattelse, at disse organisationer konkurrerer indbyrdes om arbejdspladserne, og at arbejdsgiverne bliver trætte og taber lysten til at medvirke til problemets løsning. Det er også uheldigt, at mindre interesserede arbejdsgivere søges påvirket af hinanden uafhængigt arbejdende organisationer. Hertil kommer, at uden koordinering af de forskellige organisationer vil det let kunne ske, at en organisation „monopoliserer“ et bestemt erhverv, hvilket ud fra mere almindelige synspunkter kan være uheldigt. På den anden side har de erhvervshæmmedes egne organisationer et personalkendskab og på mange områder en kontakt med arbejdsgiverne og en mangeårig erfaring på dette område, som man ved tilrettelæggelsen af arbejdsanvisningen af erhvervshæmmede må søge at udnytte fuldt ud. Udvalget kan derfor heller ikke gå ind for den modsatte løsning, at anvisningen fratages de private institutioner og udelukkende henlægges til et offentligt organ. Man ville herved berøve arbejdet en gennem mange år erhvervet indsigt i problemerne, ligesom man ville tvinge det pågældende statslige organ til at gentage et arbejde, som forlængst er gjort af de private institutioner, hvilket selvsagt på mange områder ville være et spild af arbejdskraft.

Arbejdsanvisningen må derfor tilrettelægges sådan, at *de private institutioners erfaring og indsigt udnyttes*, samtidig med at der *skabes den fornødne ensartethed i arbejdet*. Dette kan ske ved, at der etableres et samarbejde mellem de bestående offentlige arbejdsanvisningskontorer, under hvilke den almindelige arbejdsanvisning iøvrigt henhører, og de private organisationer.

Udvalget går således ind for, at arbejdsanvisningen også for så vidt angår erhvervshæmmede *principielt henlægges til de offentlige arbejdsanvisningskontorer*. Det har herved været afgørende for udvalget, at en meget vigtig side af arbejdet med anvisning af beskæftigelse til erhvervshæmmede er fremskaffelsen af egnede pladser, hvilken opgave de offentlige arbejdsanvisningskontorer med deres indgående kendskab til arbejdsmarkedet, herunder de lokale arbejdsgivere, på forhånd må anses at have langt større forudsætninger for at løse end noget andet organ. Det har i udvalget været overvejet, om arbejdet ikke burde henlægges til invalideforsikringsretten, der også driver arbejdsanvisning på dette område. Under disse overvejelser er det ligesom for de private institutioners vedkommende fremhævet, at retten råder over en erfaring og indsigt i problemerne, som må udnyttes, men at retten på den anden side ligesom de private organisationer ikke kan have tilstrækkeligt lokalkendskab og indblik i arbejdsmarkedets forskellige forhold. Efter udvalgets opfattelse må arbejdsanvisningen af erhvervshæmmede derfor opbygges med den bestående offentlige arbejdsanvisning (de offentlige arbejdsanvisningskontorer med arbejdsdirektoratet som centralledelse) som hovedhjørnestenen, men således at der etableres det fornødne samarbejde mellem denne og invalideforsikringsretten og de private organisationer. Dette samarbejde må tilrettelægges således, at det bl. a. undgås, at bestemte arbejdsgrøner „bearbejdes“ af flere forskellige organer, uden at disse indbyrdes er bekendt med hinandens arbejde. Det bør herunder tilstræbes, at der tilvejebringes personlig kontakt mellem de personer, der på arbejdsanvisningskontorerne, i invalideforsikringsretten og i de private organisationer arbejder med disse spørgsmål. Udvalget vil herudover fremhæve betydningen af, at der ved den administrative tilrettelæggelse af arbejdet foretages en afgrænsning mellem de tilfælde, som invalideforsikringsretten, eventuelt i forbindelse med anvisningskontorerne, skal tage sig af, og de tilfælde, som alene henhører under anvisningskontorerne.

Udvalget er således af den opfattelse, at de private institutioner bør fortsætte deres arbejdsanvisende virksomhed, hvorved forudsættes, at arbejdsanvisningen tilrette-

lægges efter de i nærværende betænkning angivne retningslinier. Hermed vil der fortsat kunne ydes statstilskud også til de bestående private institutioners arbejdsanvisning, således at statstilskudet gøres betinget af, at institutionerne tilrettelægger deres arbejdsanvisning i overensstemmelse med de af udvalget angivne retningslinier. Derimod må udvalget mene, at der må udvises stor tilbageholdenhed med at godkende, at eventuelle nye private foreninger eller sammenslutninger driver arbejdsanvisning af erhvervshæmmede, og med at yde tilskud til sådanne nye organisationer. Dels vil sådanne sammenslutninger normalt ikke være i besiddelse af tilstrækkelig erfaring eller indsigt, til at det offentlige kan drage nytte heraf, dels vil de gribe ind på et område, hvor de offentlige arbejdsanvisningskontorer da allerede vil være igang.

B. Hvilken fremgangsmåde?

Ifølge mønsterreglementet for de offentlige arbejdsanvisningskontorer har kontorerne bl. a. til opgave at påse, at arbejdsgiverne får den bedst mulige arbejdskraft, og arbejder den det arbejde, der bedst passer for ham. Som følge heraf har arbejdsanvisningskontorenes opgaver i altovervejende grad koncentreret sig om den fuldt arbejdsføre arbejdskraft, og dette selvsagt i udpræget grad i depressionstider. Imidlertid må udvalget pege på, at den nævnte regel i mønsterreglementet principielt ikke er til hinder for, at der anvises erhvervshæmmede arbejdskraft, nemlig til sådant arbejde, hvor den erhvervshæmmedes defekt ikke er til hinder for, at han fuldt ud kan gøre fyldest. Faktisk har kontorerne dog kun lejlighedsvis taget sig af de erhvervshæmmede. Dette skyldes i nogen grad, at anvisningskontorerne i deres normale virksomhed ikke er indstillet på en så udpræget *individuel* arbejdsanvisning, som er forudsætningen for anvisning af erhvervshæmmede. Imidlertid har den på visse områder herskende mangel på arbejdskraft som nævnt støttet kravet om, at de erhvervshæmmede føres ind på arbejdsmarkedet.

Anvisning af erhvervshæmmede er som anført et arbejde, som kræver en individuel behandling i hvert enkelt tilfælde. Den erhvervshæmmedes arbejdsevne må belyses, hans sociale forhold må være kendt af arbejdsanviseren, der må tages stilling til, hvilke arbejder han eventuelt kan udføre uanset sin defekt, om han trænger til uddannelse, optræning, lægebehandling o. s. v., og endelig må der meget ofte foretages et betydeligt propagandaarbejde over for arbejdsgiverne for at fremskaffe egnede pladser. Alt dette bevirker, at anvisningen af erhvervshæmmede ikke kan indgå som et led i den almindelige arbejdsanvisning eller bestrides af det almindelige personale.

Ved visse af de offentlige arbejdsanvisningskontorer har der, som nævnt s. 12—13 og i bilag I, forsøgsvis været oprettet særlige afdelinger for arbejdsfremskaffelse til erhvervshæmmede. Om disse afdelingers virksomhed henvises til nævnte bilag. Efter udvalgets opfattelse må der ved samtlige offentlige arbejdsanvisningskontorer landet over snarest muligt søges tilrettelagt en særlig afpasset anvisning af erhvervshæmmede. Ved de større kontorer må der oprettes særlige afdelinger for erhvervshæmmede, ved de mindre kontorer må en del af personalet instrueres om de særlige problemer, der er karakteristiske for anvisning af erhvervshæmmede. I alle tilfælde må der stilles et særligt lokale til rådighed for anvisningen af erhvervshæmmede, idet denne anvisningsvirksomhed kræver, at anviseren kan have lejlighed til „at tale ud“ med den erhvervshæmmede om hans særlige problemer. Udvalget vil i denne forbindelse fremhæve, at den her skitserede udbygning af den offentlige arbejdsanvisning må ske snarest muligt, idet udnyttelsen af den erhvervshæmmede arbejdskraft for tiden modvirkes stærkt af, at administrationsapparatet ikke er udbygget.

Udvalget stiller følgende forslag om den nærmere tilrettelæggelse af den offentlige arbejdsanvisning på dette område:

1. *Anvisningen af erhvervshæmmede*

er som anført et arbejde, der kræver en særlig indsats af arbejdsanviseren i så at sige hvert enkelt tilfælde. Erfaringerne har vist, at personer, der ikke er særligt egnede til dette arbejde, hurtigt kører træt og ofte kan gøre sagen mere skade end gavn. Pågældende må ikke alene magte den rent tekniske side af anvisningsvirksomheden, men må også have en særlig interesse for arbejdet, uden hvilket anviseren ikke kan komme igennem de mange vanskeligheder og skuffelser, der er forbundet med dette arbejde.

Anvisningsarbejdet kræver et solidt kendskab til den sociale lovgivning og de sociale institutioner, såvel offentlige som private. Der kræves indblik i arbejdsmarkedets forskellige forhold, både mere i almindelighed, f. eks. overenskomstforholdene, samt lokalt. Det forudsætter endvidere psykologisk forståelse og forhandlingsevne, således at han personligt kan træde i forbindelse med arbejdsgiverne på stedet.

Den heldige løsning af problemet står og falder for en stor del med personalet på anvisningskontoret, og der må derfor udvises den største omhu ved udvælgelsen af arbejdsanviseren. Nogen bestemt uddannelse eller eksamen bør ikke fordres, det afgørende er, om arbejdsanviseren har den nødvendige baggrund af viden og erfaring samt de anførte personlige egenskaber. Personer, der har været beskæftiget ved socialt arbejde, herunder arbejde ved arbejdsanvisningskontorerne, må normalt have et forspring for andre. Ved de ved visse arbejdsanvisningskontorer midlertidigt oprettede afdelinger for arbejdsfremskaffelse for erhvervshæmmede har man hidtil hovedsagelig haft socialrådgivere, udgået fra Den sociale skole i København, som ledere. Den almindelige erfaring har været, at disse socialrådgiveres uddannelse har givet dem særlige betingelser for at kunne klare opgaven, men at deres uddannelse dog bør suppleres med et særligt kursus. Udvalget er af den opfattelse, at der altid bør gives arbejdsanviseren et særligt kursus, inden han tiltræder stillingen, idet det er af største betydning, at „begynderfejll“ undgås i videst muligt omfang. Iøvrigt bør man være opmærksom på, om arbejdet med de erhvervshæmmede ikke ved visse anvisningskontorer, hvor der er oprettet afdelinger for erhvervsvejledning, vil kunne udføres af erhvervsvejlederen. Dette vil især kunne tænkes ved de mindre arbejdsanvisningskontorer. Det er iøvrigt en selvfølge, at arbejdet, uden hensyn til hvorledes det er tilrettelagt, foregår under vedkommende kontorbestyrers ledelse og ansvar.

2. *Lægeassistance.*

Ved anvisning af erhvervshæmmede arbejdskraft vil det ofte være nødvendigt, at arbejdsanviseren råder over en lægeudtalelse om den erhvervshæmmede, inden anvisningen finder sted. De forskellige institutioner, der beskæftiger sig med arbejdsanvisning af erhvervshæmmede, har da også i større eller mindre grad lægekyndig medhjælp til rådighed.

Forholdet er det, at det i adskillige tilfælde ikke vil være muligt at foretage arbejdsanvisning, før der foreligger en lægeudtalelse om den specielle lidelse, der har forårsaget erhvervshæmningen. Formålet med lægeudtalelsen er således først og fremmest at give arbejdsanviseren de bedst mulige oplysninger om erhvervshæmningen. Men lægeudtalelsen bør også — i det omfang det er muligt for vedkommende læge — indeholde oplysning om, hvorvidt den pågældende kan antages at ville kunne klare det arbejde, eller passer til den optræningsforanstaltning, han påtænkes anbragt ved.

Efter de erfaringer, man hidtil har gjort med hensyn til arbejdsanvisning af erhvervshæmmede, synes det, som om erhvervshæmningerne ofte skyldes sammenstødende omstændigheder, f. eks. en fysisk lidelse, der atter afføder en psykisk lidelse.

Disse forhold skal „kortlægges“ gennem lægens undersøgelser. Det vil heraf forstås, at lægeudtalelserne må være fyldige og nærmest indeholde en beskrivelse af den erhvervshæmmede, således at der gives et udførligt billede af hans fysiske og psykiske lidelser og eventuelt peges på, hvilke foranstaltninger der bør træffes, og hvilke forhold man bør undgå for at restituere den pågældende og tilbageføre ham til arbejdsmarkedet.

En stor del af de erhvervshæmmede vil være socialkontorenes klientel, og det burde egentlig være socialkontorenes opgave at tilrettelægge den hensigtsmæssige lægekontrol med de erhvervshæmmede. Dette er imidlertid i det store og hele endnu ikke gennemført, og der må derfor tilrettelægges en lægeordning ved anvisningskontorerne med henblik på arbejdsanvisningens behov for lægelig assistance. Ordningen bør selvsagt tilrettelægges således, at den kun omfatter de tilfælde, hvor man ikke kan få de fornødne lægelige oplysninger andet steds, f. eks. fra socialkontorerne, invalideforsikringsretten, sygehusene in. v.

I mangfoldige tilfælde vil det imidlertid ikke være muligt at få tilfredsstillende oplysninger andet steds fra — f. eks. i de tilfælde, hvor den erhvervshæmmede i længere tid slet ikke har været i forbindelse med nogen læge —, og i sådanne tilfælde bør det være muligt for arbejdsanviseren at kunne lade den erhvervshæmmede underkaste en lægeundersøgelse ved kontorets foranstaltning.

Det har i udvalget været drøftet, hvorvidt der burde oprettes egentlige embeder for læger ved de offentlige arbejdsanvisningskontorer. I udvalget hersker der imidlertid enighed om, at dette ikke bør være tilfældet, idet det er udvalgets opfattelse, at arbejdet ved adskillige kontorer ikke vil være tilstrækkeligt til at begrunde oprettelse af en egentlig stilling for en læge. Derimod bør der til de forskellige anvisningskontor er knyttet læger, der står til rådighed for anvisningen. Ved udvælgelsen af disse læger, må der, ligesom ved udvælgelsen af socialrådgivere, udvises den største omhu. Om ansættelsen af lægerne må der forhandles med sundhedsstyrelsen og Almindelig Dansk Lægeforening, bl. a. også om honorarspørgsmålet.

For så vidt der ved den offentlige erhvervsvejledning er ansat læger, således som foreslået i den af det rådgivende udvalg vedrørende den offentlige arbejdsanvisning afgivne betænkning om etablering af en offentlig erhvervsvejledning, vil det være naturligt at undersøge, om disse lægers arbejdsområde kan udvides til også at omfatte de erhvervshæmmede. Hvor det er muligt, må det tilstræbes, at lægespørgsmålet løses under eet for begge arbejdsområders vedkommende. Det har i udvalget været drøftet, hvorvidt man på dette område fortrinsvis skulle anvende sygehuslæger. Ved amts-arbejdsanvisningskontoret i Esbjerg har det lægemæssige arbejde med de erhvervshæmmede været udført af en overlæge i intern medicin ved det derværende sygehus, medens arbejdet f. eks. i København har været udført af en praktiserende læge. Begge steder har det lægemæssige arbejde været udført til arbejdsanvisningskontorenes fulde tilfredshed, og uanset at der muligvis består en fordel ved at tilknytte sygehuslæger til anvisningskontorerne derved, at disse har lettere adgang til at lade en erhvervshæmmede undersøge og iagttagte ved sygehusets afdeling, mener udvalget dog ikke at kunne udtale sig bestemt til fordel for den ene ordning fremfor den anden, idet det afgørende må være, at den rette person ansættes, medens spørgsmålet om lægens stilling iøvrigt må komme i anden række. Iøvrigt må anvisningskontorets læge være berettiget til at lade alle erhvervshæmmede underkaste en nærmere undersøgelse på sygehus, ligesom lægen i tilfælde, hvor det skønnes nødvendigt at lade den erhvervshæmmede underkaste en specialundersøgelse, f. eks. ved en psykiater,

må have adgang hertil. Lægeundersøgelse af erhvervshæmmede må kun ske efter henvisning af arbejdsanviseren. Der kan ikke gives faste regler for, i hvilke tilfælde lægeundersøgelse bør finde sted; dog må arbejdsanviseren være pligtig til at lade foretage lægeundersøgelse, inden anvisning til arbejde eller optræning finder sted, når den erhvervshæmmedes læge udtaler et begrundet ønske om at få sådan undersøgelse foretaget. Iøvrigt skønnes lægeundersøgelse at være særlig påkrævet, hvor der bliver tale om at anbringe en erhvervshæmmedet ved en optræningsforanstaltning, eller det drejer sig om omskoling, videre uddannelse eller helbredelsesforanstaltninger af forskellig art. Det må iøvrigt fremhæves, at der i tvivlstilfælde altid bør ske lægeundersøgelse, og at arbejdsanviseren — hvor der er objektive grunde for at lade den erhvervshæmmede underkaste en lægeundersøgelse -- ikke selv bør tage ansvaret for at undlade en sådan undersøgelse.

De foran omtalte private institutioner, der foretager anvisning af erhvervshæmmede, kan henvise erhvervshæmmede til lægeundersøgelse ved vedkommende offentlige arbejdsanvisningskontor, der må afgøre, om lægeundersøgelse skal finde sted.

Samarbejdet mellem læggen og arbejdsanviseren må tilrettelægges på den måde, der for hvert enkelt kontors vedkommende skønnes mest praktisk.

Udvalget vil her pege på den betydning det i adskillige tilfælde kan have, at lægen og socialrådgiveren mundtligt drøfter den erhvervshæmmedes problemer. Det vil således efter omstændighederne være af betydning, at socialrådgiveren *inden* lægeundersøgelsen sætter lægen ind i sit syn på den erhvervshæmmede og underretter lægen om, hvilke forhold han gerne ser belyst gennem lægeundersøgelsen, ligesom der *efter* undersøgelsen atter bør finde en samtale sted mellem lægen og socialrådgiveren for nærmere at uddrage konklusion af undersøgelsen.

Med hensyn til lægens udtalelser må der herske tavshedspligt fra anvisningskontorets side, dog at man under forhandling med en arbejdsgiver om anbringelse af en erhvervshæmmedet må være berettiget til at give oplysning om erhvervshæmningens art i det omfang, dette kan have betydning for arbejdsgiveren, og oplysning om, hvilke hensyn der af lægelige grunde må tages til den erhvervshæmmede. Har lægen ved sin undersøgelse fundet, at den erhvervshæmmede trænger til behandling, som falder uden for de oplysningsmuligheder, der står til anvisningskontorets disposition, må han give vedkommendes læge underretning herom, således at denne giver den erhvervshæmmede eller hans pårørende de fornødne oplysninger.

3. Tilknytning til den offentlige erhvervsvejledning.

I den af det rådgivende udvalg vedrørende den offentlige arbejdsanvisning til arbejdsministeriet afgivne indstilling vedrørende etablering af en offentlig erhvervsvejledning er det som et argument for gennemførelsen af erhvervsvejledningen udtalt, at samfundet derigennem vil slippe for at bære omkostningerne ved forsorgen for erhvervshæmmede personer i det omfang, hvori disse ved en rettidig stedfunden erhvervsvejledning kunne have fundet frem til en placering i erhvervslivet, som var i overensstemmelse med deres forudsætninger, jfr. indstillingen side 8. Denne udtalelse, som nærværende udvalg kan tiltræde, fører til, at der må gøres en særlig indsats af erhvervsvejledningen for de erhvervshæmmede, og at der på vedkommende arbejdsanvisningskontor bør være nær tilknytning mellem arbejdet for de erhvervshæmmede og arbejdet med erhvervsvejledning. Herom udtaler det rådgivende udvalg vedrørende den offentlige arbejdsanvisning følgende:

„Folkeskoleloven af 18. maj 1937 udtaler i § 2, stk. 5, at der for børn, der ikke kan følge den almindelige undervisning, hvis forholdene tillader det, skal oprettes en særskilt undervisning (særklasser, tunghøreklasser o. lign.). Ved undervisningsministeriets cirkulære af 26. juni 1943 er der givet nærmere regler om gennemførelsen af denne bestemmelse, og det er bl. a. pålagt de kom-

muner, som er pligtige at oprette særklasser, at foretage de nødvendige foranstaltninger til, at ændringen kan træde i kraft senest 1. april 1948. Det må således forventes, at der i de kommende år rundt ved landets skoler vil blive oprettet særklasser i et betydeligt omfang.

Ifølge det nævnte cirkulære skal der til folkeskolens særundervisning for svagt begavede børn henvises børn, der er så tungnemme eller så meget tilbage i udvikling, at de af den grund ikke kan følge folkeskolens almindelige undervisning, men som dog ved en særlig tilrettelagt undervisning kan lære at læse, skrive og regne. —• Det siger sig selv, at denne kategori af unge har meget begrænsede erhvervs muligheder, og at det er af særlig betydning, at de straks placeres rigtigt i erhvervsmæssig henseende, idet en fejlplacering let vil kunne medføre, at det bliver nødvendigt at inddrage den pågældende under særlig forsorg. Udvalget anser det derfor for at være af stor betydning, at der etableres et nært samarbejde mellem erhvervsvejledningen og lærerne ved særklasserne, således at den offentlige erhvervsvejledning i videst muligt omfang medvirker ved placeringen af denne kategori af unge inden for erhvervslivet.

Udvalget er i denne forbindelse også opmærksom på, at der bør gøres en indsats af de særlige afdelinger for arbejdsfremskaffelse til erhvervshæmmede, som i de senere år er oprettet ved adskillige af de offentlige arbejdsanvisningskontorer. Til disse afdelinger er knyttet en socialrådgiver, som bl. a. har til opgave at træde i forbindelse med erhvervshæmmede personer, der på grund af deres erhvervshæmning er havnet i arbejdsløshed, og søge dem anbragt ved normal beskæftigelse. . . .

I disse tilfælde er erhvervsvejledning særlig påkrævet, men denne bør foregå i intimt samarbejde mellem socialrådgiveren og erhvervsvejlederen. Medens man nemlig på den ene side må tage i betragtning, at socialrådgiveren ofte gennem længere tid har fulgt den erhvervshæmmede og derfor har et indgående kendskab til pågældende og dennes forhold, således at socialrådgiverens medvirken ved erhvervsvejledningen må anses for at være særdeles ønskelig, må det på den anden side ikke mindst i disse ofte vanskelige tilfælde være en selvfølge, at de erhvervshæmmede ikke ved erhvervsvalget unddrages den bistand, som den sagkyndige erhvervsvejleder kan yde.

Samarbejdet mellem socialrådgiveren og erhvervsvejlederen bør derfor foregå på den måde, at socialrådgiveren, før erhvervsvejledningen finder sted, sætter erhvervsvejlederen nøje ind i sagen samt overværer erhvervsvejlederens samtale(r) med den erhvervshæmmede og derefter deltager i drøftelsen om erhvervsvalget; endvidere må det blive socialrådgiverens opgave på grundlag af erhvervsvejledningen at foretage det videre fornødne (pladsanvisning o. a.) til realisering af erhvervsplanen. Ved at følge en sådan fremgangsmåde opnås yderligere den betydelige fordel, at den erhvervshæmmede til stadighed kan støtte sig til socialrådgiveren, som formentlig ofte vil have vundet den erhvervshæmmedes tillid, og de erhvervshæmmede fritages for følelsen af at være kastebold mellem forskellige kontorer", jfr. indstillingen til arbejdsministeriet, side 17—18.

Denne udtalelse kan nærværende udvalg tiltræde. Udvalget lægger i overensstemmelse med princippet om, at de erhvervshæmmedes problemer bør søges løst *få et så tidligt tidspunkt som muligt*, således at man tilstræber at forebygge i stedet for at genoprette, megen vægt på, at det af det rådgivende udvalg vedrørende den offentlige arbejdsanvisning foreslåede samarbejde mellem arbejdsanviseren og erhvervsvejlederen etableres og udbygges. Dette har ikke mindst betydning, hvad angår de lægelige problemer. I en til arbejdsministeren afgiven beretning om et forsøg med erhvervsvejledning, der er foretaget ved forskellige anvisningskontorer på grundlag af betænkningen, har det rådgivende udvalg vedrørende den offentlige arbejdsanvisning, der har fulgt dette forsøg, udtalt, at da de egnethedsundersøgelser, som foretages til brug for erhvervsvejledningen, kun vanskeligt kan adskilles fra de *forsvarlighedsundersøgelser*, der foretages af fabrikslægerne, og da det iøvrigt er af den allerstørste betydning, at der drives et systematisk medicinsk forskningsarbejde på dette område, har man knyttet lægeundersøgelserne for Københavns vedkommende til den *arbejdsmedicinske klinik få rigshospitalet*. Denne klinik bør efter det nævnte udvalgs mening tillige være rådgivende for de læger, der tilknyttes erhvervsvejledningen, ligesom den statistiske bearbejdning m. v. af materialet af interesse for den medicinske side af erhvervsvejledningen bør henlægges hertil.

Idet bemærkes, at den læge, der knyttes til anvisningskontorerne formentlig ofte vil være tilknyttet både erhvervsvejledningen og de erhvervshæmmede, og at det også er af største betydning, at der drives et systematisk forskningsarbejde på de erhvervs-

hæmmedes område, vil nærværende udvalg tilråde, at der etableres en lignende ordning med arbejdsmedicinsk klinik for de erhvervshæmmede som for erhvervsvejledningen.

Iøvrigt bør erhvervsvejledningens teknik dog også stå til rådighed ved anvisningen af erhvervshæmmede i de voksne aldersklasser. Det er en erfaring, at det ofte er af stor værdi at lade en erhvervshæmmede underkaste en psykoteknisk prøve, og adgangen hertil må stå afdelingen for erhvervshæmmede åben, dog at indtegningen til psykoteknisk prøve må ske gennem vedkommende erhvervsvejleder. Om de psykotekniske prøveundersøgelser henvises iøvrigt til side 21—25 i den af det rådgivende udvalg vedrørende den offentlige arbejdsanvisning ovenomtalt indstilling vedrørende etablering af en offentlig erhvervsvejledning.

4. Andre hjælpemidler.

a) Arbejdsanalyser. Ved anvisning af erhvervshæmmede arbejdskraft er det af stor betydning at have overblik over de forskellige arbejdsformer og disses krav til arbejdskraften. Det er således en kendsgerning, at en stor del af det industrielle arbejde er så lidet krævende, at det endog kan udøves af børn, medens på den anden side andre arbejdsformer stiller så store krav til arbejderne, at de kun kan udøves af højt kvalificeret arbejdskraft. Visse arbejdsformer er særligt egnede for erhvervshæmmede, og det må anses for at være af største betydning, at arbejdsanvisningskontorerne er bekendt med disse arbejdsfelter. Hidtil er der fortrinsvis anvist erhvervshæmmede til jordarbejde og kontorarbejde og i nogen grad til industrielt arbejde.

Imidlertid må det anses for at være af lige så stor betydning at få de erhvervshæmmede anbragt inden for industrielle og håndværksmæssige virksomheder.

Imidlertid er de offentlige arbejdsanvisningskontorer for tiden i nogen grad vanskeligt stillede i deres bestræbelser for at få erhvervshæmmede anbragt inden for industrien, idet der ikke her i landet eksisterer noget brugbart erfaringsmateriale for, hvilke krav de forskellige arbejdsopgaver stiller til arbejderne. Ganske vist har *fabrikinspektørerne* gennem årene samlet et righoldigt materiale om de forskellige arbejdsprocesser, men dette materiale kan ikke uden videre stilles til arbejdsanvisningskontorenes rådighed, idet det ikke er bearbejdet med henblik herpå, men derimod med henblik på arbejderbeskyttelsesmæssige formål; hertil kommer, at det let vil skabe vanskeligheder for fabrikinspektørerne i deres ordinære arbejde, hvis arbejdsgiverne får indtryk af, at inspektørerne også tilstræber at finde beskæftigelsesmuligheder for erhvervshæmmede.

I USA er der i de senere år foretaget systematiske studier over de forskellige arbejdsprocessers minimumskrav til arbejdernes fysiske udrustning, og på grundlag af disse studier er der udarbejdet en oversigt over ca. 6 200 forskellige arbejdsprocesser. En sådan oversigt er selvsagt af største værdi for de anvisende myndigheder, men et systematisk arbejde af et sådant omfang må anses for foreløbig at ligge uden for mulighedernes rækkevidde her i landet.

Iøvrigt må anvisningskontorerne selv — først og fremmest gennem besøg på virksomhederne — søge at skaffe sig kendskab til de eksisterende muligheder for at få de erhvervshæmmede anbragt inden for industri og håndværk.

Uanset de forannævnte betænkeligheder bør man dog også søge at udnytte fabrikinspektørernes viden. Der bør efter nærmere forhandling med direktøren for arbejds- og fabriktilsynet tilrettelægges et samarbejde mellem den offentlige arbejdsanvisning og de lokale fabrikinspektører, således at anvisningskontorerne kan indhente oplysninger hos inspektørerne om forhold af betydning for arbejdsanvisningen ved de lokale virksomheder. Ved tilrettelæggelsen af dette samarbejde må det indskræpes begge parter, at fabriks-

inspektorerne ikke må virke for at skaffe pladser for de erhvervshæmmede, men kun afgive oplysninger om forholdene på arbejdspladserne.

b) Oplysningsvirksomhed. Som det er berørt i det foregående, kræver anvisning af erhvervshæmmede normalt et betydeligt oplysningsarbejde i forhold til arbejdsgiverne og arbejderne. I almindelighed sporer man kun ringe interesse på arbejdsmarkedet for beskæftigelse af erhvervshæmmede arbejdere. Der kræves derfor et betydeligt arbejde for at vække forståelse for betydningen af, at den erhvervshæmmede arbejdskraft fores ind i produktionslivet, herunder også forståelse af, at erhvervshæmmede arbejdere meget vel kan gøre fyldest på bestemte pladser, og at det af samfundsmæssige grunde ofte bør foretrækkes, at en erhvervshæmmedet, som f. eks. er forsørger, ansættes i en plads fremfor en ikke-forsørger, der ikke er erhvervshæmmedet.

Et sådant arbejde vil have større forudsætninger for at lykkes, hvis det forberedes gennem en bredt anlagt oplysningsvirksomhed over for arbejdsgiverne og arbejderne. Denne bør tilrettelægges af de øverste statslige myndigheder (arbejdsdirektoratet og arbejds- og boligministeriet) i samarbejde med arbejdsgiver- og arbejderorganisationerne.

Det er udvalget bekendt, at der fra forskellig side er iværksat propagandaarbejde til fordel for beskæftigelse af erhvervshæmmede. Selv om dette på den ene side må tages som et glædeligt udtryk for en vågnende interesse i befolkningen for problemet, vil udvalget på den anden side pege på, at der på indeværende tidspunkt, hvor administrationsapparatet endnu ikke er udbygget i det fornødne omfang, må udvises stor forsigtighed i propagandaen, idet det er en uomgængelig betingelse for en sådan henvendelse til arbejdsgiverne, at de organer, der skal føre de af propagandaen tilsigtede resultater ud i livet, ikke svigter, når arbejdsgiverne under påvirkning af henvendelserne går ind for beskæftigelser af erhvervshæmmedet arbejdskraft.

Udvalget er af den opfattelse, at oplysningsvirksomheden over for arbejdsgiverne bør udøves af de arbejdsanvisende organer selv, og inden den iværksættes, må der være skabt den fornødne kontakt med arbejdsgiver- og arbejderorganisationerne. Det bør tilstræbes at drage disse organisationer ind i propagandaen, idet denne vil være uden virkelig slagkraft, hvis de nævnte organisationer ikke går ind for tanken om beskæftigelse af erhvervshæmmedet arbejdskraft.

Herudover bør der stilles de fornødne midler til de enkelte anvisningskontorers rådighed til afholdelse af *lokale* oplysningsmøder.

Hvad angår den af private kredse iværksatte propaganda må det tilstræbes, at den så vidt muligt indpasses som et led i det offentlige oplysningsvirksomhed. Sådanne private sammenslutninger råder ofte over et personalkendskab inden for arbejdsgiverkredse, som det ville være af en vis værdi at få udnyttet i den offentlige arbejdsanvisnings interesse. Der bør derfor på dette område skabes en kooptakt mellem de offentlige arbejdsanvisningskontorer og de stedlige repræsentanter for de nævnte sammenslutninger med henblik på at effektivisere kontorenes akkvisitionsarbejde.

I denne forbindelse finder udvalget anledning til at pege på, at det camouflerede tiggeri, som drives af f. eks. invaliderede gårdmusikanter o. a., faktisk virker som en propaganda *imod* den organiserede anvisning af erhvervshæmmede. De samvirkende invalideorganisationers repræsentant i udvalget har udtalt, at denne virksomhed bør bekæmpes, hvilken udtalelse udvalgets øvrige medlemmer kan tilslutte sig.

c) Slutbemærkninger vedrørende anvisningsvirksomheden. I § 20, stk. 3, i mønsterreglementet for de offentlige arbejdsanvisningskontorer er det udtalt, at kontorerne i så vidt udstrækning som muligt bør søge at fremskaffe arbejdsmuligheder til arbejdsledige, herunder også til sådanne, som på grund af invaliditet, udstået straf

eller andre erhvervshæmninger har større vanskelighed ved at skaffe sig arbejde end **arbejdsledige** i almindelighed.

De af udvalget stillede forslag til effektiviseringen af den offentlige arbejdsanvisning af erhvervshæmmede arbejdskraft vil give mønsterregimentets citerede bestemmelse et reelt indhold, idet den nu nærmest må opfattes som en programudtæielse, kontorerne med det nuværende administrationsapparat ikke har mulighed for at realisere.

Uanset at de stillede forslag vil kunne gennemføres uden nogen ændring i mønsterreglementet, bør dette dog efter udvalgets opfattelse ændres, således at der gives mere udførlige direktiver angående anvisningen af erhvervshæmmede arbejdskraft i overensstemmelse med det af udvalget anførte.

V.

De erhvervshæmmedes tilmelding.

Vanskelighederne for de organer, der arbejder med at anvise erhvervshæmmede arbejde, og vanskelighederne for de erhvervshæmmede selv med at skaffe sig arbejde bliver større, jo længere tiden går efter erhvervshæmningens opståen. Hertil kommer, at den erhvervshæmmede, f. eks. en tilskadekommet, let kommer ind i en depressionstilstand ved bevidstheden om, at han har mistet sin fulde arbejdsdygtighed, og at han næppe ved egen hjælp vil kunne skaffe sig arbejde. Hvis derimod de arbejdsanvisende organer i tide kommer i forbindelse med de erhvervshæmmede og tager deres problemer op, vil dette i nogen grad kunne modvirke de anførte uheldige virkninger.

Det er derfor af allerstørste betydning, at de erhvervshæmmedes problemer, herunder spørgsmålet om optræning og uddannelse, søges løst på et så *tidligt* tidspunkt som muligt. Dette rejser atter spørgsmålet: Hvorledes kommer de offentlige arbejdsanvisningskontorer i rette tid i forbindelse med de erhvervshæmmede?

1. *De erhvervshæmmedes eget initiativ.*

Her må først bemærkes, **at** et stort antal erhvervshæmmede må antages selv at ville henvende sig til de offentlige arbejdsanvisningskontorer, når disses virksomhed på dette område er blevet kendt. Læger og socialarbejdere vil uden tvivl i mange tilfælde henvise erhvervshæmmede til at søge de offentlige arbejdsanvisningskontorer, ligesom der blandt de erhvervshæmmede selv **vil** skabes en forventning om, at de offentlige anvisningskontorer vil kunne hjælpe dem. Det har været overvejet i udvalget, om de offentlige arbejdsanvisningskontorer kun burde tage sig af de erhvervshæmmede, som selv søger kontorerne, således som reglen er i bl. a. Storbritannien. Udvalget kan dog ikke anbefale dette.

2. *Indberetning fra sygehuse og sociale institutioner.*

For det andet må der etableres et samarbejde mellem på den ene side sygehuse og de sociale institutioner, der ofte kommer i kontakt med de erhvervshæmmede på et tidligt tidspunkt, og på den anden side de offentlige arbejdsanvisningskontorer.

Dette samarbejde bør for *sygehusernes* vedkommende gennemføres derved, at arbejdsanvisningskontorerne socialrådgivere, således som forholdet er i København, får adgang til sygehuse og lejlighed til på et så tidligt tidspunkt som muligt at opnå forbindelse

med de erhvervshæmmede og kendskab til erhvervshæmningens art. Det må derfor pålægges sygehusene, der i forvejen har en vis indberetningspligt til invalideforsikringsretten, at træde i forbindelse med de offentlige arbejdsanvisningskontorer og forhandle om, på hvilken måde sygehusene bør modtage socialrådgiverne fra anvisningskontorerne. Den endelige ordning bør fastlægges i et indenrigsministerielt cirkulære udarbejdet i samråd med arbejds- og boligministeriet.

For de *social institutioners* vedkommende må der ved socialministeriets foranstaltning pålægges disse en pligt til at give anvisningskontorerne fornøden underretning om sådanne erhvervshæmmede, som anvisningskontorerne må antages at kunne hjælpe. Herom kan følgende anføres:

I folkeforsikringslovens § 63 er det pålagt enhver læge, for så vidt hospitaler angår overlægen, der under udøvelsen af sit kald hos personer under 30 år iagttager lidelser, der skønnes at have medført eller i en overskuelig fremtid vil medføre en væsentlig nedsættelse af erhvervsevnen, at afgive indberetning til *invalideforsikringsretten*. Tilsvarende indberetningspligt påhviler skoler, for så vidt angår elever i den undervisningspligtige alder. Denne bestemmelse angår som anført kun en bestemt kategori af erhvervshæmmede, nemlig invaliderede, der skønnes udsat for en væsentlig forringelse af erhvervsevnen.

Herudover er det i ulykkesforsikringslovens § 45 fastsat, at ethvert ulykkestilfælde, som antages at ville medføre krav efter denne lov, af virksomhedens indehaver skal anmeldes for *direktoratet for ulykkesforsikringen*. Anmeldelse skal ledsages af attest fra den behandlende læge. Denne bestemmelse praktiseres således, at der i ulykkesforsikringsdirektoratet faktisk foregår en sortering af ulykkestilfældene derved, at der efter modtagelsen af den første indberetning efter en vis tids forløb indhentes oplysning om forløbet af lidelsen. Ved denne forespørgsel får direktoratet bl. a. oplysning om, hvorvidt den tilskadekomne har genoptaget sit arbejde eller ej, og i sidste fald hvilken slags arbejde, han på grund af ulykken måtte være ude af stand til at udføre.

Med hjemmel i disse to bestemmelser vil en effektiv indberetningspligt af en betydelig del af de forekommende erhvervshæmninger kunne gennemføres ad administrativ vej. Indberetningerne bør indsendes in duplo, og invalideforsikringsretten, henholdsvis direktoratet for ulykkesforsikringen, må videresende det ene eksemplar af indberetningsskemaerne til vedkommende arbejdsanvisningskontor, for direktoratet for ulykkesforsikringens vedkommende dog først, når direktoratet har modtaget oplysning om forløbet af lidelsen, jfr. ovenfor. Iøvrigt bør indberetningspligten til invalideforsikringsretten udstrækkes til også at omfatte personer over 30 år, hvilket kan gennemføres af socialministeriet efter indstilling af invalideforsikringsretten, jfr. § 63, stk. 5, i folkeforsikringsloven. Herudover må det pålægges invalideforsikringsretten i fornødent omfang og på begæring af anvisningskontorerne at udlåne invalideforsikringsrettens sociale akter til brug ved kontorenes behandling af problemer i forbindelse med anvisning af arbejde til invaliderede. Endvidere bør invalideforsikringsretten i de tilfælde, hvor der er givet afslag på en begæring om invaliderende, men den pågældende skønnes at have brug for anvisningskontorets hjælp, f. eks. til gennemførelse af en optræning, give vedkommende arbejdsanvisningskontor underretning.

Når en arbejdsløshedsforsikret arbejder har opbrugt sin understøttelse, noteres dette på hans kort i vedkommende *arbejdsløshedskasse* og ved vedkommende anvisningskontor. For at der så hurtigt som muligt kan blive taget stilling til, om der bør træffes særlige foranstaltninger for at bringe sådanne langvarigt arbejdsløse tilbage til arbejdsmarkedet, bør de enkelte arbejdsløshedskasser gøre vedkommende arbejdsanvisningskontor opmærksom på tilfælde, hvor den pågældende arbejder er erhvervshæmmede. Det bør endvidere pålægges *socialkontorerne* at give de offentlige arbejdsanvisningskontorer underret-

ning om sådanne personer, der modtager hjælp fra det offentlige, men som skønnes at kunne bringes ind på arbejdsmarkedet ved anvisningskontorets bistand.

Det må endvidere fremhæves, at det foreliggende *udkast til arbejderbeskyttelseslov* indeholder adskillige regler, der sikrer, at erhvervssygdomme konstateres, og at de af sygdommene ramte eller truede arbejdere ikke fortsætter med det farlige arbejde. *Men lovudkastet indeholder intet om, hvilke foranstaltninger der skal træffes for at sikre og hjælpe de pågældende arbejdere, der er blevet udelukket fra deres arbejde på grund af skade under arbejdet.* Det er derfor nødvendigt, at der etableres det fornødne samarbejde mellem embedslægen, hvem anmeldelserne om erhvervssygdomme tilgår, og eventuelt arbejds- og fabriktilsynet og de arbejdsanvisende organer, i første række de offentlige arbejdsanvisningskontorer; også dette udkræver et initiativ fra socialministeriet.

3. Anvisningskontor ernes initiativ.

For det tredje må anvisningskontorerne ikke nøjes med at tage sig af de erhvervshæmmede, der enten selv melder sig ved kontorerne eller indberettes af andre sociale institutioner eller lignende, men kontorerne må efter et skøn over mulighederne for at opnå resultater udfolde en aktiv indsats for selv at skaffe sig oplysning om erhvervshæmmede og sætte sig i forbindelse med dem. Som ovenfor anført gælder det dels ofte om at søge de erhvervshæmmedes problemer løst på et så tidligt tidspunkt som muligt, dels om også at få fat i de erhvervshæmmede, der er havnet i apati eller arbejdsmodvilje, og søge at genoprette deres arbejdslyst og -evne og føre dem tilbage til arbejdsmarkedet, og begge disse synspunkter fører som nævnt til, at de arbejdsanvisende organer selv må udøve en aktiv indsats for at søge at komme i forbindelse med de erhvervshæmmede og søge deres problemer løst.

Socialrådgiverne må således være i forbindelse med de private understøttelses- og hjælpeforeninger og må ved regelmæssige henvendelser til disse og lignende institutioner søge oplysning om erhvervshæmmede.

VI.

Tilvænningsforanstaltninger.

(O vergangsforanstaltninger).

Det er en almindelig iagttagelse, at længere tids ledighed ofte påvirker den lediges stilling til arbejde. Dette gælder både den normale arbejder og især den erhvervshæmmede, der foruden ledigheden også går under trykket af sin erhvervshæmning. Han bliver vant til at gå ledig, bliver ofte afhængig af andre og føler ikke at være til nogen nytte. Han mister sit initiativ, arbejdsmod og -evne og opgiver håbet om, at det nogensinde kan blive anderledes.

Når den offentlige arbejdsanvisning tager en sådan persons sag op for at søge ham optrænet eller uddannet med henblik på hans tilbageførsel til arbejdsmarkedet, støder den ofte hos den erhvervshæmmede selv på en indgroet modvilje mod overhovedet at forsøge, om han kan optrænes, en modvilje, der ofte har sin grund i depression som følge af den modgang, erhvervshæmningen har ført pågældende ind i. Det er derfor af største betydning, at det gøres muligt for arbejdsanvisningen at anbringe sådanne erhvervshæmmede ved passende *tilvænningsforanstaltninger*, hvor depressionen kan overvindes, arbejdsmodet og initiativ generhverves, og hvor der således kan banes vej for en senere egentlig optræning og uddannelse. Sådanne tilvænningsforanstaltninger danner overgangen enten til anvisning af normalt arbejde eller til den egentlige optræning og uddannelse, som ikke vil kunne gennemføres fuldt ud, før den psykiske depression i nogen måde er

overvundet, og den erhvervshæmmede selv har fået troen på, at der er en mulighed for, at han vil kunne vende tilbage til arbejdet igen.

1. Arbejds- og beskæftigelsesterapi.

Det første led i tilvænningen af de erhvervshæmmede udgør den moderne arbejds- og beskæftigelsesterapi. Vanførekommisionen var i sin tid inde på de til arbejds- og beskæftigelsesterapien knyttede problemer og søgte at opretholde en bestemt begrebsopstilling. Kommissionen sondrede mellem *beskæftigelsesterapi*, hvorved man tænkte på sådanne foranstaltninger, der under eller i tilslutning til lægebehandling, ved arbejde eller anden beskæftigelse, dels skulle modvirke opståen af invaliditetsfølelse, dels vedligeholde tanken om tilbagevenden til erhvervsmæssigt arbejde, og *arbejdsterapi*, hvorved man tænkte på bestræbelserne for at fastholde og videreføre resultatet af lægebehandlingen med patientens tilbagevenden til erhvervsvirksomhed for øje.

Som det fremgår af den anførte begrebsopstilling tilsigter beskæftigelses- og arbejdssterapien at afbøde sygdomsfølelsens og lediggangens depressive virkning og bevare et initiativ, der kan lette patientens tilbagevenden til erhvervsmæssigt arbejde.

De i forbindelse hermed opståede problemer er behandlet af et under indenrigsministeriet nedsat udvalg, vedrørende arbejdssterapi for kirurgiske patienter, der i foråret 1943 afgav en betænkning om spørgsmålet. I denne betænkning er der gjort rede for uddannelsen af beskæftigelsestereapeuter og disses virksomhed på sygehuse, ligesom der er stillet forslag om, at der som et supplement til landets sygehusvæsen bør oprettes *arbejds-kuranstalter*, hvor patienter, der har været behandlet på sygehuse for kirurgiske sygdomme m. v., kan blive behandlet i en overgangstid med arbejdssterapi til *genopøvelse* af de funktioner, som sygdommen har angrebet. Hvor der er oprettet eller bliver oprettet arbejds-skoler i lighed med den bestående arbejds-skole på Backersvej på Amager, foreslår det nævnte udvalg, at arb ej ds-kur anstalterne drives i forbindelse med disse.

De i denne betænkning stillede forslag er ikke ført ud i livet. Forslaget har derimod været genstand for debat i fagpressen. Fra lægelig side (overkirurg, dr. med. *Mogens Fenger* i ugeskrift for læger, 1943, s. 687 f.) er forslaget om at placere arb ej dskur anstalterne på arbejds-skoler blevet kritiseret, idet det bl. a. er hævdet, at hospitalsover lægen, som har fulgt patienten fra indlæggelsen, og som skal have ansvaret for den arbejds-terapeutiske behandling, ikke vil kunne tilrettelægge og overvåge denne behandling på tilfredsstillende måde, såfremt arbejds-kuranstalterne ikke placeres ved eller i umiddelbar nærhed af vedkommende hospital.

Nærværende udvalg føler sig ikke kompetent til at tage stilling til den fremsatte betænkning som sådan og den rejste kritik, men vil gerne understrege, at arbejds- og beskæftigelsesterapien principielt er det første led i den kæde af foranstaltninger, der tilsigter at bringe de erhvervshæmmede tilbage til arbejdsmarkedet.

Udvalget vil i denne forbindelse særlig pege på den store betydning, en rigtig tilrettelagt arbejdssterapi kan have for en påfølgende erhvervsoptræning og -uddannelse. En forudsaitning herfor er det dog, at arbejdssterapien ikke får karakteren af tvang, men bliver så interessebetonet, at den syge med glæde tager del i den. Arbejdssterapien må med andre ord tilrettelægges på *længere sigt*, således at man ved tilrettelæggelsen har den syges muligheder for placering på arbejdsmarkedet for øje. Den syge bør så vidt muligt beskæftiges ved arbejde af samme karakter som det, han forventes at ville kunne opnå på arbejdsmarkedet.

Udvalget har i denne forbindelse overvejet mulighederne for en arbejdssterapi, der ikke alene tager sigte på manuelt arbejde, f. eks. etablering af *korrespondancekursus* for patienterne for at opøve og dygtiggøre disse og således lette deres tilbagevenden til

arbejdsmarkedet. Der er mangfoldige arbejdsområder, hvis teknik kan tilegnes gennem skriftlige kursus, f. eks. bogføring, regnskabsføring, sprog, o. s. v. Sådanne kursus mener udvalget at burde anbefale. De bør måske gennemføres i forbindelse med de kommunale fortsættelseskursus og således, at patienterne især for at fastholde deres interesse ved arbejdet betaler en beskedent afgift for deltagelsen.

Udvalget vil endvidere pege på, at arbejds- og beskæftigelsesterapien har gennemgået en meget betydelig udvikling i U. S. A. i de senere år, og at man har gjort den erfaring, at terapiens værdi i høj grad er afhængig af terapeuternes kvalifikationer. Der må således tilrettelægges en meget omhyggelig uddannelse af personalet ved arbejds-kuranstalterne, forinden disse sættes i værk. Terapeuterne må foruden rent praktisk håndlag besidde en god almenuddannelse, psykologisk forståelse og evnen til at omgås og undervise syge mennesker. De må også have en vis medicinsk indsigt, således at de kan samarbejde med lægen og videreføre hans instruktioner angående behandling m. v. Endelig må de også besidde et godt kendskab til den sociale lovgivning og arbejdsmarkedets organisationer.

For så vidt der træffes foranstaltning til oprettelse af arbejds-kuranstalter her i landet, vil det være af afgørende betydning, at arbejdet organisatorisk tilrettelægges således, at der *etableres et nært samarbejde mellem arbejds-kuranstalterne og de arbejds-anvisende organer*, først og fremmest de offentlige arbejdsanvisningskontorer. Et sådant samarbejde bør tilrettelægges for at modvirke, at patienten efter udskrivning fra arbejds-kuranstalten skulle komme i den situation, at han vel som følge af den arbejds-terapeutiske behandling var nået et godt stykke i retning af fuld restituering, men at der dog resterende et stykke — f. eks. en egentlig arbejdsmæssig optræning — således at det, der var opnået, hurtigt ville gå tabt, hvis ikke det blev fulgt op med de resterende, nødvendige foranstaltninger. En kommende ordning bør tilrettelægges sådan, at arbejds-kuranstalterne modtager socialrådgiverne fra de offentlige arbejdsanvisningskontorer og holder disse underrettet om forløbet af den terapeutiske behandling af de patienter, som vil trænge til støtte af det offentlige også efter udskrivningen fra arbejds-kuranstalt. Hvor der findes terapeuter på hospitalerne, må der ligeledes etableres et samarbejde mellem disse og arbejdsanvisningskontorerne.

2. *Beskæftigelsesforanstaltninger.*

Der må endvidere i denne forbindelse peges på de af arbejdsministeriet i henhold til lovgivningen om iværksættelse af offentlige arbejder og beskæftigelse af arbejdsløse iværksatte beskæftigelsesforanstaltninger for erhvervshæmmede, for hvilke der er redegjort s. 12—13 og i bilag I. Ved disse foranstaltninger har man bestræbt sig for i videst muligt omfang at tilrettelægge arbejdet således, at de henviste arbejdere begynder med de letteste former for arbejde, således at der er størst mulig udsigt til, at de kan klare arbejdet. Formålet hermed har i første række været at vænne deltagerne til regelmæssigt arbejde og give dem følelsen af at præstere noget, der er løn værd, for derved at give dem selvrespekt, arbejdsmod og initiativ. Hertil kommer, at det er af væsentlig betydning at have sådanne foranstaltninger, ved hvilke de erhvervshæmmedes arbejdsevne og -vilje kan gøres til genstand for *nærmere observation*.

Disse beskæftigelsesforanstaltninger for erhvervshæmmede har bestået i lettere *jordarbejde* (arbejdsmandsarbejde), som f. eks. anlæg af cyklestier, legepladser, sportspladser, regulering af haveanlæg, oprensning af underskov m. v. Foranstaltningerne har til fulde bevist deres store værdi, idet det i et betydeligt omfang er lykkedes at bryde de erhvervshæmmedes modvilje mod at forsøge, om de kan klare et arbejde, ligesom det, da foranstaltningerne også i et vist omfang har fungeret som egentlige *optræning s foranstaltninger*, er lykkedes at gengive de erhvervshæmmede deres normale arbejdsevne, således at de har kunnet overgå til overenskomstlønnet arbejde i det private erhverv.

Imidlertid har det været følt som en mangel, at de offentlige arbejdsanvisningskontorer kun har rådet over overgangsforanstaltninger for arbejdsmænd, idet der er stor trang til *indendørs foranstaltning* er med *industrielt- og håndværksarbejde*. Dette behov er i nogen grad imødekommet ved de i Århus og enkelte andre steder etablerede værksteder for erhvervshæmmede, jfr. herom foran s. 13 og bilag II, s. 86. Også den neden for s. 30—31 omtalte arbejdsskole på Amager hører hjemme i denne sammenhæng, idet formålet med en persons ophold på en sådan skole ikke blot kan være optræning eller oplæring, men også tilvænnning til arbejde og tilvejebringelse af et observationsgrundlag til brug for de offentlige arbejdsanvisningskontorer.

Arbejdsministeriet har iøvrigt gennemført en række indendørsforanstaltninger for erhvervshæmmede *kontorister og intellektuelle*, idet der ved forskellige offentlige institutioner (rigsarkivet, nationalmuseet, geodætisk institut, tøjhusmuseet m. v.) er iværksat ekstraordinære kontorarbejder, der ellers ikke ville være blevet udført, på vilkår af, at der udelukkende beskæftiges erhvervshæmmede arbejdskraft. Disse foranstaltninger, der ligesom jordforanstaltningerne virker både som tilvænnings- og optræningsforanstaltninger, har haft samme gavnlige virkning som de manuelle foranstaltninger i henseende til tilvænnning af de erhvervshæmmede til arbejde.

De erfaringer, der således er gjort på forskellige områder, taler stærkt for, at der fortsat iværksættes det fornødne antal beskæftigelsesforanstaltninger for erhvervshæmmede, således at de offentlige arbejdsanvisningskontorer sættes i stand til at henvise erhvervshæmmede til sådanne overgangsforanstaltninger, hvor de vænnes til at arbejde, og ved hjælp af hvilke arbejdsanvisningskontorerne kan bedømme deres færdigheder med henblik på deres senere anbringelse i normalt arbejde. Udvalget lægger derfor megen vægt på, at disse foranstaltninger fortsat iværksættes, og at der i det omfang, det er muligt, tillige iværksættes tilvænningsforanstaltninger af anden art end jordarbejde. Også en udnyttelse af arbejdsskolen på Amager og de tilsvarende skoler, der, jfr. nedenfor s. 31, bør oprettes i provinsen, tillægger udvalget stor betydning i denne henseende.

VII

Optræning og oplæring.

De i det foregående kapitel VI omtalte tilvænningsforanstaltninger vil i adskillige tilfælde hverken være nødvendige eller tilstrækkelige til at gøre en erhvervshæmmede egnet til anbringelse på arbejdsmarkedet. For adskillige erhvervshæmmede vil det således være hensigtsmæssigt, at de, eventuelt efter først at have passeret en tilvænningsforanstaltning, søges *optrænet* eller *oplært* ved et bestemt arbejde, idet de arbejdsanvisende myndigheder først, når dette er sket, kan gøre sig noget håb om at få dem anbragt ved frit arbejde.

I det følgende vil der blive redegjort for de former for optræning og oplæring, som efter udvalgets opfattelse bør tilrettelægges for de erhvervshæmmede.

A. Kursus.

I henhold til folkeforsikringslovens § 60 er der hjemmel for *invalidedefor sikring* sr etten til at yde tilskud til invaliders deltagelse i kursus, og i henhold til denne bestemmelse har adskillige invalider været anbragt ved f. eks. svejse-, maskinskrivnings-, stenografi- og fyringskursus m. v.

Det må anses for en meget følelig mangel, at arbejdsanvisningskontorerne kun i ringe omfang har lejlighed til at lade de erhvervshæmmede gennemgå kursus af den om-

handlede art. Der er da også fra forskellige anvisningskontorers side rettet henvendelse til arbejdsministeriet for at få tilladelse til at anbringe erhvervshæmmede ved kursus.

Den i folkeforsikringslovens § 60 indeholdte hjemmel til at anbringe invalider ved kursus, er imidlertid begrænset, ifr. de særlige betingelser, og invalidefor sikr ingsr etten har ikke i de senere år fundet anledning til at benytte sig af denne bestemmelse i større omfang, idet erfaringerne har vist, at det klientel, som retten har været i forbindelse med, ikke har haft tilstrækkeligt udbytte af sådanne kursus; dette skyldes, at invalidefor sikr ingsretten ikke har haft mulighed for at anbringe de pågældende i arbejde.

Udover folkeforsikringslovens § 60 kan der med hjemmel i arbejdsløshedslovens § 32 ydes understøttelse til arbejdsløse erhvervshæmmede, som deltager i kursus. I medfør af denne bestemmelse vil der kunne optrænes en del erhvervshæmmede, nemlig sådanne, som uanset deres erhvervshæmning opfylder betingelserne for at kunne blive optaget i arbejdsløshedsforsikringen. Det må fremhæves, at der ikke med hjemmel i denne bestemmelse vil kunne etableres kursus, der *specielt* er tilrettelagt for erhvervshæmmede, men der er som anført ikke noget til hinder for, at der af arbejdsløshedsfonden ydes tilskud til den *enkelt* erhvervshæmmedes deltagelse i kursus, som er iværksat for arbejdsløse i almindelighed.

Dette vil imidlertid ikke være nogen rationel løsning af problemet: optræning af erhvervshæmmede ved kursus, idet mange erhvervshæmmede ikke med udbytte vil kunne deltage i de almindelige kursus for arbejdsløse.

Der er således stor trang til at kunne etablere *specielle* kursus for erhvervshæmmede, og sådanne kursus må efter udvalgets opfattelse kunne etableres i medfør af beskæftigelseslovens § 4, efter hvilken bestemmelse der er hjemmel til at yde tilskud til såvel opskoling som omskoling af arbejdsledige. Denne bestemmelse, som forudsætter, at der er mangel på arbejdskraft i det fag, hvortil om- eller opskoling finder sted, er endnu ikke anvendt i praksis, navnlig som følge af det forhold, at manglen på arbejdskraft i de første år efter krigen har været af mere almindelig karakter. Imidlertid har samfundet i de mange optrænelige erhvervshæmmede en reserve af arbejdskraft, som der efter udvalgets opfattelse er grund til at søge opskolet eller omskolet med henblik på deres indførelse på sådanne arbejdsområder af manuel og ikke-marmel karakter, hvor der er mangel på arbejdskraft, og her må beskæftigelseslovens § 4 kunne anvendes.

B. Egentlige værksteder for erhvervshæmmede.

Udover optræning ved kursus har udvalget drøftet spørgsmålet om, hvorvidt der af det offentlige — kommunerne eller staten — bør oprettes egentlige værksteder eller fabrikker for beskæftigelse af erhvervshæmmede.

Udvalget vil her først pege på, at der for de erhvervshæmmedes vedkommende, der er anbragt på eller hvis uddannelse foregår på særforso rg sanstalter (døve, blinde o. s. v.) allerede er etableret en værkstedsmæssig uddannelse. Spørgsmålet bliver derfor, om der ud over disse værksteder på særforso rg sanstalterne bør oprettes offentlige værksteder til uddannelse af erhvervshæmmede.

I Storbritannien er der i tiden efter krigen oprettet sådanne værkstedsskoler (træningscentre), repræsenterende praktisk talt alle fag. Disse skoler kan benyttes både af fuldt ud arbejdskraft og af erhvervshæmmede, for førstnævnte kategoris vedkommende dog under forudsætning af, at de pågældende har været krigsdeltagere eller arbejdet i krigsindustrien. Uddannelsen på disse værksteder er meget koncentreret og strækker sig i almindelighed ikke over et år. Under uddannelsen oppebærer deltagerne en understøttelse fra staten, der ligger lidt under, hvad de i gennemsnit ville tjene ved deres ind-

træden i vedkommende erhverv som faglært arbejder. Undertiden efterfølges uddannelsen på værksted af en tids uddannelse hos en privat arbejdsgiver.

Den oplæring af erhvervshæmmede, som finder sted på de engelske værkstedsskoler, **vil** her i landet foregå under noget andre former. For det første er det en kendsgerning, at der ikke blot som tidligere nævnt kan foregå en tilvænnning, men også en optræning på de særlige beskæftigelsesforanstaltninger for erhvervshæmmede. Endvidere vil en optræning også i mange tilfælde kunne ske hos private arbejdsgivere i overensstemmelse med det s. 31 ff. anførte.

Endvidere vil der gennem arbejdsskolen på Amager (jfr. nærmere nedenfor) være mulighed for i væsentlig grad at imødekomme det behov, der her i landet måtte være **for** værkstedsoplæring på en skole. Udvalget er derfor af den opfattelse, at man her i landet bør arbejde videre med arbejdsskolen på Amager som basis, således at denne udvides og konsolideres, jfr. s. 31.

Udvalget vil i denne forbindelse også pege på de værksteder for erhvervshæmmede, som er oprettet i Århus og Kanders, jfr. bilag II, s. 86. Som det fremgår heraf, har statskassen i disse tilfælde i henhold til beskæftigelsesloven påtaget sig at bidrage til dækning af disse virksomheders underskud med et beløb, som er fastsat til 75 pct. af de optrænelige erhvervshæmmedes arbejdsløn, dog ikke udover 75 pct. af underskudet.

Udvalget kan anbefale, at lignende ordninger søges gennemført også i andre kommuner, dog at udvalget finder anledning til at understrege, at det ved oprettelse af sådanne kursus og opkolingsværksteder er af allerstørste betydning, at disse tilrettelægges ved hjælp af sagkyndige med tilslutning af de pågældende arbejdsgiver- og arbejderorganisationer, og at de ledes af kvalificerede arbejdsledere, der både er i stand til at tilrettelægge arbejdet og hjælpe de erhvervshæmmede i deres særlige problemer. Udvalget vil iøvrigt i denne forbindelse pege på, at det var rimeligt, om den offentlige administration, opdragelseshjem og sygehuse m. v. i langt højere grad end nu forsyner sig med kontorartikler, møbler, legetøj, julepynt m. v. fra virksomheder, der beskæftiger erhvervshæmmede.

Hensigten med sådanne værksteder bør, som det fremgår af det foregående, ikke være at skabe en varig beskæftigelse for erhvervshæmmede, ej heller at skabe mulighed for at supplere de uoptræneliges rente eller hjælp fra det offentlige. Målet må være at give de optrænelige en passende optræning, og foranstaltningerne bør derfor altid arbejde i nær tilknytning til den offentlige arbejdsanvisning, således at denne får lejlighed **til** at følge de erhvervshæmmedes udvikling og får mulighed for i tide at påbegynde arbejdet med at skaffe dem beskæftigelse i det frie erhverv, når optræningen nærmer sig **sin** afslutning.

C. Arbejdsskolen.

Arbejdsskolen på Amager, der blev oprettet i 1932, har til opgave at undersøge og optræne invaliderede personers arbejdsevner med henblik på i så stor udstrækning som muligt at gøre de pågældende erhvervsdygtige. Til løsning af disse opgaver driver arbejdsskolen en række erhvervsmæssige virksomheder svarende til forskellige fag, nemlig bogbinderi, snedkeri, cykle- og kleinsmedeværksted m. v. Disse virksomheders funktioner er tilrettelagt så nær det normale erhvervsliv som muligt. Virksomhederne ledes af fagligt uddannede arbejdsledere, og beskæftiger iøvrigt så mange fagfolk som den pågældende virksomhed kræver. Ved produktionen gives der de erhvervshæmmede lejlighed til at optræne og indpasse deres arbejdsevne på det område og ved det arbejde, hvor de efter deres erhvervshæmning skønnes at have de bedste muligheder.

De fra virksomhederne udgåede produkter kalkuleres efter normale arbejds- og driftsomkostninger. Fremskaffelse af arbejde foregår på ganske samme måde som ved private virksomheder.

De erfaringer, der er indhøstet af de offentlige arbejdsanvisningskontorer, der i de senere år har arbejdet med de erhvervshæmmedes problemer, viser, at der i høj grad er brug for, at også anvisningskontorerne kan sende erhvervshæmmede til iagttagelse og optræning ved værkstedsarbejde tilrettelagt efter de principper, som følges på arbejdsskolen. Disse erfaringer taler med bestemthed for, at der også i provinsen bør oprettes arbejdsskoler, hvorfor udvalget mener, at dette spørgsmål bør tages op af administrationen.

Henviſning af erhvervshæmmede til arbejdsskolen sker for tiden i de fleste tilfælde af eller gennem invalideforsikringsretten. Ved den fremtidige ordning, hvorefter anvisningskontorerne også bør kunne henvise erhvervshæmmede til en arbejdsskole, bør der tilstræbes en afgrænsning mellem de erhvervshæmmede, der henvises af invalideforsikringsretten, og de, der af arbejdsanvisningskontorerne henvises til vedkommende skole.

Udvalget kan i det hele gå ind for, at arbejdsskolen på Amager opretholdes og udbygges, idet den vil være et overordentligt nødvendigt og hensigtsmæssigt led i iagttagelse og optræning af erhvervshæmmede. Udvalget har ikke taget stilling til, om skolens administrationsform bør ændres, men vil dog fremhæve nødvendigheden af, at der sikres skolen en hensigtsmæssig placering i økonomisk og administrativ henseende.

D. Optræning hos private.

Antallet af erhvervshæmmede er så stort, at problemet om de erhvervshæmmedes optræning kun vil kunne finde en tilfredsstillende løsning, for så vidt der skaffes udveje for at placere de erhvervshæmmede til optræning hos private arbejdsgivere. Iøvrigt vil optræning hos private arbejdsgivere altid have det fortrin fremfor beskæftigelsesforanstaltninger, arbejdsskoler, kursus og andre lignende offentlige foranstaltninger, at den erhvervshæmmede straks fra optræningens begyndelse har fået foden inden for i det normale arbejdsliv.

1. Gældende regler.

Ifølge gældende regler eksisterer der allerede visse muligheder for at lette de erhvervshæmmede i at opnå arbejde hos private arbejdsgivere.

I ca. halvdelen af de faglige overenskomster indeholdes der således bestemmelser, hvorefter der kan ske *reduktion i lønnen for ældre eller svagelige arbejdere*. Disse bestemmelser indeholder således efter ordene visse muligheder for at foretage en tilpasning af lønnen til erhvervshæmmede, når dette skønnes rimeligt under hensyn til deres arbejdspræstationer. Bestemmelserne vedrører dog efter deres praktiske anvendelse kun forhold, hvor en arbejder, der i længere tid har været beskæftiget ved en virksomhed, ikke længere kan præstere fuld arbejdsydelse, og hvor lønnen derfor bør reduceres, for at han kan bevare sit arbejde.

Folkeforsikringslovens § 60 indeholder i stk. 1, jfr. stk. 2, nærmere regler, hvorefter det ikke er udelukket under visse nærmere betingelser at anbringe forsikrede, rentenydere, børn under 15 år og personer i alderen 15—18 år, der på grund af helbreds- betingelserne ikke har kunnet optages i forsikringen, til oplæring hos private arbejdsgivere, således at der ved invalideforsikringsrettens foranstaltning ydes et tilskud. Bestemmelsen kræver, at der efter invalideforsikringsrettens skøn er fare for, at en væsentlig og ikke blot forbigående nedsættelse af erhvervsevnen vil indtræde i en overskuelig fremtid, hvis nævnte foranstaltninger undlades, eller at en sådan nedsættelse af erhvervsevnen efter disse foranstaltninger vil kunne bedres betydeligt.

Loven om offentlig forsorg indeholder i § 296, stk. 2, en regel, hvorefter det ikke er tilladt ved ydelse af kommunehjælp at supplere en *normal* persons arbejds løn i tilfælde, hvor pågældende har eller kan anvise arbejde i normal arbejdstid. Herfra kan man modsætningsvis slutte, at hvor det drejer sig om en person, hvis arbejdskraft *ikke* er normal, eller som ikke kan få arbejde i normal arbejdstid, må der kunne ydes *supplement til lønnen*, ganske vist som kommunehjælp.

Endelig kan ulykkesforsikringslovens § 30 anføres. Efter denne bestemmelse er den arbejdsgiver, som yder den tilskadekomne fuldt arbejdsvederlag, skønt den tilskadekomne ikke er i stand til at genoptage sit arbejde i væsentlig samme omfang som før ulykkestilfældet, berettiget til for pågældende tidsrum at oppebære tilskadekomnes dagpenge. Udgør dagpengene mere end vederlaget, har den tilskadekomne krav på det overskydende beløb. Bestemmelsen gælder kun for de tilfælde, hvor den tilskadekomne fortsat bliver beskæftiget hos den arbejdsgiver, hos hvem ulykken fandt sted, men det er ikke nødvendigt, at den tilskadekomne beskæftiges ved samme arbejde, som han havde ved ulykken.

De nævnte bestemmelser har ikke været synderlig anvendt i praksis. Udvalget har imidlertid undersøgt, om der ikke skulle kunne ske ændring heri.

2. Udbygning af praksis.

Der kan anføres adskillige argumenter mod at anbringe erhvervshæmmede til optræning hos private arbejdsgivere, således at disse modtager et vist tilskud, først og fremmest de tekniske vanskeligheder, som er forbundet med at beregne, i hvilket omfang der skal ydes tilskud til arbejds lønnen, og under hvilken form. Det er derfor en selvfølge, at en tilskudsordning ikke bør gennemføres uden i samarbejde med arbejdsgiver- og arbejderorganisationerne. Herom skal følgende anføres:

a. Under hvilken form bør tilskud ydes?

Der forekommer adskillige tilfælde, hvor en erhvervshæmmede kan udfylde en plads, f. eks. i en industriel virksomhed eller hos en håndværksmester inden for det fag, hvor han oprindeligt er oplært, men hvor han først efter en optræningsperiode vil være i stand til at yde normal — eller næsten normal — arbejdsydelse. Oftest vil denne periode være ret kort, f. eks. ved mindre ulykkesinvaliditeter. Men i visse tilfælde vil det vare måneder, førend den erhvervshæmmede kommer op på en arbejdsydelse, som svarer til normal løn. Dette kan f. eks. være tilfældet for personer, som på grund af invaliditet eller sygdom er blevet slået ud af deres uddannelse eller erhverv i ung alder og derfor ikke har nogen væsentlig arbejds erfaring at bygge på, eller hvis tidligere arbejdsfærdighed er svækket.

Såfremt man skal få sådanne erhvervshæmmede i gang inden for det private erhverv, vil det være nødvendigt, at deres løn nedsættes i den periode, hvor optræningen foregår. I løbet af optræningsperioden vil arbejdsydelsen stige, såfremt man har fundet det rette arbejdsområde til pågældende, og lønnen bør derfor stige tilsvarende, indtil det en dag konstateres, at pågældende yder normalt arbejde.

Ved placeringen og lønfastsættelsen må der tages hensyn til omkostningerne ved den arbejdsplads, som pågældende kommer til at optage, idet hver arbejdsplads i en virksomhed med værktøj eller maskiner repræsenterer større eller mindre omkostninger, som arbejdsgiveren må have dækket ind gennem udnyttelsen.

Den svenske civilingeniør Sten Tiberger ved L. M. Ericsson, som har underkastet beskæftigelsen af erhvervshæmmede i industrien et særligt studium, har opstillet beregninger over, hvor meget en arbejdsgiver kan betale en arbejder med nedsat arbejdsevne under forskellige forudsætninger med hensyn til arbejdsevne og forrentning og amorti-

sation af den maskinelle udrustning. Under forudsætning af at en arbejdsplads med maskinel udrustning koster lige så meget pr. tidsenhed som den person, der arbejder på pladsen, opstiller Tibergh følgende tabel for, hvor meget en arbejdsgiver kan betale uden at lide økonomisk tab på vedkommende arbejdsplads:

Normalarbejderens ydelse	100			
		Tilfælde 1	Tilfælde 2	Tilfælde 3
Den erhvervshæmmedes arbejdsydelse	90	80	50	
Den erhvervshæmmedes fortjeneste	80	60	0	

Ved en nedsættelse af arbejdssevnen med 20 pct. kan arbejdsgiveren under den valgte forudsætning om forholdet mellem udgifter ved arbejdsplads og arbejder ikke betale arbejderen mere end 60 pct. af, hvad der kan betales normalarbejderen.

Det fremgår heraf, at det i mange tilfælde ikke lønner sig at anbringe erhvervshæmmede, hvis arbejdspræstation ved pågældende arbejde er væsentlig under normalen, ved meget kapitalintensiv produktion, men på den anden side skulle der ikke være noget til hinder for at anbringe ham i en virksomhed, hvor produktionen er lidet kapitalkrævende. Hertil kan føjes, at det ikke kan nytte at placere ham som et led i en strømproduktion, f. eks. i et transportbåndssystem, hvor han stopper strømmen, således at arbejdsgiveren ikke blot taber på ham selv, men også på forsinkelse af de efterfølgende led. Denne betragtning rammer naturligvis ikke de talrige erhvervshæmmede, som måske netop kan gøre god fyldest i en meget mekaniseret produktion, men indskræper kun betydningen af, at man søger de mest egnede arbejdssteder til optræningen, særlig hvor denne kan påregnes at ville vare i længere tid. Normalt må man vente, at håndværksbedrifter er at foretrække, men der kan også inden for en industrivirksomhed findes specialområder med ubetydeligt maskinudstyr.

Ydelsen af lavere løn i optræningsperioden rejser imidlertid problemet om, hvorledes man kan få den erhvervshæmmede til selv at blive interesseret i optræningen. Det kan jo stille sig så galt, at hans indtjening ikke kommer til at overstige understøttelsens niveau, særlig hvis han har flere børn i hjemmet. Der har derfor fra flere sider været fremsat ønske om, at man i optræningsperioden fra det offentliges side kunne give et vist gradueret tilskud til lønnen for at bringe den op på et rimeligt niveau. Heroverfor er der fremført forskellige betæneligheder, som væsentligst er gået ud på, at man er bange for, at arbejdsgiverne gennem en sådan tilskudsordning kan få et kamoufleret offentligt tilskud.

I en forsøgsperiode, indtil man har indhentet nogle erfaringer, kunne man generelt bestemme, at tilskudet ikke måtte ydes udover 6 måneder, og at det skulle falde efter en fast skala i løbet af optræningsperioden. Som eksempel kan man tage et tilfælde, hvor arbejderen i den første måned kan tjene en løn på 50 pct. af den normale, og hvor man skønner, at pågældende efter 5 måneders forløb kan nå op på normal arbejdsydelse:

	1. måned	2. måned	3. måned	4. måned	5. måned	6. måned
Løn	50	60	70	80	90	100
Tilskud	25	20	15	10	5	0
lait	75	80	85	90	95	100

Af psykologiske grunde ville det sikkert være bedst, at tilskudet udbetales til arbejdsgiveren, således at arbejderen bliver vant til, at det er løn, han tjener, og ikke understøttelse, samtidig med at arbejdsgiveren får en fornemmelse af, at han holdes skadeløs for det tab, han lider ved, at han ikke får 100 pct. arbejdsydelse.

b. Hvorledes skal tilskudets størrelse fastsættes?

Når man har fundet et egnet optræningssted, bør der forhandles dels med arbejdsgiveren og dels med de faglige organisationer på stedet om fordelingen af begyndelsesløn og de nærmere retningslinier for, hvorledes lønnen successivt skal stige. Vanskeligheden vil under sådanne forhandlinger altid være at finde et grundlag, hvorefter arbejderens og arbejdskapaciteten kan bedømmes. Man kunne her tænke sig at tilknytte arbejds- og fabriktilsynet, der råder over mange års erfaring vedrørende arbejdsprocessernes krav til arbejdsydelse m. v., samt de psykotekniske institutter til løsningen af dette problem, f. eks. således, at man pålagde de psykotekniske institutter at arbejde med spørgsmålet om at tilrettelægge tests til bedømmelse af erhvervshæmmedes evnemæssige udrustning. Institutterne skulle således oparbejde et kendskab til normale arbejderes arbejdsydelse og tilrettelægge prøver baseret på normal arbejdsydelse, ved hvilke erhvervshæmmedes arbejdsevne skulle afprøves. Med udgangspunkt i et sådant prøveresultat ville man have et delvis objektivt grundlag under lønforhandlingerne. Endvidere måtte det pålægges arbejderens tillidsmand under optræningen at føre kontrol med, at arbejdsydelsen og lønnen følges ad, og det vil derfor være nødvendigt, at den offentlige arbejdsanvisning råder over personale, der kan holde sig i regelmæssig kontakt såvel med arbejdsgiveren som med tillidsmanden under optræningen, således at det så vidt muligt sikres, at det offentlige tilskud ikke misbruges af en af parterne. Endvidere må den læge, som er foreslået knyttet til afdelingerne for arbejdsfremskaffelse for erhvervshæmmede ved de offentlige arbejdsanvisningskontorer, og invalideforsikringsrettens læger evt. tages med på råd under løsningen af dette problem, idet disse såvel ved den oprindelige fastsættelse af løntilskudet som under optræningens forløb vil kunne have erfaringer af værdi for bedømmelse af, om tilskudet er fastsat rigtigt og fungerer rigtigt.

c. Spørgsmålet om at holde arbejdsgiverne skadesløse for produktionstab som følge af manglende udnyttelse af maskinellet.

Udvalget er opmærksom på, at en arbejdsgiver, der beskæftiger en erhvervshæmmed arbejder, til hvis løn der af det offentlige ydes et tilskud, således at lønnen bringes et rimeligt stykke op over, hvad der kan opnås i understøttelse, vel ikke lider noget økonomisk tab med hensyn til forrentning og amortisation af det maskinelle udstyr, men at han på den anden side ikke opnår en fuld driftsmæssig udnyttelse af maskinellet, hvilket atter betyder, at produktionen og dermed fortjenesten bliver mindre end normalt. Der rejser sig derfor det spørgsmål, om man kan skadesløsholde arbejdsgiverne for et sådant produktionstab.

Udvalget er betænkeligt ved at anbefale en sådan ordning og må i hvert fald fremhæve nødvendigheden af, at der tilvejebringes et erfaringsmateriale til bedømmelse af problemets rækkevidde og mulighederne for dets løsning.

En tilskudsordning, hvorefter erhvervshæmmede anbringes til oplæring og optræning hos private arbejdsgivere, således at tilskudet beregnes som under a. b. og c. anført, vil efter udvalgets opfattelse kunne gennemføres med hjemmel i de under 1. anførte gældende regler. Af praktiske grunde vil udvalget imidlertid foretrække, at arbejds- og boligministeren bemyndiges til at søge et erfaringsmateriale tilvejebragt uden at skulle være bundet til de nævnte lovbestemmelser, men således at de med forsøgene forbundne udgifter over en vis årrække afholdes på de årlige finanslove. Forsøgene bør i videst muligt omfang koncentreret hos de offentlige arbejdsanvisningskontorer, således at man undgår et for tungt administrationsapparat og spild af anbringelsesmuligheder.

3. *Tvangsmæssige ordninger.*

Udvalget har overvejet, hvorvidt der burde pålægges arbejdsgiverne en pligt til at lade erhvervshæmmede oplære eller optræne i deres virksomhed. Udvalget har ikke ment, at der bør fastsættes en sådan almindelig pligt for arbejdsgiverne. På den anden side har udvalget ikke ment at burde afvise tanken om i visse tilfælde at pålægge arbejdsgiverne en pligt til at lade visse erhvervshæmmede optræne. Udvalget har herved været opmærksom på, at det, for så vidt angår arbejdere, der er kommet til skade på deres arbejdsplads under udførelsen af deres arbejde, af mange arbejdsgivere betragtes som en moralsk pligt at sørge for den tilskadekomne arbejders optræning, eventuelt omskoling. Udvalget kan tiltræde, at det i sådanne tilfælde naturligt må påhvile arbejdsgiverne at sørge for den tilskadekomne og vil med henblik på de arbejdsgivere, der ikke har denne indstilling, anbefale, at der så vidt muligt ved forhandling mellem hovedorganisationerne fastsættes bestemmelser herom. I disse bestemmelser bør omfanget af arbejdsgivernes forpligtelse nærmere fastlægges, bl. a. under hensyn til ulykkesforsikringsloven og virksomhedernes størrelse, og navnlig således, at man udelukker tilfælde, hvor arbejderen forsætligt eller groft uagtsomt har tilsidesat forskrifter vedrørende arbejdets udførelse samt således, at optræningen så vidt muligt sker i det arbejde, pågældende hidtil har haft eller i hvert fald på et arbejdsområde, der passer til den tilskadekomnes kvalifikationer. Det vil ligeledes være nødvendigt i sådanne bestemmelser at tage stilling til varigheden af den optræning, arbejdsgiveren under hensyn til pågældendes hidtidige ansættelsesforhold skal være bundet til, samt til størrelsen af den løn, pågældende skal oppebære under optræningen.

Gennemførelsen af en sådan regel vil uden tvivl bevirke, at flere erhvervshæmmede vil finde beskæftigelse på arbejdsmarkedet, hvilket atter vil medføre, at arbejdsgivere og arbejdere efterhånden vil blive indstillet på at arbejde sammen med erhvervshæmmede, et forhold der vil være af allerstørste betydning for problemets hele løsning.

VIII.

De erhvervshæmmedes endelige placering på arbejdsmarkedet.

Hvor der er spørgsmål om endeligt at placere erhvervshæmmede på arbejdsmarkedet, vil man som regel tænke på, hvilke muligheder der er for at skaffe den erhvervshæmmede arbejde hos en eller anden arbejdsgiver. Det er da også dette spørgsmål, som udvalget i særlig grad beskæftiger sig med i det følgende. Det må imidlertid ikke overses, at der også for erhvervshæmmede i vidt omfang vil være muligheder for at skabe sig en eksistens ved selvstændigt arbejde, idet de pågældende under en sådan beskæftigelse kan undgå at komme i konflikt med de krav, en almindelig arbejdsplads stiller, og som de i mange tilfælde ikke vil være i stand til at opfylde. Normalt vil den erhvervshæmmedes etablering af egen virksomhed bero på hans eget initiativ, eventuelt med hjælp fra invalideforsikringsretten, men de offentlige arbejdsanvisningskontorer, til hvilke de erhvervshæmmede melder sig, bør dog være opmærksom på, hvilke muligheder vedkommende erhvervshæmmede har for at etablere sig selvstændigt, og i denne henseende udnytte invalideforsikringsrettens erfaringer og eventuelt foranledige, at retten optager spørgsmålet om at hjælpe den pågældende til beskæftigelse af denne art til afgørelse.

Løvrigt bliver det arbejdsanvisningskontorenes opgave, når en erhvervshæmmed skønnes at være i stand til at gøre fyldest i det frie arbejdsmarked, at søge ham anbragt ved *varig* lønnet beskæftigelse. Anvisningskontorenes opgave på dette område adskiller

sig i høj grad fra anden anvisningsvirksomhed, idet der — når det drejer sig om erhvervshæmmede — må foretages en udpræget individuel arbejdsanvisning.

I kapitel IV er der gjort rede for udvalgets forslag til en udvikling af den offentlige arbejdsanvisning på dette punkt. I nærværende kapitel vil det blive undersøgt, om der bør træffes særlige foranstaltninger for at gøre arbejdsmarkedet eller visse dele deraf mere „tilgængeligt“ for erhvervshæmmede arbejdskraft.

Det må indledningsvis bemærkes, at det er af *afgørende* betydning for den rette løsning af hele problemet om iværksættelsen af erhvervsmæssige foranstaltninger for erhvervshæmmede, at der skabes udvej for at få de erhvervshæmmede ind på arbejdsmarkedet. Hvis denne side af det samlede problem ikke finder en forsvarlig løsning, er alle bestræbelser for optræning og omskoling af erhvervshæmmede m. v. uden reel værdi, ja nærmest skadelige, idet der gennem disse „indledende“ foranstaltninger til optræning og omskoling m. v. kun skabes et falsk håb, en forventning hos den erhvervshæmmede om senere beskæftigelse på selve arbejdsmarkedet, et håb, som man ikke bør indgive den erhvervshæmmede uden også at give ham en rimelig udsigt til at få det opfyldt.

Det er ud fra denne grundlæggende betragtning vedrørende nødvendigheden af at få de erhvervshæmmede anbragt på arbejdsmarkedet, at udvalgets forslag i det følgende må ses.

Udvalget vil i denne forbindelse pege på, at, den udvikling, der er foregået på arbejdsmarkedet i de senere år, er kendetegnet ved en gennemgribende mekanisering og specialisering og har medført, at der på mangfoldige områder stilles færre krav til den rent fysiske kraftindsats. Herved er der skabt langt større muligheder for at finde arbejdsområder, der egner sig for erhvervshæmmede, således at det i en vis forstand skulle være lettere at få erhvervshæmmede anbragt inden for industrien, håndværket m. v. På denne baggrund burde det være muligt at nå frem til en tilfredsstillende løsning på *frivillighedens* grund af problemet om erhvervshæmmedes anbringelse på arbejdsmarkedet.

Udvalget vil endvidere anføre, at det kan være en *fordel* at få en erhvervshæmmede arbejder i sin virksomhed. Gennem visse undersøgelser i udlandet er det påvist, at den erhvervshæmmede arbejder kan være meget stabil, idet han har en naturlig tilbøjelighed til at beholde det arbejde, han engang har fået.

A. Det frie arbejdsmarked.

1. Kvotasystemet.

Ifølge den engelske lov om erhvervshæmmede af 1. marts 1944 er enhver arbejdsgiver med 20 eller flere arbejdere forpligtet til at beskæftige en vis kvota erhvervshæmmede. Denne kvota udgør fra 1. september 1946 som hovedregel 3 pct. Arbejdsgiveren er ikke forpligtet til ved afskedigelse af erhvervsuelige folk og antagelse af erhvervshæmmede at tilvejebringe det foreskrevne forhold mellem disse kategorier, men skal alene iagttage dette forhold, når han tager nye folk ind i virksomheden, hvad enten det skyldes afgang i den gamle stab eller udvidelse af denne. Vil han, i tilfælde hvor hans kvota er mindre end foreskrevet, antage en person, der ikke er registreret som erhvervshæmmede, skal han have en særlig tilladelse, som ikke vil blive givet, hvis der mellem de registrerede erhvervshæmmede findes en person, der er villig og egnet til at tage arbejdet; men arbejdsgiveren er ikke forpligtet til at tage den pågældende og kan, hvis han foretrækker det, lade være med at antage nogen. Han kan ikke, medmindre der foreligger rimelig grund, afskedige en registreret erhvervshæmmede, hvis han er under den foreskrevne kvota, eller hvis afskedigelsen ville bringe ham under denne.

Disse bestemmelser er udformede i fuld forståelse mellem arbejdsgiver- og arbejderorganisationerne og har hidtil så vidt vides ikke været genstand for kritik, men nogen endelig vurdering af bestemmelserne kan ikke foretages endnu.

Udvalget har overvejet, hvorvidt sådanne tvangsmæssige foranstaltninger burde søges gennemført her i landet, idet der herigennem selvsagt kunne opnås en stor beskæftigelse af erhvervshæmmede. Den almindelige tankegang vil sikkert på forhånd være indstillet imod tvangsmæssige foranstaltninger. Man vil med rette kunne henvise til, at Danmark ikke har været ramt af krigen på samme måde som de lande, hvor sådanne tvangsmæssige foranstaltninger er gennemført, og at problemet om de erhvervshæmmedes anbringelse hos private arbejdsgivere derfor må ses i et noget andet perspektiv her i landet. Det vil endvidere kunne hævdes, at det ville stride mod de almindelige frihedsprincipper og arbejdsgivernes hævdundne ret til selv at udvælge arbejdskraften, om man gennemførte et kvotasystem i det private erhverv, og at et kvotasystem altid vil indebære den fare, at de erhvervshæmmedes eget initiativ til at skaffe sig arbejde modvirkes, når de har et vist krav på, at arbejdsgiverne antager i hvert fald en vis procent af dem. Endelig vil det med rette kunne hævdes, at en tvang på dette område vil kunne skabe en modvillig indstilling mod de erhvervshæmmedes problemer, der i det lange løb kan gøre arbejdet megen skade og skabe et uønsket skel mellem den normale og den såkaldte invaliderede arbejdskraft.

Udvalget kan tiltræde disse indvendinger mod et kvotasystem, men vil dog på den anden side fremhæve, at der også her i landet er vægtige grunde for en tvangsmæssig løsning. Udvalget vil herved først og fremmest pege på de meget betydelige menneskelige og sociale grunde, der taler for, at der skabes udvej for at placere de erhvervshæmmede på arbejdsmarkedet. En vedvarende arbejdsløshed som følge af f. eks. et ulykkestilfælde er for den erhvervshæmmede en yderligere belastning, der i videst muligt omfang bør afhjælpes.

Et yderligere argument for et kvotasystem er den kendsgerning, at det hidtil har været temmelig vanskeligt at få erhvervshæmmede anbragt i erhvervslivet ad frivillighedens vej.

Endelig kan det — som omtalt i kapitel VII om optræning af erhvervshæmmede, jfr. s. 35 — anføres, at mange arbejdsgivere føler en moralsk pligt til at genantage arbejdere, der er blevet ulykkesramte i arbejdsgiverens tjeneste, således at en fast regel herom ikke vil være til gene for disse arbejdsgivere.

Udvalget har afvejet argumenterne for og imod et kvotasystem og er kommet til det resultat, at en generel gennemførelse af et kvotasystem ikke for tiden kan anbefales, men at man bør vente og se, hvorvidt problemet om de erhvervshæmmedes anbringelse på arbejdsmarkedet kan finde en tilfredsstillende løsning ad frivillighedens vej f. eks. inden udløbet af et tidsrum af 5 år. Fører en sådan forsøgstid ikke til noget antageligt resultat, bør tvangsmæssige foranstaltninger tages op til overvejelse.

Udvalget forudsætter herved, at arbejdsgiver- og arbejderorganisationerne træder i forbindelse med hinanden med henblik på en rationel løsning af problemet på frivilligt grundlag, og at der stilles midler til rådighed for arbejds- og boligministeren til gennemførelsen af den nødvendige oplysnings- og forsøgsvirksomhed.

Der bør dog straks gøres visse undtagelser fra frivillighedsprincippet.

Det bør således i de faglige overenskomster, eventuelt ved lov, gøres til en pligt for arbejdsgiverne at genantage arbejdere, der er kommet til skade under udførelsen af deres hverv. Genantagelsen bør så vidt muligt ske på samme løn- og opsigelsesvilkår som den første antagelse og iøvrigt på de foran s. 35 angivne vilkår for arbejdsgiverens forpligtelse til at sørge for *optræning* af en person, der er kommet til skade i hans virksom-

hed. Arbejdsgiverens forpligtelse til genantagelse omfatter således normalt ikke tilfælde, hvor arbejderen forsætlig eller groft uagtsomt har tilsidesat forskrifter vedrørende arbejdets udførelse. Såfremt genantagelse forudsætter en optræning af den pågældende, påhviler det tillige arbejdsgiveren at sørge herfor i overensstemmelse med det foran s. 35 anførte.

Det bør endvidere pålægges offentlige eller koncessionerede virksomheder (statsbanerne, telefonselskaberne, postvæsenet o. s.v.) at beskæftige en vis procent -- f. eks. 2 pct. — erhvervshæmmede, beregnet i forhold til deres samlede stab af arbejdere i vedkommende styrelse eller virksomhed. Udvalget er af den opfattelse, at det offentlige bør gå i spidsen på dette felt bl. a. for at „vænne“ arbejdsmarkedet til at beskæftige erhvervshæmmede. Det har i en årrække — jfr. nedenfor under B om forbeholdt arbejde — været forsøgt at anbringe erhvervshæmmede inden for det offentlige, men resultaterne har været meget ringe, så ringe, at udvalget anser det offentliges hidtidige indstilling på dette område for skadelig for løsningen af problemet, idet de private arbejdsgivere med fuld ret kan hævde, at det offentlige stort set har stillet sig afvisende over for at beskæftige erhvervshæmmede. Om dette problem henvises iøvrigt til punkt 8, s. 41.

2. Lønproblemer.

I kapitel VII, D, er der gjort rede for de lønproblemer, der kan opstå ved *optræningen* af erhvervshæmmede hos private arbejdsgivere. Det er her anført, at der i ca. halvdelen af de faglige overenskomster indeholdes bestemmelser, hvorefter der ifølge bestemmelsernes ordlyd kan dispenseres fra den overenskomstmæssige løn for ældre eller svagelige arbejdere, men at disse bestemmelser hidtil ikke har været anvendt ved nyantagelse af erhvervshæmmede arbejdere.

Imidlertid vil det selvsagt forbedre de erhvervshæmmedes muligheder for at få plads i det fri erhverv betydeligt, om der mellem organisationerne blev truffet aftale om i højere grad at nedsætte lønnen, når det drejede sig om erhvervshæmmede.

Der bør derfor ved forhandling mellem arbejdsgiver- og arbejderorganisationerne træffes foranstaltninger til, at de ovennævnte bestemmelser om en nedsættelse af den overenskomstmæssige løn bl. a. for svagelige arbejdere også finder anvendelse ved nyantagelse af erhvervshæmmede arbejdskraft, og at der så vidt muligt snarest optages lignende bestemmelser i de overenskomster, hvor sådanne bestemmelser ikke findes.

3. Forholdet til arbejdsløshedsforsikringen.

Det er af stor betydning for de erhvervshæmmede, at muligheden for at blive optaget i arbejdsløshedsforsikringen holdes åben for dem, og at de gøres opmærksom på denne mulighed, idet udsigten til at blive optaget i forsikringen vil anspre mange til at gøre deres yderste både med hensyn til at opnå og bevare arbejde i det fri arbejdsmarked. Den omstændighed, at en arbejder er erhvervshæmmede, udelukker ham principielt ikke fra at optages i arbejdsløshedsforsikringen, idet spørgsmålet om hans ret til optagelsen må bero på et mere almindeligt skøn over hans arbejdsmæssige kvalifikationer.

At en erhvervshæmmede opnår beskæftigelse som følge af, at det f. eks. pålægges visse arbejdsgivere at beskæftige erhvervshæmmede efter bestemte regler, udelukker heller ikke den erhvervshæmmede fra optagelse som nydende medlem af en statsanerkendt arbejdsløshedskasse. Det kan i denne forbindelse bemærkes, at arbejde ved en i henhold til lovgivningen om iværksættelse af offentlige arbejder m. v. og beskæftigelse af arbejdsløse etableret beskæftigelsesforanstaltning betragtes som arbejde i arbejdsløshedslovens forstand.

4. Forholdet til invalideforsikringen.

Det er endvidere af betydning, at invaliderentelovgivningen er formet således, at den i størst mulig udstrækning støtter de invalideredes bestræbelser og mulighed for at påtage sig en for dem egnet beskæftigelse, hvad enten der er tale om beskæftigelse af et sådant omfang, at den invaliderede hermed ophører med at modtage rente, eller der er tale om beskæftigelse af mindre omfang, der ikke bevirker bortfald af invaliderenten.

Såvel de almindelige regler i folkeforsikringsloven om fradrag i renten på grund af indtægt, som de særlige for invaliderentemodtagere gældende fradragsregler for indtægt ved personligt arbejde har betydning i så henseende, men ved siden heraf må det nævnes, at der ved lov nr. 143 af 31. marts 1950 om ændringer i folkeforsikringsloven for så vidt angår invaliditetsbegrebet m. v. er gennemført forskellige ændringer i invalideforsikringsreglerne, som direkte eller indirekte vil kunne støtte de invalideredes bestræbelser for at udfolde erhvervsaktivitet.

Ved den ovennævnte lov er der således indført nogle nye bestemmelser, hvorefter der kan foretages en gradvis inddragning af renten over en periode af indtil 12 måneder, og hvorefter renten ligeledes i indtil 12 måneder kan være hvilende, således at renteudbetalingen inden for dette tidsrum kan genoptages uden fornyet renteansøgning med påfølgende behandling i invalideforsikringsretten. Efter den hidtil gældende lov kunne en kendelse om rentens inddragning, fordi vedkommendes erhvervssevne ikke længere kunne anses for nedsat i det foreskrevne omfang, kun gå ud på, at hele den hidtil oppebårne rente skulle bortfalde straks og endeligt, og det er derfor ikke uforståeligt, om der efter denne retstilstand undertiden har kunnet være nogen tilbageholdenhed med hensyn til at søge beskæftigelse, idet påtagelse af arbejde ville kunne medføre, at man straks og endeligt mistede renten. Disse nye regler må antages at ville virke stimulerende på invaliderentemodtagernes arbejdsløst.

Endvidere må nævnes en ny bestemmelse om, at personer, der er svært invaliderede, f. eks. blinde, men hvis erhvervssevne på grund af beskæftigelse dog ikke kan anses for nedsat så meget, at de kan få invaliderente, nu efter invalideforsikringsrettens bestemmelse kan få udbetalt en særlig ydelse, svarende til $\frac{1}{3}$ af rentens grundbeløb + et beløb svarende til enten bistands- eller plejetillægget efter folkeforsikringsloven.

Det kan også anføres, at den hidtil gældende særlige betingelse for at få tilstået tillæg til renten på grund af hjælpeløshed, nemlig at invaliditeten skulle afskære pågældende fra at påtage sig erhvervsmæssigt arbejde af praktisk betydning, er bortfaldet ved den nye lov. Endvidere er der gennemført den ændring, at lovens fradragsregler ikke skal komme til anvendelse på bistands- og plejetillægget, der har afløst det hidtidige hjælpeløshedstillæg. Den invaliderede vil altså, så længe han overhovedet får rente, oppebære disse tillæg ubeskåret uden hensyn til størrelsen af hans øvrige indtægter.

Fremdeles er der ved loven af 31. marts 1950 blevet gennemført en ændring af folkeforsikringsloven af speciel interesse for de ældre invaliders erhvervsforhold. Efter de hidtil gældende regler har invaliderentemodtagere ved det fyldte 65. år skullet overgå til aldersrente, således at renten i det hele skulle beregnes efter aldersrentereglerne, herunder også efter de for aldersrente gældende strengere fradragsregler. Efter den nu gennemførte lovændring skal renten til tidligere invaliderentemodtagere derimod fortsat efter disses 65. år beregnes efter invaliderenterne. Disse invalider vil altså også efter denne alder kunne være interesseret i at bibeholde deres beskæftigelse, idet indtægten herved ikke vil medføre, at renten nedsættes eller bortfalder.

Det kan yderligere i denne forbindelse bemærkes, at man under forarbejderne til loven af 31. marts 1950 også har været inde på spørgsmålet om en ændring af den i folkeforsikringsloven indeholdte bestemmelse, hvorefter rentemodtagere ikke kan oppebære

mere end 1 kr. i dagpenge fra sygekassen og ikke udover et tidsrum af 13 uger i løbet af 12 på hinanden følgende måneder. Selv om denne bestemmelse om begrænsning i dagpengeretten vel ikke spiller nogen større rolle, ville en ændring af reglen, således at rentemodtagere i denne henseende sidestilles med andre sygekassemedlemmer, dog være i overensstemmelse med de bestræbelser, der gøres for at inddrage erhvervshæmmede personer i erhvervslivet på så vidt muligt lige fod med andre. Spørgsmålet om ændring af den pågældende bestemmelse er henvist til nærmere overvejelse i det siddende sygeforsikringsudvalg.

Ved loven af 31. marts 1950 er adgangen til at få hjælp af invalideforsikringen til anskaffelse eller vedligeholdelse af proteser blevet betydelig udvidet, hvilket — efter invalideorganisationernes opfattelse — ligeledes vil støtte og fremme de invalideredes erhvervsbestræbelser.

5. Pension.

Mange virksomheder har i deres ansættelsesvilkår visse regler, der pålægger arbejderne en pligt til at indmelde sig i virksomhedens pensionskasse. En sådan bestemmelse bør ikke hindre virksomhederne i at antage erhvervshæmmede, idet den merrisiko, som ansættelsen af erhvervshæmmede medfører, kan udlignes ved, at arbejdsgiveren f. eks. betinger sig en forsikringsteknisk beregnet merafgift fra den erhvervshæmmede. Hvor en sådan udvej ikke er farbar, bør der kunne dispenseres fra reglerne om pligtmæssig medlemskab af de pågældende pensionskasser, eventuelt på vilkår, at den erhvervshæmmede tegner en privat pensionsforsikring, til hvilken virksomheden bidrager med det beløb, den ville have erlagt til pensionskassen.

6. Sygekasse.

Visse overenskomster indeholder en bestemmelse om, at de antagne arbejdere skal være medlemmer af en statsanerkendt sygekasse. Det er klart, at en sådan bestemmelse ikke bør stå som hindring for ansættelsen af en erhvervshæmmede, hvor denne f. eks. på grund af helbredsforholdene ikke kan optages i forsikringen. I sådanne tilfælde bør der — om fornødent ved forhandling mellem arbejdsgiver- og arbejderorganisationerne — dispenseres fra kravet om medlemskab af en sygekasse.

7. Opsigelsesregler.

For de erhvervshæmmede, der falder ind under funktionærloven eller medhjælperloven, må disse loves opsigelsesregler gælde.

Bortset fra de tilfælde, hvor lovgivningen eller de faglige overenskomster har fastsat særlige opsigelsesvarsler, gælder det, at arbejdsgiverne har fri opsigelsesret. Det er herved en selvfølge, at den almindelige praksis, hvorefter de, der har været længst i tjenesten eller har særligt store forsørgerpligter, afskediges sidst, også finder anvendelse på erhvervshæmmede, som gør fyldest i det særlige arbejde, som de er beskæftiget ved. Det bør henstilles til arbejdsgiver- og arbejderorganisationerne at gøre deres medlemmer opmærksomme herpå.

Udvalget har overvejet, hvorvidt der bør gives erhvervshæmmede en særstilling, således at det i overenskomsterne pålagdes arbejdsgiverne også ved opsigelse at tage hensyn til, om visse arbejdere på grund af erhvervshæmning havde særlige vanskeligheder ved at skaffe sig andet arbejde, idet andre arbejdere da skulle afskediges før disse.

En sådan regel kan dog ikke anbefales. Den ville give anledning til megen misfornøjelse blandt arbejdskammeraterne. Det, de erhvervshæmmede bør opnå, er normalt at stilles på lige fod med fuldt arbejdsfør arbejdskraft. Det vil ikke være rimeligt og heller

ikke gavne den almindelige indstilling til de erhvervshæmmede, om man på et så afgørende punkt gav dem en fortrinsstilling fremfor andre arbejdere.

8. *Ansættelse hos det offentlige.*

Staten er landets største arbejdsgiver. Det er derfor -- som tidligere anført — af allerstørste betydning, at staten går i spidsen med hensyn til beskæftigelsen af erhvervshæmmede. Dette har imidlertid ikke været tilfældet, og udvalget har derfor foreslået, at der pålægges staten og koncessionerede virksomheder en pligt til at beskæftige en vis procent erhvervshæmmede — udvalget er standset ved 2 pct. af den samlede arbejdsstab indenfor vedkommende styrelse eller virksomhed. De nærmere regler herom må udarbejdes af arbejds- og boligministeren og finansministeren i forening efter forhandling med de respektive styrelser.

Når staten har været så tilbageholdende med at beskæftige erhvervshæmmede arbejdere, skyldes dette først og fremmest de tidligere gældende regler om ansættelse i pensionsgivende stilling, hvorefter mulighederne for at dispensere fra kravet om visse helbredsbedingelsers opfyldelse var snævert begrænsede. Mulighederne for en ændring på dette punkt er imidlertid nu tilvejebragt ved tjenestemandsløven af 6. juni 1946, hvorefter ansættelse af personer med invaliditeter eller helbredsmangler, der vel ikke er til hinder for, at den pågældende kan bestride vedkommende tjenestemandstillingsstilling, men dog medfører forøget risiko med hensyn til sygdom og for tidlig afgang fra tjenesten, kan ske på visse vilkår herunder navnlig, at statens øgede pensionsrisiko dækkes gennem forhøjelse af pågældendes pensionsbidrag.

Der er herved tilvejebragt den fornødne formelle baggrund for en gennemførelse af udvalgets forslag om, at staten forpligtes til at beskæftige en vis procent erhvervshæmmede, jfr. herved også det nedenfor s. 42 fremsatte forslag om, at der rettes en meget energisk henstilling til de forskellige styrelser om at anvende erhvervshæmmede arbejdskraft i særlige stillinger.

B. Forbeholdt arbejde.

Der er visse arter af arbejde, som stiller så ringe krav til arbejdskraften, at selv erhvervshæmmede arbejdere uden optræning eller uden væsentlig optræning vil kunne udføre arbejdet lige så tilfredsstillende som fuldt arbejdskraft. Sådanne arbejdsområder kunne det synes naturligt at forbeholde de erhvervshæmmede. Der er da også i en række lande (f. eks. England og U.S.A.) tilvejebragt mulighed for, at fortrinvis erhvervshæmmede skal placeres i visse ledige stillinger, f. eks. som elevatorførere, vagtmænd, kontorbude, telefonpassere m. v. i offentlige eller andre foretagender. Det er fortrinvis tidligere krigsførende lande, der har indført foranstaltninger af denne art. Løvrigt er det mange steder kun til tidligere krigsinvalidere, der forbeholdes bestemte arbejder. Udvalget har overvejet, hvorvidt man også her i landet burde indføre regler, hvorefter visse arbejder — måske især inden for den offentlige administration og de koncessionerede virksomheder — burde forbeholdes erhvervshæmmede arbejdskraft.

1. *Offentlige virksomheder.*

Udvalget vil for Danmarks vedkommende pege på, at statsministeriet ved skrivelse af 15. maj 1929 og senere rettede henvendelse til samtlige ministerier om at ville give adgang til ansættelse af invalider i ledige pladser. Resultatet af denne henvendelse har efter de for udvalget foreliggende oplysninger været yderst beskedent, og det er da også fra visse sider gjort gældende, at de små resultater af statsministeriets henvendelser

er et udtryk for, at problemet ikke kan løses ad frivillighedens vej, men at man — i hvert fald inden for den offentlige administration — bør forbeholde visse pladser for erhvervs-hæmmede.

Udvalget vil endvidere pege på, at en anden henstilling af noget lignende karakter har haft større resultater til følge: Ved justitsministeriets skrivelse af 22. august 1923 til samtlige politimestre henstilledes det, at invalider får fortrinsret til gadehandel, bladhandel, gadefotografering og skopudsning på offentlige steder. Virkningen af denne henstilling har været, at ca. $\frac{2}{3}$ af bladhandlere med fast stude i København er invaliderede.

Udvalget vil anbefale, at der påny rettes en *meget energisk* henstilling til samtlige ministerier og institutioner og samtlige statslige og kommunale værker m. v. om i videst muligt omfang at besætte stillingerne som telefonpasser, portner o. s. v. med erhvervs-hæmmede personer. Denne henstilling bør udsendes gennem arbejds- og boligministeriet, og det bør kræves, at der mindst en gang om året indsendes oplysning til arbejds- og boligministeriet om antallet af antagne erhvervshæmmede samt disses beskæftigelse ved de omhandlede styrelser ni. v. I denne henvendelse bør det fremhæves, at ansættelse af erhvervshæmmede i de nævnte stillinger falder *inde?ifor* den kvota på 2 pct., som statslige og koncessionerede virksomheder ifølge det af udvalget foran s. 41 foreslåede bør have pligt til at beskæftige. Såfremt det måtte vise sig umuligt at få gennemført denne *kvotaordning*, og en fornyet henvendelse til institutionerne om så vidt muligt at besætte stillingerne som telefonpasser, portner m. v. med erhvervshæmmede ikke fører til, at et antageligt antal erhvervshæmmede på denne måde finder beskæftigelse, bør man efter udvalgets opfattelse ikke vige tilbage for en tvangsmæssig ordning, efter hvilken det *pålægges* institutioner at *forbeholde* de omhandlede stillinger for erhvervshæmmede. Udvalget må som tidligere anført lægge den allerstørste vægt på, at der - - i hvert fald inden for offentlige (statslige og kommunale) institutioner samt koncessionerede virksomheder — skabes et arbejds-marked for erhvervshæmmede, idet det vil være vanskeligt at overbevise private arbejdsgivere om betydningen af, at erhvervshæmmede arbejdskraft bringes i beskæftigelse, hvis ikke det offentlige selv går i spidsen.

Spørgsmålet om erhvervshæmmedes ansættelse i stat og kommune hænger iøvrigt i højeste grad sammen med spørgsmålet om, i hvilket omfang erhvervshæmmede kan bringes ind under tjenestemandsløvens regler - - herom henvises til s. 41.

2. *Private arbejdsgivere.*

Hvad angår problemet om at forbeholde visse pladser i det *private erhverv* for erhvervshæmmede, vil udvalget pege på, at en sådan ordning ikke i første omgang kan betragtes som en for danske forhold passende løsning. Det bør herved fremhæves, at der skal meget stærke grunde til her i landet at gøre indskrænkning i arbejdsgivernes ret til frit at udvælge og afskedige arbejdskraft, og at der ikke her i landet er samme baggrund som i de krigshærgede lande, hvor antallet af krigsinvalidter giver problemet et ganske andet omfang og skaber en indstilling, der gør det muligt at foretage en sådan indskrænkning. Hvor en sådan indstilling ikke forekommer, vil det være vanskeligt at modvirke den uvilje mod erhvervshæmmede, som en ordning med forbeholdt arbejde i det fri erhverv ville medføre.

Udvalget har derfor ikke ønsket at stille forslag om, at visse pladser i det fri erhverv skal kunne reserveres for erhvervshæmmede. Det må anses for at være tilstrækkeligt, at man gennem en passende oplysningsvirksomhed henleder arbejdsgivernes opmærksomhed på, at de pladser, som kunne tænkes reserveret for erhvervshæmmede, er egnede for erhvervshæmmede, der på grund af alder eller særlige invaliditetsformer ikke har mulighed for at få udbytte af optræningsforanstaltninger eller for at opnå mere kvalificeret arbejde.

Også her vil udvalget dog pege på, at betydningen af, at erhvervshæmmede bliver anbragt på arbejdsmarkedet, er så stor, at det — såfremt der ikke opnås et antageligt resultat ad frivillighedens vej — ikke kan anses for udelukket, at man bør skride til tvangsmæssige foranstaltninger i et vist omfang. Udvalget har dog ikke ment med det erfaringsmateriale, der haves til rådighed, at burde stille forslag herom på indeværende tidspunkt.

3. *Erhvervshæmmede som selvstændigt erhvervsdrivende.*

Udvalget har overvejet, hvorvidt erhvervsgrene, der -- som skotojsreparation, dupliserings- og maskinskrivningsvirksomhed, indramning af billeder m. v. — særlig egnede sig for erhvervshæmmede, bør forbeholdes disse som selvstændigt erhvervsdrivende. Udvalget har herved haft opmærksomheden henvendt på, at mange erhvervshæmmede bedre vil kunne beskæftiges som selvstændigt næringsdrivende end som funktionærer og lønarbejdere. Der kan efter udvalgets opfattelse ikke være tale om straks at reservere disse arbejdsfelter for erhvervshæmmede, men det kunne tilstræbes at forbeholde disse områder for erhvervshæmmede, ved at det bragtes til almindeligt kendskab, at man for fremtiden særlig ville uddanne erhvervshæmmede indenfor de nævnte erhvervsgrene samt sætte dem i stand til at etablere selvstændig næringsvirksomhed på disse områder.

C. Særlig tilrettelagt arbejde.*)

Nogle erhvervshæmmede kan vel på et givet område præstere normal arbejdsydelse, men af *praktisk-tekniske* grunde kan de ikke uden videre anbringes på arbejdsmarkedet. Som eksempel herpå kan nævnes den blinde telefonpasser, der må have særlige anordninger ved omstillingsbordet for at kunne passe det, den invaliderede fabriksarbejder, for hvem der må foretages bestemte installeringer ved maskiner m. v. — foranstaltninger, som man ikke på forhånd kan vente, arbejdsgiveren skal være villig til at gennemføre.

Andre erhvervshæmmede kan ikke på noget område præstere normal arbejdsydelse, og det er derfor forbundet med særlige vanskeligheder at få dem ind på det fri arbejdsmarked.

I udlandet har man i vidt omfang søgt at modvirke de problemer af økonomisk, social og psykisk art m. v., der kunne opstå, hvis disse erhvervshæmmede var tvunget til vedvarende lediggang. I U.S.A. og Storbritannien har man således oprettet særlige værksteder eller værkstedsafdelinger (sheltered-workshops), som udelukkende beskæftiger erhvervshæmmede og derfor er tilrettelagt med al mulig hensyntagen til de erhvervshæmmedes særlige forhold. I Storbritannien er man i færd med at realisere en storstilet plan om at oprette ca. 50 fabrikker for beskæftigelse af erhvervshæmmede, fortrinsvis krigsinvalidider.

Udvalget er af den opfattelse, at problemet om de erhvervshæmmedes anbringelse på arbejdsmarkedet først og fremmest må søges løst derved, at man søger at neutralisere de grunde, der fører til, at de erhvervshæmmede holdes ude fra arbejdsmarkedet, og at oprettelsen af særlige værksteder og lignende kun bør anvendes som en *subsidiær* løsning. Det står således som utvivlsomt for udvalget, at det set på langt sigt vil have uheldige virkninger, om man først og fremmest søgte vanskelighederne ved at anbringe de ovenfor anførte 2 kategorier af erhvervshæmmede på arbejdsmarkedet overvundet ved at oprette særlig tilrettelagt arbejde for dem. Det ville dels bidrage til at forstærke den i forvejen almindeligt rådende, men forkerte opfattelse, at de erhvervshæmmede som sådanne ikke

*) Omfatter såvel særlige arbejdspladser for erhvervshæmmede (sheltered employment) som særlige maskinelle anordninger (semi-sheltered employment).

hører hjemme i det fri arbejdsmarked, dels fremme en uheldig forestilling hos de erhvervshæmmede selv om, at der var bestemte arbejdsområder, de kunne „gøre krav på“, og at de derfor ikke behøvede at udfolde særlige bestræbelser for at finde beskæftigelse i det private erhverv.

Udvalget er imidlertid ganske klar over, at det ikke nogensinde vil blive muligt at skaffe beskæftigelse for samtlige erhvervshæmmede i det fri erhverv, og at det vil være nødvendigt at skabe særlige arbejdsmuligheder for visse erhvervshæmmede, der ellers ikke ville få beskæftigelse. Forskellige forsøg i denne retning er iøvrigt gjort på flere områder her i landet. Udvalget vil i denne forbindelse pege på den af Dansk Blindesamfund oprettede fabrik for fremstilling af møbellåse „Blifa“, som beskæftiger *blinde*. Denne virksomhed drives *uden tilskud* af det offentlige på forretningsmæssig basis, og at påstanden om, at også erhvervshæmmede arbejdskraft kan præstere fuld konkurrencedygtig arbejdsydelse, er en realitet, bevises af den kendsgerning, at „Blifa“ i de senere år økonomisk har hvilet i sig selv.

1. Erhvervshæmmede, der kan anbringes på arbejdsmarkedet, når særlige foranstaltninger joretages.

a. Arbejdere, der kan præstere normal arbejdsydelse.

Hvad angår erhvervshæmmede, der vel kan præstere 100 pct.s arbejdsydelse, men som af praktisk-tekniske grunde ikke *umiddelbart* kan anbringes på arbejdsmarkedet er det klart, at den egentlige hindring for opnåelsen af arbejde på lige fod med anden arbejdskraft, ikke er den erhvervshæmmedes arbejdsevne på det i betragtning kommende område, men den omstændighed, at den fulde udnyttelse af den erhvervshæmmedes arbejdskraft på området kræver særlige foranstaltninger — f. eks. specielle anordninger ved maskinerne — som ikke er nødvendige, hvis arbejdsgiveren antager ikke-erhvervshæmmede arbejdskraft.

Hindringer for denne kategori af erhvervshæmmede forekommer ikke udvalget at være af så stærk en karakter, at man skulle være nødt til at opgive at overvinde den. Når det hidtil har været så vanskeligt at overvinde disse hindringer, skyldes dette efter udvalgets opfattelse først og fremmest, at man ikke har udstyret de arbejdsanvisende organer med de nødvendige midler hertil.

Som omtalt må der foretages grundige analyser af de enkelte arbejdsprocesser med henblik på en bedømmelse af, hvilke der er særlig egnede for erhvervshæmmede. Ved udarbejdelsen af disse analyser må man imidlertid samtidig foretage en undersøgelse af, hvilke ændringer i maskinellet, særlige installationer m. v., der må foretages, for at erhvervshæmmede med de og de skavanker kan anbringes i produktionen og udføre normalt arbejde.

Det er imidlertid indlysende, at man ikke — i hvert fald ikke i tider med arbejdsløshed — får arbejdsgiverne til at bekoste særlige installationer for at beskæftige erhvervshæmmede arbejdskraft, og det vil derfor være nødvendigt, at der tilvejebringes hjemmel for, at det offentlige kan afholde denne udgift.

Når denne hjemmel er tilvejebragt, og den offentlige arbejdsanvisning er bedre udbygget med henblik på anvisning af erhvervshæmmede, er der efter udvalgets opfattelse baggrund for at indlede en propaganda over for arbejdsgiverne om at ansætte erhvervshæmmede i deres virksomheder.

b. Erhvervshæmmede, der ikke kan præstere normal arbejdsydelse.

For så vidt angår erhvervshæmmede, der ikke på noget område kan præstere 100 pct.s arbejdsydelse, opstår de samme problemer, som anført vedrørende sådanne

erhvervshæmmedes *optræning* hos private, jfr. foran s. 31—35. De deranførte betragtninger vedrørende virksomhedernes ekstra-udgifter ved at beskæftige de pågældende har også gyldighed, når det drejer sig om sådanne erhvervshæmmedes anbringelse ved *varig* beskæftigelse, blot med den modification, at der ved den varige anbringelse næppe er udsigt til en væsentlig forøgelse af arbejdspræstationen.

Der må i overensstemmelse med det s. 35 anførte vedrørende erhvervshæmmedes optræning hos private tilvejebringes hjemmel for arbejds- og boligministeren til at lade iværksætte de fornødne forsøg på dette område, bl. a. for at tilvejebringe et erfaringsmateriale til bedømmelse af, om det vil være påkrævet at yde tilskud til arbejdsgivere, der efter aftale med de arbejdsanvisende organer antager erhvervshæmmede til *varig* beskæftigelse, når sådan antagelse medfører et produktionstab for arbejdsgiveren på grund af ikke fuld udnyttelse af maskinel m. v.

Erhvervshæmmede, der opnår beskæftigelse af denne art, må være under den nødvendige observation, både med hensyn til helbredstilstand og arbejdspræstation. Der bør fortrinsvis fremskaffes arbejdspladser, hvor udgifterne til det maskinelle udstyr, ledelse, administration ikke er så store, at det offentlige tilskud må ansættes urimeligt højt.

Medens det er foreslået, jfr. foran s. 32, at den erhvervshæmmede, der er under *optræning* hos en privat arbejdsgiver, får et tilskud til sin arbejds løn, som bringer den samlede ydelse op på et rimeligt niveau i forhold til understøttelsen, bør der, når det som her drejer sig om en beskæftigelse, der ikke på samme måde som optræning er begrænset til bestemt tid, normalt ikke ydes den erhvervshæmmede noget tilskud til supplement af hans arbejdsindtægt, da konsekvenserne heraf i forhold til andre, der er beskæftiget i privat erhverv, vil være uheldige. Den pågældendes fordel ligger i den særlige tilrettelæggelse af arbejdet, og kan han på dette grundlag ikke indtjene tilstrækkeligt, burde han ikke have været placeret ved dette.

2. *Erhvervshæmmede, der ikke kan anbringes på arbejdsmarkedet.*

Udvalget er klar over, at det til trods for de af udvalget foreslåede foranstaltninger for en del erhvervshæmmedes vedkommende kan være vanskeligt i de private virksomheder at tilrettelægge egnede arbejdsprocesser for erhvervshæmmede, og at der følgelig er stærke grunde for at etablere virksomheder, specielt beregnede for disse.

Udvalget vil i denne forbindelse pege på institutionen „Blindes arbejde“, hvor blinde beskæftiges med kurvemagerarbejde, vævning, børstenbinderarbejde, sadelmagerarbejde m. v. De ved denne virksomhed beskæftigede kan som hovedregel ikke præstere samme arbejdsydelse som ikke-erhvervshæmmede arbejdere, og virksomheden modtager et fast årligt statstilskud.

Der bør derfor tilvejebringes hjemmel for arbejds- og boligministeren til at yde statstilskud til kommunale eller lignende værksteder for særlig tilrettelagt arbejde. Tilskudet bør være betinget af, at værkstedet er godkendt af arbejds- og boligministeriet, at anvisningen af erhvervshæmmede foregår gennem vedkommende offentlige arbejdsanvisningskontor, og at arbejds- og boligministeriet — f. eks. gennem de offentlige arbejdsanvisningskontorer og de hertil knyttede læger — fører tilsyn med værkstederne. Der bør først og fremmest vælges arbejdsopgaver inden for lidet kapitalintensive produktioner. Lønnen bør normalt fastsættes i akkord, ligesom der kan blive spørgsmål om i disse tilfælde, hvor den erhvervshæmmede ikke er anbragt i det fri arbejdsmarked, og hvor der også kan blive tale om at beskæftige erhvervshæmmede med en meget ringe arbejdsformåen, at supplere lønnen med et vist tilskud. Arbejdstiden bør fastsættes individuelt. Produkterne bør være af en sådan art og kvalitet, at de kan afsættes på det almindelige marked,

dog at produktionen bør koncentrere sig om varer, (f. eks. senge og legetøj til opdragelses-hjem, linned til hospitaler m. v., kontorudstyr til de offentlige kontorer, o. s. v.) som kan afsættes hos de offentlige institutioner, jfr. s. 30.

D. Hjemmearbejde.

I tidens løb er hjemmearbejde blevet et af de arbejdsområder, der har haft den største tiltrækning på de erhvervshæmmede. Dette skyldes mange forskellige grunde, først og fremmest at hjemmearbejde ofte stiller meget ringe krav til arbejdskraften. Det er ganske naturligt, at de erhvervshæmmede i vidt omfang har søgt beskæftigelse ved hjemmearbejde. Den pleje, mange af dem kræver, kan lettest ydes i hjemmet, og transportproblemet, der for manges vedkommende er meget stort, eksisterer ikke, når vedkommende virksomhed lader produkterne bringe til og fra hjemmet.

På den anden side har der været rettet visse indvendinger mod at lade de erhvervshæmmede beskæftige ved hjemmearbejde, men principielt finder udvalget, at der intet kan indvendes herimod, for så vidt hjemmearbejdet er et naturligt led i produktionen (den elektrisk-mekaniske industri — f. eks. beviklingsarbejder —, konfektionsindustrien, m. v.), og arbejdet udføres under betryggende forhold og vilkår.

I sådanne tilfælde bliver spørgsmålet om at anbringe erhvervshæmmede ved hjemmearbejde i og for sig ikke noget problem, der principielt adskiller sig fra det almindelige problem om at anvise de erhvervshæmmede arbejde inden for det fri arbejdsmarked. Det særlige ved hjemmearbejde af denne art er blot, at arbejdspladsens beliggenhed i hjemmet rejser forskellige problemer, hovedsagelig af organisatorisk art.

Et vigtigt problem ved tilrettelæggelsen af erhvervshæmmedes hjemmearbejde er således spørgsmålet om, hvorledes man opnår, at der ikke træffes ukontrollable aftaler om hjemmearbejde, f. eks. om underbetaling m. v.

Undgåas kan dette ikke, medmindre man vil indføre en tvangsordning, hvorefter aftaler om hjemmearbejde skal anmeldes. En sådan tvangsmæssig ordning kan næppe anbefales og ville stride mod de almindeligt gældende principper om indgåelse af arbejdsaftaler.

Udvalget vil også mene, at man kan nå langt ad frivillighedens vej, såfremt det offentlige vil tilrettelægge den fornødne propaganda og tilrettelægge en vis service over for parterne.

I denne forbindelse opstår spørgsmålet om, hvorledes arbejdsgiveren kan komme i forbindelse med de rette folk. I Sverige har man foreslået, at der oprettes et centralkontor for hjemmearbejde, hvis opgave skal være dels at registrere alle, der ønsker hjemmearbejde, dels at anskaffe og aflevere arbejdsmateriale hos arbejdsgiveren, fordele arbejdet hos arbejderne, instruere og aflønne disse, kontrollere arbejdets udførelse og levere det færdige arbejde tilbage til arbejdsgiveren. Forslaget er gennemgående blevet modtaget med velvilje af arbejdsgiverne; enkelte har dog ytret frygt for at miste kontakten med arbejderne.

Udvalget er af den opfattelse, at det vil være et naturligt led i de offentlige arbejdsanvisningskontorers arbejde for de erhvervshæmmede at have rede på, hvilke erhvervshæmmede der egner sig til at udføre hjemmearbejde, således at arbejdsgiveren med fordel kan rekvirere sådan arbejdskraft fra kontorerne. Disse bør endvidere i de tilfælde, hvor et arbejdsforhold af denne art etableres, anmelde dette til direktoratet for arbejds- og fabriktilsynet eventuelt vedkommende fabrikinspektør, således at man fra tilsynets side får mulighed for at overvåge dette arbejde. Derimod falder det uden for kontorerens naturlige opgaver at foretage fordeling af materialer m. v.

Da de offentlige arbejdsanvisningskontorer ikke må virke lønregulerende, vil en sådan ordning i og for sig ikke dæmme op for løntryk, men det må antages, at den vil virke i retning af at skabe ordnede forhold, også hvad angår lønproblemerne.

IX.

Efterkontrol.

For at blive i stand til at vurdere værdien af de forskellige foranstaltninger, der er truffet med henblik på erhvervshæmmedes optræning og anbringelse på arbejdsmarkedet, er det nødvendigt, at der tilrettelægges en efterkontrol, således at de offentlige arbejdsanvisningskontorer bliver i stand til at følge de erhvervshæmmede, efter at disse er anbragt med varig beskæftigelse for øje. Arbejdsanvisningskontorerne vil herved få lejlighed til at rette fejlplacering, iværksætte optræning af personer, for hvem optræning ikke tidligere skønnedes nødvendig, afregistrere personer, der ikke længere kan betragtes som erhvervshæmmede, o. s. v.

Udvalget er opmærksom på, at det næppe er muligt fuldt ud at gennemføre en sådan efterkontrol for erhvervshæmmede, der er anbragt hos private arbejdsgivere, idet mange arbejdsgivere uden tvivl vil føle sig generet af efterkontrollen. Det er derfor nødvendigt, at efterkontrollen tilrettelægges således, at den volder mindst muligt afbræk i den erhvervshæmmedes normale arbejdsydelse.

Udvalget har overvejet, hvorvidt det er muligt at tilrettelægge efterkontrollen således, at den foretages uden for arbejdstiden på arbejdspladserne. Dette ville indebære den fordel, at efterkontrollen ikke medførte noget økonomisk tab for arbejdsgiveren, og hvor det er tilstrækkeligt f. eks. at tilkalde arbejderen til efterkontrol på anvisningskontoret efter arbejdstidens ophør, bør anvisningskontoret nøjes hermed. Imidlertid vil det ofte være nødvendigt at se den erhvervshæmmede i arbejde for at danne sig et indtryk af ham, og i sådanne tilfælde må anvisningskontorerne søge at træffe aftale med vedkommende arbejdsgiver, om at få tilladelse til på det mindst generende tidspunkt at aflægge besøg på arbejdspladsen for at tilse de erhvervshæmmede under arbejde.

Som foran omtalt, vil det sikkert i visse tilfælde volde vanskeligheder at opnå en sådan aftale med arbejdsgiverne, ikke mindst hvor de erhvervshæmmede er sat til arbejde i en serieproduktion. Hvor det drejer sig om erhvervshæmmede, der er anbragt således, at der ydes tilskud til arbejdsgiveren af det offentlige, bør det gøres til en betingelse for ydelsen af tilskud, at arbejdsgiveren forpligter sig til med visse mellemrum at modtage anvisningskontorets personale, der skal tilse den erhvervshæmmede under arbejdet.

I andre tilfælde må det fremhæves over for arbejdsgiveren, at det ikke alene er i den erhvervshæmmedes, men i arbejdsgiverens og samfundets interesse, at det offentlige kontrollerer de erhvervshæmmede i et vist omfang, indtil det er klargjort, om de er i stand til at klare sig på lige fod med andre arbejdere på en normal arbejdsplads.

Efterkontrollen bør tilrettelægges således, at den indgår som et naturligt led i de sociale foranstaltninger, der iøvrigt træffes for de erhvervshæmmede. Arbejdet med efterkontrollen må således — ligesom anvisningskontorerens øvrige arbejde med de erhvervshæmmede — ses på en bredere baggrund end i almindelighed, således at man ikke blot anlægger rent anvisningsmæssige synspunkter. Anvisningskontorerne må derfor opfatte deres opgave således, at de ikke blot tilstræber at optræne de erhvervshæmmede og søge dem anbragt ved arbejde, men i det hele følger de erhvervshæmmede og er til rådighed for dem i de problemer, der kan opstå, når de skal tilpasses arbejdsmarkedet. Anvisningskontorerne må således være de erhvervshæmmede behjælpelige med

at udfærdige andragender til opnåelse af stipendier, legater ni. v., hjælpe med at udfærdige andragender, f. eks. om opnåelse af friplads m. v., eller om muligt være den erhvervshæmmede behjælpelig med de problemer, der kan opstå i forbindelse med at fremskaffe bolig. Hvis ikke disse forskellige opgaver tages op af den offentlige arbejdsanvisning — ikke mindst under arbejdet med efterkontrollen — vil det øvrige rent optræningsmæssige og anvisningsmæssige arbejde let blive uden varigt resultat, idet de her skitserede problemer ofte er hovedproblemer for de erhvervshæmmede, således at løsningen af disse problemer er en forudsætning for, at selve optræningen og anvisningen og det videre forløb af kontorenes arbejde skal bære frugt. Anvisningskontorerne må selvsagt udstyres med det materiale — f. eks. en oversigt over samtlige legater og stipendier, der kan søges af erhvervshæmmede — der er nødvendigt, for at kontorerne kan påtage sig disse opgaver.

X.

Den praktiske tilrettelæggelse af arbejdet.

De af udvalget stillede forslag forudsætter en vis udbygning af de organer, der arbejder med de erhvervshæmmedes problemer, først og fremmest de offentlige arbejdsanvisningskontor er. Som det fremgår af kapitel I, jfr. side 10, har udvalget peget på, at det — under forudsætning af, at betænkningens forslag føres ud i livet — af praktiske grunde vil blive nødvendigt at gå gradvist frem, således at der i en overgangsperiode af nogle år kun arbejdes med visse grupper af erhvervshæmmede, og således at de øvrige grupper, efterhånden som administrationsapparatet opbygges, og erfaringer indvindes, drages med ind under ordningen. Udvalget finder anledning til at understrege betydningen af, at man ved den praktiske tilrettelæggelse af arbejdet ikke straks slår arbejdet større op, end at man kan klare det, og først efterhånden udvider arbejdet og opbygger organisationen heraf. Gør man ikke dette, vil man let få så mange skuffelser i arbejdet, at dette kompromitteres i starten.

Idet indledningsvis bemærkes, at de af udvalget stillede forslag i det store og hele vil kunne gennemføres, uden at der behøver at skabes en særlig lovhjælp herfor, skal følgende bemærkes om de med forslagene forbundne udgifter og om arbejdets nærmere tilrettelæggelse:

1. Anvisningskontorerne.

Ved de offentlige arbejdsanvisningskontorer har der, som det fremgår af bilag I, i en årrække foregået et ikke ringe arbejde med optræning af erhvervshæmmede og fremskaffelse af arbejde til disse. Udvalget har i kapitel III foreslået, at dette arbejde udstrækkes til samtlige offentlige arbejdsanvisningskontorer, idet der ved de større kontorer efterhånden må ansættes socialrådgivere o. l., medens der ved de mindre kontorer må være nogle af kontorets personale, der særlig tager sig af arbejdet med de erhvervshæmmede.

Udgifterne i finansåret 1949/50 til arbejdet med de erhvervshæmmede har for de største anvisningskontorets vedkommende skønsmæssigt stillet sig således:

København	47 000 kr.
Odense	15 000 -
Århus	27 000 -
Randers	15 000 -

i alt... 104 000 kr.

Med udgangspunkt i disse tal og under hensynstagen til de folketal, de omhandlede kontorers område dækker, er det skønsmæssigt anslået, at der, under forudsætning af at opgaven foreløbig begrænses til visse vigtige kategorier af erhvervshæmmede, for Københavns område må regnes med, at der skal beskæftiges 1 heldags fuldmægtig, 6 socialrådgivere eller lignende og 3 kontorister, medens der for provinsens vedkommende ialt skal beskæftiges ca. 30 socialrådgivere eller lignende og 20 kontorister. Man er herved gået ud fra, at selve erhvervshæmmedeproblemet først og fremmest er et byproblem, og at der må formodes at være langt færre erhvervshæmmede i landdistrikterne. De samlede udgifter for hele landet vil herefter for anvisningskontorerens vedkommende skønsmæssig kunne anslås til ca. 600 000 kr., hvori også er medregnet udgift til læge, psykoteknik m. v. Imidlertid vil arbejdet som gentagne gange anført komme til at udvikle sig succesivt, således at der i forbindelse med arbejdets iværksættelse ikke straks kan forventes at ville opstå en merudgift på lønningerne m. v. af den størrelse som foran angivet. Det må dog understreges, at de foran anførte tal fra de 4 anvisningskontorer, der forsøgsvis har arbejdet med erhvervshæmmede, stammer fra en periode med gode beskæftigelsesforhold, og at en ændring i disse forhold let kan medføre øgede krav til anvisningskontorerne med hensyn til en yderligere indsats til hjælp for de erhvervshæmmede med en deraf følgende stigning i udgifterne

Med hjemmel i arbejdsløshedsloven må den foreslåede udvidelse af de offentlige anvisningskontorer i og for sig kunne foretages, uden at der skal skabes en ny lov hjemmel herfor, idet arbejdsanvisning af erhvervshæmmede må betragtes som et led i kontorerens anvisningsopgaver. Stigningerne i udgifterne må afholdes på de årlige finanslove.

2. Tilvænningsforanstaltninger.

Med hjemmel i beskæftigelsesloven har der hidtil været iværksat adskillige tilvænnings- og optræningsforanstaltninger for erhvervshæmmede, fortrinsvis bestående i jordarbejde og kontorarbejde. Om disse foranstaltninger henvises til bilag I og II. Det årlige statstilskud til disse foranstaltninger i henhold til beskæftigelsesloven udgør for tiden ca. 950 000 kr. Efterhåndensom arbejdet med erhvervshæmmede udvides til også at omfatte alle de øvrige arbejdsanvisningskontorers område, vil dette beløb ikke kunne strække til. Af de midler, der årlig stilles til rådighed til beskæftigelsesfremmende formål, bør der derfor efter udvalgets opfattelse reserveres et bestemt beløb til erhvervshæmmede, således at der med tilskud i henhold til beskæftigelsesloven skabes mulighed for at iværksætte tilvænningsforanstaltninger af den omhandlede art overalt i landet, hvor dette skønnes nødvendigt. Den årlige udgift i henhold til beskæftigelsesloven vil skønsmæssigt kunne anslås til 1 800 000 kr.

3. Op træning og oplæring.

I det omfang, det skønnes nødvendigt, bør der, således som udvalget har foreslået, kunne etableres særlige kursus for erhvervshæmmede. Disse med sådanne kursus forbundne udgifter vil kunne afholdes i medfør af beskæftigelseslovens § 4, og der vil intet kunne siges om, i hvilket omfang det bliver nødvendigt at afholde udgifter hertil; rent skønsmæssigt må et beløb på ca. 100 000 kr. antages at kunne dække udgifterne i de første overgangsår. Med hjemmel i beskæftigelsesloven vil der endvidere kunne ydes tilskud til kommuner, der således som Århus kommune iværksætter særlige værksteder til op træning og oplæring af erhvervshæmmede. De hermed forbundne udgifter kan rent skønsmæssigt ansættes til 450 000 kr.. For så vidt angår arbejdsskolen kan der ikke på nærværende tidspunkt siges noget om, hvilket beløb der bør stilles til rådighed

hed til sanering af skolen, og hvilket beløb der årligt bør ydes til driften; disse beløb vil ikke kunne afholdes uden særlig bevilling, der må søges af socialministeriet.

4. Endelig 'placering af erhvervshæmmede.

Som tidligere fremhævet, lægger udvalget vægt på, at de erhvervshæmmede skaffer sig selvstændigt arbejde. Udvalget har dog ikke stillet forslag om særlig bevilling til hjælp til etablering af selvstændig virksomhed, idet invalideforsikringsretten har muligheder for at yde sådan hjælp.

Til den endelige placering af de erhvervshæmmede hos private arbejdsgivere bør der derimod stilles et beløb til arbejds- og boligministerens rådighed, således at der i en årrække kan etableres forsøg med tilskudsordninger, indretning af særlige installationer på maskiner m. v. De hermed forbundne udgifter bør afholdes på de årlige finanslove, og udvalget vil foreslå, at der årlig stilles et beløb på ialt 150 000 kr. til arbejds- og boligministerens rådighed. Herudover bør der ligeledes forsøgs-mæssigt stilles et beløb til rådighed til etablering af særlig tilrettelagt arbejde for erhvervshæmmede. Dette beløb vil eventuelt kunne afholdes af beskæftigelsesmidlerne.

Som det fremgår af foranstående, vil det normalt ikke være nødvendigt at tilvejebringe særlig hjemmel til afholdelse af de udgifter, der er forbundet med gennemførelse af erhvervsmæssige foranstaltninger for erhvervshæmmede. Det fremgår endvidere, at der ikke med sikkerhed kan siges noget om, hvor stort beløb der må skønnes påkrævet. Dette hænger dels sammen med, at de af udvalget stillede forslag først vil kunne gennemføres over en årrække, og skyldes dels, at arbejdet med gennemførelsen af erhvervsmæssige foranstaltninger for erhvervshæmmede i højeste grad er afhængig af de herskende beskæftigelsesforhold, således at en ændring af disse også vil medføre enten en formindskelse eller en forøgelse af de krav, der må stilles til det offentlige med hensyn til at skaffe erhvervshæmmede beskæftigelse.

XI.

Resumé.

Som erhvervshæmmede betragter udvalget den gruppe medborgere i den arbejdsdygtige alder, der på grund af særlige årsager, som må søges dels i de pågældendes fysiske eller psykiske tilstand, dels i ydre forhold, der specielt vedrører dem, har særlige vanskeligheder ved at skaffe sig beskæftigelse. Som erhvervshæmmede må herefter betragtes blinde, svagsynede, døvstumme, døve og tunghøre, vanføre, tuberkuløse og personer, der af andre grunde er invalider eller kronisk syge; endvidere personer hvis lidelse i højere grad er af psykisk art, såsom åndssvage, sindssyge, sinker, psykopater og nervesvækkede; endvidere personer der er straffede eller på anden måde socialt afsporede.

Udvalget har stillet forskellige forslag, der skal sikre, at de erhvervshæmmedes adgang til at opnå beskæftigelse lettes. Af praktiske grunde har udvalget foreslået, at man går gradvis frem med gennemførelsen af disse forslag, således at man til at begynde med koncentrerer sig om visse grupper af erhvervshæmmede og først efterhånden inddrager samtlige grupper under ordningen.

Arbejdsanvisningen vedrørende erhvervshæmmede må i det væsentlige henlægges til de offentlige arbejdsanvisningskontorer, således at der etableres et samarbejde mellem disse, invalideforsikringsretten og de invalideredes egne organisationer.

De offentlige arbejdsanvisningskontorer må udbygges med henblik på løsningen af de opgaver, der er forbundet med anvisning af arbejde til erhvervshæmmede. Der bør ved de større kontorer ansættes særligt egnet og uddannet personale og den fornødne lægelige assistance, ligesom den offentlige erhvervsvejledning bør tilknyttes arbejdet med de erhvervshæmmede.

Før erhvervshæmmede endeligt kan anbringes ved frit arbejde, må de ofte *tilvænnnes* — og i forbindelse hermed iagttages — eller *optrænes* til arbejde. *Tilvænnning* til arbejde bør i almindelighed ske ved særligt tilrettelagte foranstaltninger. Udvalget har herved peget på betydningen af en rationel *beskæftigelses- og arbejdssterapi* i forbindelse med sygehusene og det hensigtsmæssige i at anbringe erhvervshæmmede til tilvænnning ikke blot ved jordarbejde, men også ved indendørsforanstaltninger med industrielt- og håndværksarbejde.

Op træning og oplæring af erhvervshæmmede bør foregå ved særlig tilrettelagte *kursus* eller ved f. eks. kommunale *værksteder*, til hvilke der bør ydes tilskud fra staten, og som bør tilrettelægges således, at de erhvervshæmmede så vidt muligt anbringes ved produktivt arbejde af en lignende art som i de private erhverv. Arbejdsskolen på Amager bør videreføres og i fornødent omfang udbygges, og det må overvejes at indrette en eller flere arbejdsskoler i provinsen, således at alle anvisningskontorer får mulighed for at lade erhvervshæmmede iagttage og optræne på tilsvarende måde som ved arbejdsskolen på Amager.

Endelig må der skabes mulighed for også at lade de erhvervshæmmede optræne hos *'private'* arbejdsgivere. De erhvervshæmmedes løn må fastsættes i forhold til deres arbejdsydelse, og der må om fornødent i en vis periode ydes dem et tilskud til supplerende af deres løn. For så vidt angår personer, der kommer til skade under udførelsen af deres arbejde, bør der være pligt for den enkelte arbejdsgiver til, når det drejer sig om virksomheder af en vis størrelse, at sørge for de erhvervshæmmedes op træning eller omskoling. Man foreslår, at hovedorganisationerne optager forhandling om dette spørgsmål.

Arbejdsanvisningskontorerne bør være opmærksomme på de muligheder, der foreligger med hensyn til erhvervshæmmedes *etablering af egen virksomhed*, eventuelt med hjælp fra in validefor sikr ingsr etten.

Der bør træffes foranstaltninger til, at de erhvervshæmmedes *endelige placering på arbejdsmarkedet* lettes. De vanskeligheder, der er forbundet med at få erhvervshæmmede ind på det fri arbejdsmarked, bør så vidt muligt søges løst uden anvendelse af tvang. I visse tilfælde bør tvangsmæssige ordninger dog gennemføres. Der bør således tilvejebringes en ordning, hvorefter arbejdere, der er kommet til skade under udførelsen af deres arbejde, skal genantages, og det bør pålægges offentlige og koncessionerede virksomheder at beskæftige en vis procent erhvervshæmmede beregnet i forhold til den samlede stab af arbejdere i vedkommende styrelse eller virksomhed.

Endvidere bør der rettes en energisk henstilling til samtlige ministerier og institutioner m. v. om at reservere visse stillinger for erhvervshæmmede. For så vidt disse foranstaltninger ikke fører til, at et antageligt antal erhvervshæmmede i løbet af en årække har fundet beskæftigelse, bør man ikke vige tilbage for at gennemføre tvangsmæssige ordninger.

De erhvervshæmmedes endelige placering på arbejdsmarkedet bør endvidere lettes derved, at arbejdsgiverne gennem en passende oplysningsvirksomhed gøres opmærksom på, at visse arbejdsområder særlig egner sig for erhvervshæmmede. Derudover bør det offentlige afholde udgifterne ved indretning af særlige apparater m. v., som er

nødvendige for, at visse erhvervshæmmede kan finde ansættelse, men som man på den anden side ikke kan pålægge arbejdsgiverne at afholde udgifterne til.

For sådanne erhvervshæmmedes vedkommende, som det ikke er muligt at placere på det fri arbejdsmarked, men hvis arbejdsevne på den anden side er i behold, bør der oprettes f. eks. kommunale værksteder, hvorved de beskæftiges ved produktivt arbejde; til disse værksteder bør der ydes statstilskud.

Udvalget har endvidere stillet forslag vedrørende de erhvervshæmmedes hjemmearbejde og forskellige administrativt-tekniske forslag, der skal hindre, at de erhvervshæmmedes egne organisationer og de offentlige organer kommer til at udføre dobbelt arbejde.

BILAG

Redegørelse fra arbejdsministeriet vedrørende **optræningsforanstaltninger**
og arbejdsfremskaffelse til erhvervshæmmede 1942—47.*)

A. Indledende bemærkninger.

Siden 1942 er der på foranledning af arbejdsministeriet i forskellige kommuner blevet iværksat særlige beskæftigelsesforanstaltninger for erhvervshæmmede personer, samtidig med at de pågældende offentlige arbejdsanvisningskontorer har taget et arbejde op for at fremskaffe arbejde til de erhvervshæmmede.

Iværksættelsen af disse foranstaltninger er et led i de bestræbelser, som socialministeriet og arbejdsministeriet i samarbejde udfolder for at finde frem til nye og mere effektive former for løsningen af det socialt betydningsfulde spørgsmål om beskæftigelse af de personer, som på grund af særlige individuelle forhold har større vanskeligheder end andre ved at opnå arbejde.

De grupper af erhvervshæmmede, som arbejdsministeriet foreløbig særligt har haft opmærksomheden henvendt på, er fysisk og psykisk invaliderede personer og personer, som har gennemgået alvorlige sygdomme, men ministeriet har desuden været indstillet på at lade den offentlige arbejdsanvisning gøre en indsats for straffede personer og personer, som er skudt ud af arbejde på grund af alder, samt for de enligt stillede mødre med børn.

Ministeriet har indtil den 30. juni 1947 ialt godkendt 34 udendørsforanstaltninger, hvoraf 12 i provinsen og 22 i København. Den første foranstaltning blev iværksat i sommeren 1942 i Århus, og senere blev der iværksat lignende foranstaltninger i Odense, Svendborg, København, Esbjerg, Dalum, Nyborg, Vejle, Eanders og Silkeborg med et samlet tilskudsbeløb på godt 2,2 mill. kr., jfr. tabel 1, tabelbilaget s. 71. — Tilskudet er under hensyn til, at det drejer sig om en vanskeligt stillet kategori af henviste, oftest sat til 100 pct. undertiden til 150 pct. af arbejdslønnen.

I denne forbindelse bør det også nævnes, at der siden 1. april 1946 udelukkende er blevet henvist erhvervshæmmede kvinder til de med tilskud fra arbejdsministeriet oprettede omsyningscentraler, ligesom der fra samme tidspunkt kun er blevet henvist erhvervshæmmede til kontorforanstaltningerne. — Disse foranstaltninger har derfor haft karakteren af optræningsforanstaltninger for personer, der ikke kan tåle udendørs arbejde.

B. Særlige vilkår ved foranstaltningerne for erhvervshæmmede.

Ved godkendelsen af udendørsforanstaltninger har ministeriet i vidt omfang fundet det nødvendigt at fravige eller tillemppe de vilkår, der i almindelighed gælder for henvisning til beskæftigelsesforanstaltninger iværksat efter beskæftigelsesloven.

Der arbejdes i almindelighed på *timeløn*, dog at der intet er til hinder for, at arbejdet, i det omfang det er formålstjenligt, udføres i akkord.

*) Udarbejdet i februar 1948.

Arbejdstiden er som ved almindelige beskæftigelsesforanstaltninger 48 timer ugentlig, fordelt på ugens 6 dage; men med vedkommende arbejdsanvisningskontors samtykke kan den enkelte arbejders arbejdstid nedsættes med 2 timer pr. dag i de første 14 dage. Såfremt en yderligere nedsættelse af arbejdstiden er nødvendig, må spørgsmålet forelægges ministeriet af arbejdsanvisningskontoret bilagt en lægeerklæring samt en udtalelse fra det sociale udvalg.

Afskedigelse af henviste deltagere må kun finde sted med arbejdsanvisningskontorets samtykke. Nægter kontoret at meddele sit samtykke, kan spørgsmålet forelægges arbejdsministeriet til afgørelse.

Eventuelle tilfælde af *arbejdsvægning* kan af arbejdsanvisningskontoret forelægges arbejdsdirektoratet til afgørelse, såfremt spørgsmålet om fratagelse af understøttelsesretten må anses for tvivlsomt, f. eks. hvor det drejer sig om nedsat arbejdsduelighed på grund af sygdom eller invaliditet.

Hvad angår *aldersbetingelserne* har ministeriet tilladt kontorerne at henvise erhvervshæmmede mellem 18 og 25 år til foranstaltningerne, uanset om de måtte opfylde betingelserne for at blive henvist til en ungdomslejr. På den anden side har ministeriet givet udtryk for, at der — under hensyn til at det er særligt vanskeligt at få ældre erhvervshæmmede ud i arbejde efter optræningen — i hvert fald indtil videre normalt ikke bør henvises erhvervshæmmede, der er fyldt 50 år.

Arbejdsanvisningskontoret kan ved henvisningen stille deltagerne i udsigt, at de, såfremt de opnår et godt arbejdsresultat, eventuelt vil kunne henvises til en almindelig beskæftigelsesforanstaltning, uanset om de opfylder ledighedsbetingelserne eller står for tur til henvisning.

Ud over disse vilkår har ministeriet foretaget andre lempelser for de erhvervshæmmede:

Ved skrivelse af 1. december 1942 meddelte ministeriet tilladelse til, at de erhvervshæmmede arbejdere som et forskud oparbejder indtil 20 timer til imødegåelse af indtægts- tab som følge af *spildetid* på grund af sygedage.

Ved skrivelse af 15. januar 1943 meddelte ministeriet tilladelse til henvisning af erhvervshæmmede, selvom de ikke opfyldte *ledighedsbetingelserne*, for så vidt den manglende ledighed skyldes sygdom, og dette på behørig måde er dokumenteret for arbejdsanvisningskontoret.

Endelig skal nævnes, at arbejdsministeriet i meget vidt omfang har tilladt, at *henvisningsperioden* for de erhvervshæmmede *forlænges* ud over den ved beskæftigelsesforanstaltninger normalt gældende (6 måneder), når kontoret har givet indstilling herom i det enkelte tilfælde.

C. De offentlige arbejdsanvisningskontorers opgaver og udbygning.

Til at varetage det specielle, og for arbejdsanvisningskontorerne ret uvante arbejde, har man oprettet *særlige afdelinger* på kontorerne til varetagelse af de forskellige opgaver med hensyn til fremskaffelse af arbejde til de erhvervshæmmede.

Henvisning til foranstaltningerne for erhvervshæmmede foregår gennem disse særlige afdelinger, idet kontorerne på grundlag af indhentede oplysninger om pågældende skønner over, hvorvidt det kan have nogen nytte at søge ham optrænet. Under optræningen følger kontorerne de henviste, og på grundlag af det erfaringsmateriale, der samles sammen, søger man efter optræningen at placere de erhvervshæmmede i „rigtigt arbejde“. Også de erhvervshæmmede, for hvem de særlige optræningsforanstaltninger ikke synes egnede, tager afdelingerne sig af med henblik på indpasning i arbejde.

Da en heldig gennemførelse af foranstaltninger for erhvervshæmmede kræver en særlig behandling af hver enkelt person, har ministeriet ikke ment at kunne overlade arbejdet til arbejdsanvisningskontorerne almindelige personale, men har i det omfang, hvori det har kunnet lade sig gøre, ansat særligt uddannede *socialrådgivere* eller benyttet andre personer med særlig social uddannelse til at forestå det daglige arbejde i disse afdelinger, ligesom der til afdelingerne knyttes en *socialt interesseret læge*, der er rådgivende for kontoret, dels ved selve anvisningsvirksomheden, dels ved bedømmelsen af de henviste i henvisningsperioden.

Som vejledning for kontorerne ved henvisningen har ministeriet udarbejdet nogle „*retningslinier for de offentlige arbejdsanvisningskontorers fremskaffelse af arbejde til erhvervshæmmede*“. Det hedder heri bl. a.:

„Forinden henvisningen må kontoret foretage en afhøring af den pågældende arbejdsløse for at tilvejebringe oplysninger om hans specielle forhold. Kontoret må endvidere stå i forbindelse med socialkontoret, som ofte vil være i besiddelse af oplysninger om pågældendes tidligere forhold, sygdomstilfælde m. v.

Kommer kontoret i forbindelse med personer, om hvem det oplyses, at de har været i forbindelse med invalideforsikringsretten, bør kontoret rette henvendelse til invalideforsikringsretten, der har erklæret sig villig til at udlåne sine akter vedrørende pågældendes sociale forhold bilagt et resumé af de relevante lægelige udtalelser, samt til at afgive en udtalelse om invalideforsikringsrettens skøn over pågældendes arbejdsevne.

Ved henvendelse til retten må kontoret oplyse, til hvilket arbejde man har henvist eller påtænker at henvise de pågældende. Det påhviler endvidere kontoret at give invalideforsikringsretten indberetning om sådanne invaliditetstilfælde, hvorom retten ikke tidligere har fået kundskab. Retten vil da om fornødent drage omsorg for, at der træffes foranstaltninger til kur og pleje og oplæring eller andre erhvervsmæssige foranstaltninger for pågældende. Anvisningskontorets indberetning bør være så fyldig som mulig og eventuelt indeholde indstilling om kontorets skøn over behovet for særlige foranstaltninger for pågældende. Det bemærkes, at kontoret uanset indberetningen til invalideforsikringsretten vil kunne foretage arbejdsanvisning for pågældende, med mindre kontoret af hensyn til pågældendes helbredstilstand ikke anser dette for ønskeligt.

Kontoret bør om fornødent også rette henvendelse om supplerende oplysninger vedrørende den erhvervshæmmede til invalideorganisationerne, fængselshjælpen, børneforsorgen samt til den erhvervshæmmedes tidligere arbejdsgivere. Har pågældende tidligere været underkastet lægebehandling, må der søges indhentet oplysning herom hos vedkommende hospital eller læge."

Lægens virksomhed er som anført kun *rådgivende*; ansvaret for selve anvisningen ligger alene hos kontoret. Om lægens arbejde indeholder „*retningslinierne*" følgende vejledning:

„Kontoret vil således, når der er tvivl om, hvorvidt en arbejdsløs er erhvervshæmmed, eller om han vil kunne tåle at beskæftiges ved en beskæftigelsesforanstaltning for erhvervshæmmede eller i andre tilfælde, hvor der er behov for en lægelig udtalelse, kunne lade pågældende undersøge af kontorets læge. Denne må efter undersøgelsen afgive en fyldig erklæring, der bl. a. bør indeholde oplysning om arten af erhvervshæmningen samt indstilling om, hvilke særlige foranstaltninger, der bør træffes med henblik på restituering af pågældendes arbejdsevne, herunder hvorvidt det vil være ønskeligt, at pågældende underkastes særlig lægelig undersøgelse eller behandling ni. v. På grundlag heraf vil kontoret herefter kunne søge de af lægen foreslåede foranstaltninger gennemført. Lægens erklæring bør endvidere indeholde oplysning om, hvorvidt den pågældende bør henvises til en beskæftigelsesforanstaltning for erhvervshæmmede, samt om hvilke lægeligt begrundede hensyn, der eventuelt bør tages under beskæftigelsen".

Foruden socialrådgiverne og lægen har også *arbejdsformanden* ved det arbejde, hvortil de pågældende henvises, en meget vigtig opgave. Det gælder om, at han på forhånd har forståelsen af de erhvervshæmmedes problemer og er velvilligt indstillet over for de pågældende, ligesom han må være i besiddelse af særlige evner for at kunne „tage" de pågældende og tilrettelægge og lede arbejdet under hensyn til deres særlige forhold.

Socialrådgivernes arbejde er ikke endt, når de erhvervshæmmede er anbragt på foranstaltningen; tværtimod må de henviste til stadighed følges under henvisningsperioden, og socialrådgiverne er dem til støtte med råd og hjælp på de mange forskellige punkter, som kan bekymre dem og hindre, at de får det fulde udbytte af optræningen. Når optræningsperioden er ved at være afsluttet, og man har dannet sig et tilstrækkeligt indtryk af vedkommende, går socialrådgiverne i gang med at finde et arbejde enten hos private eller offentlige arbejdsgivere til den erhvervshæmmede. Eventuelt overføres pågældende først til en almindelig beskæftigelsesforanstaltning, hvilket bl. a. sker, såfremt han trænger til en yderligere optræning ved noget kraftigere arbejdsmandsarbejde.

D. Klientellet.

På dette grundlag er arbejdet taget op ved anvisningskontorerne i København, Odense, Svendborg, Århus, Esbjerg, Vejle, Randers, Horsens og Silkeborg. Ved Silkeborg- og Horsenskontorerne er arbejdet først påbegyndt i foråret 1947, medens arbejdet med erhvervshæmmede ved de øvrige kontorer har været i gang siden 1942—43.

1. *Antallet af erhvervshæmmede.* Den 30. juni 1947 var der ved de 9 kontorer indtegnet 2 238 personer som erhvervshæmmede, hvoraf 1694 mænd og 544 kvinder, jfr. tabel 2 i tabelbilaget. Sammenlignet med antallet af tilmeldte pr. 1. januar 1946 er der en nedgang på 69. For mændenes vedkommende beløb nedgangen sig til 260, hvilket især skyldes, at mange efter optræning ikke længere kan betragtes som erhvervshæmmede eller af andre grunde — specielt beskæftigelsessituationen—har fået varigt normalt arbejde, så at registreringen er ophørt. En del er også udgået, fordi kontorerne har mistet kontakten med de pågældende. Derimod har kontorerne i samme periode i stigende omfang beskæftiget sig med erhvervshæmmede kvinder, således at disses antal er forøget med 191, hvorved de udgør ca. 25 pct. af samtlige tilmeldte mod ca. 15 pct. den 1. januar 1946.*)

Af tabel 3 fremgår, at der, siden arbejdet blev optaget, har været indregistreret ca. 4 000 mænd og ca. 900 kvinder ved kontorerne.

I tiden 1. januar 1946 til 30. juni 1947 blev der nytilmeldt 1 245 mænd og 494 kvinder, ialt 1 739 erhvervshæmmede personer.

2. *Understøttelse og hjælp fra det offentlige.* Af sidstnævnte 1 739 personer har 514 eller ca. 39 pct. i tiden inden henvendelsen til kontoret fået den væsentligste del af deres underhold som hjælp fra den offentlige forsyning, se tabel 4 i tabelbilaget. 260 har oppebåret invaliderente eller hjælp til kronisk syge og 266 arbejdsløshedsunderstøttelse. 147 har fået anden hjælp, herunder ydelser efter ulykkesforsikringsloven og dagpenge fra sygekasse. 552 eller ca. 32 pct. har klaret sig uden hjælp fra forsyning eller forsikring. Medens ca. 44 pct. af kvinderne har klaret sig uden hjælp inden henvendelsen til kontoret, er det tilsvarende tal for mændene ca. 27 pct. Forholdet beror i første række på, at der efter 1. april 1946 blev registreret et antal erhvervshæmmede kvinder, der forud var beskæftiget på tøjreparationscentralerne, og derfor ikke havde modtaget hjælp før tilmeldingen.

I 1945 foretog arbejdsministeriet en tilsvarende undersøgelse for så vidt angår årene 1942—45. Denne undersøgelse, der kun omfattede mænd, gav et noget andet resultat, idet over halvdelen af klientellet var forsorgsundetstøttede, medens ca. 11 pct. var arbejdsløshedsunderstøttede, og 16 pct. ikke havde modtaget hjælp. De tilsvarende tal for 1946—47 er henholdsvis ca. 30, 18 og 27 pct. Forskellen må dels skyldes den gun-

*) Dette skyldes især, at der som tidligere nævnt siden 1. april 1946 udelukkende har været beskæftiget erhvervshæmmede kvinder ved tøjreparationsforanstaltningerne.

stigere beskæftigelsessituation og formentlig også en større aktivitet fra kontorenes side for at komme i forbindelse med friske tilfælde.

3. *Erhvervshæmningsernes art.* Ser man på de pågældendes fordeling efter hovederhvervshæmning (tabel 5), vil man finde, at den største gruppe udgøres af folk, der lider af defekter i lemmerne, dernæst kommer personer med sindslidelser, efterfulgt af tuberkulose og personer med mavelidelser. Væsentlig mindre er grupperne hjertelidelser, ryglidelser, syns- og hørelsesdefekter samt åndedrætslidelser bortset fra tuberkulose. Intelligenshæmninger har efter kontorenes oplysninger kun foreligget som hovederhvervshæmning i ca. 4 pct. af tilfældene. Lave tal finder man også for asocialitet, kriminalitet og psykopati iøvrigt (d.v.s. bortset fra de tilfælde, der er medregnet under sindslidelser), nemlig henholdsvis 0,3 pct., 4,2 pct. og 1,5 pct. En sammenligning mellem mænd og kvinder viser, at en forholdsvis større del af mændene lider af defekter i arme og ben, hvilket blot er et udtryk for, at mændene lettere rammes af ulykker. Til gengæld er kvinderne rigere repræsenteret i grupperne sindslidelser, debilitet og andre lidelser, der bl. a. omfatter underlivssygdomme. For mændenes vedkommende er der en vis forskydning fra årene 1942—45 til årene 1946—47. En noget større del lider således i den sidst anførte periode af defekter i lemmerne og af tuberkulose, hvilket må stå i forbindelse med kontorenes udvidede samarbejde med hospitaler og tuberkulosestationer. Der antages ikke at have været mange særfororgspatienter iblandt kontorenes klientel.

Oplysningerne om erhvervshæmningerne er i det store og hele baseret på de fra socialkontorerne og invalideforsikringsretten indhentede erklæringer suppleret med pågældendes eget udsagn og socialrådgivernes skøn. Den relative fordeling på erhvervshæmninger viser visse afvigelser mellem de enkelte kontorer. Det bemærkes, at invalideforsikringsretten har haft sag på 511 eller ca. 30 pct. af de tilmeldte i tiden 1. januar 1946 til 30. juni 1947, jfr. tabel 6.

Med hensyn til de enkelte kontorers anvendelse af den rådgivende læge i perioden 1946—47 kan henvises til tabel 7. Iait er der kun undersøgt 208 eller ca. 12 pct. af tilfældene. De enkelte kontorers anvendelse af lægen viser imidlertid store variationer. Ydergrænserne dannes således af Silkeborg, hvor ca. 95 pct. af de tilmeldte er blevet undersøgt, og af København, hvor tallet er 6 pct. Det ses iøvrigt, at 14 pct. af mændene, men kun 6 pct. af kvinderne er blevet undersøgt. Dette hænger tildels sammen med, at der kun i København og Århus har fundet undersøgelse sted af kvinder. I København er dog kun 4 pct. af kvinderne mod 8 pct. af mændene blevet undersøgt, medens de tilsvarende tal i Århus er 28 pct. og 31 pct. Undersøgelsen for årene 1942—45 giver omtrent samme resultater, men det viste sig dog, at af de personer, der i disse år blev henvist til optræningsforanstaltninger, var forholdsvis mange, ca. 32 pct., blevet lægeundersøgt. Af personer, der havde fået ordinært arbejde m. v., var kun en ringe del, ca. 4 pct., blevet lægeundersøgt. Det samme gjaldt tilmeldte, for hvilke kontorerne inden 1. maj 1945 ikke havde gjort noget.

4. *Aldersfordeling.* Fordelingen af de erhvervshæmmede efter alder fremgår af tabel 8. 16 pct. af de erhvervshæmmede, som kontorerne er kommet i forbindelse med i 1946—47, er under 25 år, 19 pct. er mellem 25 og 35 år, 24 pct. er mellem 35 og 45 år, medens resten — 41 pct. — er over 45 år. Kvinderne er gennemgående ældre end mændene. 50 pct. af kvinderne, men kun 38 pct. af mændene er over 45 år. Heller ikke med hensyn til aldersfordelingen udviser klientellet fuldstændig ensartethed fra kontor til kontor. Navnlig synes Odensekontoret i højere grad at have fået fat i de yngre årgange, medens Vejle, København og Silkeborg har forholdsvis flere gamle. Sammenlignet med årene 1942—45 er der en tydelig forskydning mod de yngste aldersklasser, som det fremgår af nedenstående oversigt:

Erhvervshæmmede mænd fordelt efter alder (relative tal).

	1942—45	1946—47
14—18 år	1	4
19—24 -	9	12
25—34 -	19	21
35—44 -	24	24
45—59 -	71	35
60 år og derover	4	4
lait...	100	100

Dette forhold illustrerer kontorenes aktivitet for at finde friske tilfælde, men det må dog også tilskrives de nyoprettede afdelinger for erhvervsvejledning, der hyppigt henviser unge mennesker til afdelingerne for erhvervshæmmede.

E. Samarbejdet mellem anvisningskontorerne og andre institutioner.

For at komme i kontakt med de erhvervshæmmede har kontorerne søgt forbindelse med andre institutioner og myndigheder, der på en eller anden måde har med erhvervshæmmede at gøre. Man kunne ikke på forhånd regne med, at erhvervshæmmede selv ville søge til de nye afdelinger ved arbejdsanvisningskontorerne, selv om der, efterhånden som afdelingerne er blevet mere kendte, er en tendens til, at flere selv lader sig indskrive. Af de 1 739 personer, der er blevet tilmeldt kontorerne i perioden 1. januar 1946 til 30. juni 1947, har kun ca. 369 eller ca. 20 pct. selv tilmeldt sig som erhvervshæmmede. Resten er, bortset fra 10 pct., der er henvist fra kontorenes øvrige afdelinger, henvist fra anden side. Fra socialkontorerne henvises ca. 20 pct. og fra hospitalerne ca. 11 pct., medens den resterende del bliver henvist fra arbejdsløsheds-kasser, sygekasser, sygekasselæger, invalideforsikringsretten, kontorenes andre afdelinger, invalideorganisationer, Danske Kvinders Samfundstjeneste, fængsler, interneringslejre, arbejdsgivere, Det socialpolitiske Udvalg, åndssvageanstalter, familie, bekendte og andre anvisningskontorer.

Følgende eksempler kan belyse det samarbejde, der finder sted mellem arbejdsanvisningskontorerne og forskellige myndigheder:

I *Odense* er der godt samarbejde mellem sygehuset og anvisningskontoret med henblik på at lette patienternes tilbagevenden til det almindelige arbejdsmarked efter udskrivningen. Ordningen — som foreløbig omfatter den kirurgiske afdeling — praktiseres på den måde, at socialrådgiveren på et bestemt tidspunkt en gang om ugen indfinder sig på sygehuset, hvor de patienter på ambulatoriet, skadestuen og den kirurgiske afdeling, som skønnes at have behov herfor, kan få erhvervsmæssig vejledning. Socialrådgiveren taler med de pågældende og forklarer dem, hvorledes de kan hjælpes efter udskrivningen, for herved at medvirke til den hurtigst mulige helbredelse og undgå eventuelle psykotiske tilstande som følge af frygt for ikke at kunne opnå arbejde. Samtidig forhandler man, hvor det findes ønskeligt, med den arbejdsgiver, i hvis virksomhed pågældende har været beskæftiget inden sygdommen eller ulykken, idet man søger at opnå tilsagn om, at pågældende efter udskrivningen igen kan blive beskæftiget i virksomheden ved egnet arbejde.

Centralarbejdsanvisningskontorets afdeling for erhvervshæmmede påbegyndte i efteråret 1945 et samarbejde med Københavns kommunes hospitalshjælp. Det var hensigten at påbegynde dette arbejde med hospitalshjælpen på den måde, at man indledte et samarbejde med kommunehospitalets 2 kirurgiske afdelinger med henblik på at forhindre, at ulykkesramte arbejdere mistede deres arbejde efter ulykkens indtræden.

Udviklingen har imidlertid vist, at der i alt fald indtil videre ikke har været noget særligt behov for kontorets bistand ved anvisning af arbejde til ulykkesramte personer, idet personer, der rammes af lettere ulykkestilfælde, efter helbredelsen som følge af den gode beskæftigelsessituation straks påny går i arbejde.

Samarbejdet med Københavns kommunes hospitaler førte imidlertid **til**, at hospitalshjælpen påbegyndte henvisningen af en række erhvervshæmmede personer, der havde været indlagt på medicinske og psykiatriske afdelinger af københavnske hospitaler. Forbindelsen med hospitalshjælpen har i virkeligheden udviklet sig på en særdeles frugtbringende måde, og i øjeblikket står kontorets afdeling for erhvervshæmmede i konstant forbindelse med Kommunehospitalets kirurgiske, medicinske og psykiatriske afdelinger, Bispebjerg hospitals kirurgiske og psykiatriske afdelinger, Blegdamshospitalets medicinske afdeling, Sundby hospitals medicinske afdeling, Øresundshospitalet, Rudolf Bergs hospital, Ortopædisk hospital, Rigshospitalets psykiatriske afdelinger samt Set. Hans hospital og Frederiksberg hospitals psykiatriske afdeling.

Fra 1. januar 1946 og indtil udgangen af juni måned 1947 er der fra disse hospitaler henvist 132 patienter til centralarbejdsanvisningskontoret.

Endelig har kontoret fra 1. august 1947 påbegyndt et samarbejde med Københavns kommunes centralstation, der via stationens 16 distriktsygeplejersker henviser tuberkuløse patienter, der ikke frembyder smittefare, til kontorets afdeling for erhvervshæmmede. Et lignende samarbejde tænkes i nær fremtid indledt med Frederiksberg kommunes tuberkulosestation.

F. Omfanget af anvisningskontorerne arbejde.

Når der sker en indregistrering af en erhvervshæmmede, bliver arbejdsanvisningskontorets første opgave på grundlag af en undersøgelse af pågældendes erhvervshæmning, fag, alder m. v. at konstatere, om der bør træffes særlige foranstaltninger for at føre vedkommende tilbage til erhvervslivet, eller om det vil være muligt at anvise et arbejde, hvor hæmning m. v. ikke danner nogen hindring for beskæftigelse. Tabel 9 giver et vist indtryk af omfanget af kontorerne arbejde i så henseende. Der er i perioden 1. januar 1946 til 30. juni 1947 foretaget 1 148 henvisninger, hvoraf 503 til udendørs optræningsforanstaltninger, 241 til omsyningscentraler og 164 til kontorforanstaltninger. I et mindre omfang er der også sket henvisninger til almindelige beskæftigelsesforanstaltninger. - I samme periode blev der foretaget 999 anvisninger til normalt arbejde, heraf 713 til fast arbejde, 174 til fastere arbejde, som f. eks. cykleparkering, til hvilket der ydes supplerende hjælp af væsentligt omfang, og 112 til løsere arbejde. I 23 tilfælde er der sket anbringelse i læreplads og i 76 tilfælde på skole eller kursus.

I Tiden indtil 1. maj 1945 havde arbejdsanvisningskontorerne beskæftiget sig med ialt 2 354 mænd, hvoraf 794 eller 34 pct. blev henvist til de særlige træningsforanstaltninger. 634 mænd var uden forudgående optræning kommet i arbejde, medens kontorerne indtil nævnte tidspunkt intet havde kunnet gøre for 926 personer. Heraf havde kontorerne helt opgivet at gøre noget for 621, jfr. tabel 10. - - Af de ca. 4000 mænd, der indtil 30. juni 1947 havde været tilmeldt kontorerne, jfr. foran, kan det anslås, at ca. 1300 har været på optræningsforanstaltninger, medens ca. 1000 har kunnet anbringes direkte i arbejde.

G. Værdien af udendørsforanstaltningerne.

De iværksatte træningsforanstaltninger har i hovedsagen bestået i anlæg af cyklestier, legepladser, sportsbaner o. lign., regulering af haveanlæg, planering, oprensning af underskov, lugning af plæner, rendegravning m. v. Foranstaltningerne har således været

begrænset til udendørsarbejde af forskellig art, og de, der er blevet henvist hertil, har derfor været sådanne, som har kunnet tåle arbejde af denne art, og som man har ment havde særligt behov herfor. Noget arbejde er meget let, medens andet falder ind under det, der normalt forekommer på en arbejdsplads med almindeligt arbejdsmandsarbejde.

Det vigtigste formål med foranstaltningerne er at *vænne deltagerne til regelmæssigt arbejde og give dem følelsen af at præstere noget, som er løn værd, for derved at gengive dem deres selvrespekt*, som hyppigt har lidt skade ved den lange ledighed. Dette formål kan realiseres selv med de relativt lette arter af arbejde. Da foranstaltningerne endvidere tilsigter at give de pågældende en *egentlig optræning*, er de lettere former for arbejde kun at betragte som det første trin, hvor de erhvervshæmmede kommer igang og får rørt musklerne. Derefter skal de efterhånden stifte bekendtskab med almindeligt forekommende arbejdsmandsarbejde, såsom gravning, læsning, kørsel med trillebør o. lign. og helst således, at de går til stadig sværere arbejde.

Med hensyn til værdien af optræning ved jordarbejde skal anføres følgende oplysninger vedrørende den henvisning, der har fundet sted indtil 1. maj 1945:

Optræningens betydning fremgår bl. a. af tabel 11, der viser, at 42 pct. af samtlige indtil 1. maj 1945 tilmeldte er kommet i arbejde, medens 58 pct. af dem, der har deltaget i en optræningsforanstaltning, har fået arbejde efter afgang; herved er set bort fra 186 personer, der er afgået fra foranstaltningerne på grund af sygdom eller uegnethed, eller som er bortvist, og hvis videre skæbne er uoplyst. Optræningen synes at være gavnligst for de ufaglærte, idet 74 pct. af disse er kommet i arbejde efter afgang. For de øvrige grupper ligger procenten på 50—60. For samtlige tilmeldte gælder det, at de enkelte faglige grupper har omtrent lige store chancer for at få arbejde. Handels- og kontormedhjælperne synes dog at have lettest ved at komme i arbejde. Af disse er da også kun 20 pct. af samtlige tilmeldte inden for faget kommet på foranstaltning mod 28 pct. af de faglærte inden for håndværk og industri, 37 pct. af de ufaglærte og 46 pct. af gartnerimedhjælperne m. v. — Af dem, der efter endt optræning er kommet i arbejde, har 48 pct. selv skaffet sig arbejde, medens kun 35 pct. af dem, der er kommet i arbejde uden forudgående optræning, selv har kunnet skaffe sig det.

Betragter man endelig aldersfordelingen blandt de henviste (tabel 12), viser det sig, at kontorerne navnlig har henvist aldersklasserne 35—49 år, som udgør 52 pct. af de henviste mod kun 44 pct. af det samlede materiale.

En skematisk oversigt vedrørende dem, der har været på foranstaltningerne, findes i tabel 13. Af de indtil 1. maj 1945 henviste 794 erhvervshæmmede, var 191 endnu beskæftiget på det nævnte tidspunkt, medens ialt 603 var afgået fra foranstaltningerne; heraf er 186 som tidligere nævnt afgået på grund af sygdom eller uegnethed. Af de resterende 417 har 164 eller godt en trediedel selv kunnet skaffe sig arbejde, efter at de har gennemgået træningsforanstaltningen. 61 er blevet henvist til almindelige beskæftigelsesforanstaltninger, hvor de ultimo april 1945 for flertallets vedkommende stadig var beskæftiget. Endelig er det lykkedes ved særlig indsats fra kontorerne at anbringe 107 erhvervshæmmede ved fastere arbejde og 15 ved løsere arbejde og andet arbejde, som ikke fuldt ud kan forsørge sin mand. Knap 20 pct., ialt 70, havde endnu i slutningen af april 1945 ikke kunnet anbringes.

Hvor stor en del af de 164, der selv har skaffet sig arbejde, der skylder optræningen dette resultat, kan naturligvis ikke siges med bestemthed, lige så lidt som man kan afgøre, hvor mange af de 107, som har fået arbejde ved kontorets hjælp, der selv ville have kunnet skaffe sig dette.

Man har desuden forsøgt at følge de mænd, der i årene 1943 og 1944 endelig afgik fra jordforanstaltningerne. Resultatet af denne undersøgelse har vist følgende:

I disse 2 år afgik der 526 mænd fra optræningsforanstaltningerne. Deres fordeling efter erhvervshæmning, alder ved henvisningens påbegyndelse og fag frembyder ikke store afvigelser fra de foranmedelte oplysninger vedrørende perioden 1942—45.

I tabel 14 er givet en oversigt over de pågældendes skæbne efter afgang og indtil 30. juni 1947. Det må på forhånd bemærkes, at tabellen kun giver oplysninger om det vigtigste arbejde, den enkelte har opnået. Tabellen siger ikke noget om kontorenes virksomhed for de pågældende. 112 eller henved 20 pct. er afgået på grund af død, sygdom, uegnethed eller er blevet bortvist. Disse 112 synes fagligt at være ret ligeligt fordelt, og det samme gælder fordelingen i aldersgrupperne over 25 år. Af de 19—24-årige findes kun 1 person i denne gruppe. 358 personer eller 68 pct. af samtlige afgåede er kommet i arbejde efter afgang, heraf 209 eller 40 pct. ved egen hjælp. Faggruppen „Andet“ synes at have haft sværest ved at skaffe sig selv arbejde, og det samme gælder de over 45-årige. 23 eller 4 pct. er alene blevet henvist til almindelige beskæftigelsesforanstaltninger og 2 alene til ungdomslejre. -- Kun 26 personer har overhovedet været uden arbejde siden afgang.

Om varigheden af den forudgående ledighed blandt de 358 personer, der kom i arbejde efter afgang, giver tabel 15 nærmere oplysninger. Der er dog set bort fra 112 personer, der har været tilmeldt Odensekontoret, der på dette punkt ikke har kunnet give tilstrækkelige oplysninger. 97,5 pct. af gruppen har i de sidste 10 år før henvisningen haft over 1 års ledighed, 48,3 pct. har haft over 5 års ledighed. Ca. 30 pct. af de 25—34-årige, ca. 60 pct. af de 35—44-årige og ca. 50 pct. af de 45—59-årige har haft over 5 års forudgående ledighed. Disse tal er dog sikkert stærkt påvirket af den store arbejdsløshed i 1930'erne, der formentlig ikke i samme grad har ramt på den ene side de 19—24-årige og den yngre del af de 25—34-årige og på den anden side de over 35-årige.

Den samlede relative varighed af det arbejde, den samme gruppe (inkl. de tilmeldte i Odense) har opnået efter afgang, fremgår af tabel 16. Af dem, der afgik i 1. halvår af 1943, har ca. 45 pct. været beskæftiget i over 65 pct. af den tid, der er hengået siden afgang. For dem, der afgik i 2. halvår af 1943 var tallet ca. 37 pct., for 1. halvår af 1944 ca. 43 pct. og for 2. halvår af 1944 ca. 36 pct. For hele perioden gælder det, at ca. 40 pct. af dem, der er afgået, har været beskæftiget i over 65 pct. af tiden siden afgang. Betragtes perioden under eet for de enkelte aldersklasser, viser det sig, at 48 pct. af de 19—24-årige, ca. 37 pct. af de 25—34-årige, ca. 39 pct. af de 35—44-årige og 43 pct. af de over 45-årige har været beskæftiget over 65 pct. af den forløbne tid. Man kan imidlertid næppe af de anførte tal drage almindelige slutninger med hensyn til muligheden af at anbringe de ældre årgange af de erhvervshæmmede.

Ses der bort fra Odense, kan det altså anføres, at medens 97,2 pct. af den omhandlede gruppe i de sidste 10 år før henvisning havde haft over 1 års ledighed, og 48,3 pct. over 5 års ledighed, havde 40,5 pct. været beskæftiget over halvdelen af den tid, der indtil 30. juni 1947 er forløbet siden de pågældendes afgang fra foranstaltningen i 1943 eller 1944. Sidstnævnte tal må under hensyn til det store antal uoplyste kunne forhøjes en del.

Tabel 17 oplyser, at 358 erhvervshæmmede efter afgang fra foranstaltning i tiden indtil 30. juni 1947 har haft ialt 1549 forskellige pladser, et tal, der iøvrigt må betragtes som minimum, idet de 78 personer, kontorerne ikke har været i forbindelse med, ikke tæller her. 289 eller 18,6 pct. af pladserne er blevet anvist af anvisningskontorerne, 430 eller 27,8 pct. af arbejdsløshedskasserne, og 203 pladser eller 13,1 pct. har de pågældende selv skaffet sig. Godt 65 pct. af pladserne har været af under 3 måneders varighed og ca. 85 pct. af under 1 års varighed. — Det ser ud til, at det især er arbejdsløshedskasserne og i mindre omfang arbejdsanvisningskontorerne, der anviser de kortvarige pladser, medens de pågældende ved personlig henvendelse i højere grad har formået at erhverve pladser

af længere varighed. — Det må dog bemærkes, at der ofte ved personlig henvendelse ligger en tilskyndelse eller bearbejdning bag fra anvisningskontorets side.

Man har da også på foranstaltningerne bestræbt sig for i det omfang, hvori det har kunnet gennemføres, at tilrettelægge arbejdet således, at de henviste begynder med de letteste former for arbejde og gradvis overføres til sværere former, indtil de ender med normalt arbejde.

Fremgangsmåden ved optræningen på en foranstaltning kan belyses ved et uddrag af en beretning fra centralarbejdsanvisningskontoret i København, hvori det hedder:

„På R. 2697, vejarbejde under stadsingeniøren, har der været udført meget varierende, overvejende dog ret hårdt arbejde, såsom optagning af fliser, ophugning af fortov og rendesten, gravearbejde og af- og pålæsning af fyld og brosten. Ca. en trediedel af de henviste har til stadighed arbejdet i akkord, således at de, der har ønsket at komme på akkord og har ment at kunne klare det, er blevet henvist hertil, medens de øvrige har fået lov at fortsætte med daglønsarbejdet.

Udgangspunktet for akkordernes udregning har været de for almindeligt jord- og betonarbejde gældende satser, men da det ikke har drejet sig om een stor, men mange små og kortvarige akkorder, som det har været vanskeligt at udregne helt nøjagtigt, har man i nogen grad måttet fastsætte akkordfortjenesten efter et skøn, hvad der har givet en gunstigere aflønning, end hvis man havde holdt sig nøje til satserne. Arbejdslederen på foranstaltningen har til kontoret udtalt, at det alligevel har kunnet betale sig, idet de af de henviste, der har arbejdet i akkord, selv med en gunstigere beregning af denne har præsteret forholdsvis mere, end hvis de havde arbejdet på timeløn. Hos de henviste har adgangen til akkord skabt forøget interesse for arbejdet, og efter kontorets formening må den her benyttede kombination af akkord aflønninger og timebetaling anses for særdeles hensigtsmæssig ved optræning af erhvervshæmmede personer.”

Amts-arbejdsanvisningskontoret i Odense har udtalt følgende i en indberetning til arbejdsministeriet:

„Så vidt muligt har man henvist de erhvervshæmmede til lugearbejde og lignende som bygndelsarbejde. Efter forhandling med arbejdsformændene har man efter nogle måneder overflyttet de enkelte til mere krævende arbejde enten under samme gruppe eller inden for en anden gruppe, hvis det var påkrævet. For de erhvervshæmmede, der har kunnet tåle det, har man afsluttet optræningen med akkordarbejde. Det gælder dog, at en stor del ikke har kunnet være med i trilning på akkord, hvorfor de udelukkende har haft timelønnsarbejde. Nogle enkelte af disse har dog været med i akkorden på tippen, hvor det har vist sig, at de kunne følge de øvrige arbejdere i akkorden.

Der har blandt arbejderne været tilfredshed med akkordarbejdet, ligesom foranstaltningens ledere har anerkendt den præsterede arbejdsydelse.

Akkorderne er i hvert enkelt tilfælde sat af Dansk Arbejdsmands Forbund, ligesom opmålingerne er blevet foretaget af dertil autoriserede folk, og reglerne i overenskomsten mellem Entreprenørforeningen og Dansk Arbejdsmands Forbund er nøje overholdt.”

Praktiske vanskeligheder kan dog besværliggøre optræningen. Beretningen fra København giver forskellige eksempler på dette:

„Kontoret har haft ialt 18 beskæftigelsesforanstaltninger, hvortil erhvervshæmmede har kunnet henvises. Heraf er arbejdet endeligt afsluttet på 13 og midlertidigt stillet i bero på 3, således at der for tiden kun er to foranstaltninger i gang. På 7 af foranstaltningerne har arbejdet været mindre end et halvt år, og på de andre foranstaltninger har arbejdet i 8 tilfælde måttet indstilles på grund af vejforholdene og i 5 tilfælde af andre årsager (arealbesværligheder og mangel på forskellige materialer). Dette har medført, at kun et meget ringe antal af de henviste har kunnet arbejde *hele* henvisningsperioden i eet stræk, og langt de fleste har haft afbrydelser på 2—3 måneder.

Arbejdet på foranstaltninger, der var i gang indtil foråret 1944, har ikke været af en sådan art, at det i løbet af henvisningsperioden har været muligt gradvist at overflytte de henviste fra lettere til sværere arbejde, idet hovedparten af det letteste arbejde i de fleste tilfælde først er kommet henimod foranstaltningens afslutning.”

Ministeriet har også søgt at danne sig et indtryk af, hvorledes arbejdslederne og anvisningskontorerne ser på de resultater, der er opnået med de enkelte henviste. Som eksempler kan anføres følgende udtalelse fra skovridder N. Bang, Århus:

„X mødte oprindelig sur, gnaven og modvillig til arbejdet. Sygdom og hjemlige sorger havde gjort ham bitter på samfundet, og i os arbejdsledere så han nogle fjender, som han end ikke ville hilse på, men skulede ondt til. Så vi på ham, undlod han at arbejde, formentlig i håb om ballade, så han kunde få lejlighed til at hævne sig på samfundet. Så undlod vi at se på ham og lod ham nærmest passe sig selv. Efterhånden gik det op for ham, at tiden gik bedre for ham, når han arbejdede — og arbejde kunne han — så humøret bedredes lidt efter lidt, ryggen rettedes, og da hans tid her var omme, var han helt flink, men ked af at skulle bort. Han fik dog hurtigt godt arbejde, og jeg har langt over et halvt år efter hyppigt truffet ham, og han er altid eet stort smil og svinger hatten til jorden.“

„Den skikkelige, upraktiske kontormand Y lider store kvaler med det uvante, kraftige arbejde; men han vil ikke stå tilbage, selv om han gang på gang snubler i det ujævne terræn og kommer i kollision med sit arbejdsredskab. Sveden hagler af ham; det får ikke hjælp. Efterhånden går de forskellige fiduser ved arbejdet op for ham, og nu går det snildt, og han ser lykkelig ud, trods de uvante forhold og det for ham så ublide vejr.“

Følgende eksempel er fra Vejle:

„En af de til foranstaltningen henviste arbejdere havde gennem de sidste 10 år været fast og omtrent daglig „gæst“ på socialkontoret, hvor han påberåbte sig en stærk mavelidelse, der hindrede ham i enhver art af arbejde og nødvendiggjorde særlig madlavning, hvortil krævedes ekstra understøttelse i henhold til en af pågældendes læge udstedt „diætattest“. Nu henviste man ham til „Foranstaltning for erhvervshæmmede“, hvilket han selvsagt var meget fortrydelig over og påberåbte sig sin „syge mave“ og lægens attester. Henvisningen blev fastholdt, og manden begyndte at arbejde. Man lod ham ved besøg på arbejdsstedet forstå, hvor godt han arbejdede, og hans udseende tydede på velbefindende ved at arbejde, og da man efter 2 måneders forløb stillede ham det direkte spørgsmål, hvorledes det gik med maven og diæten, fik man det forbavsende svar, at det mærkede han egentlig ikke meget til mere.

En af foranstaltningens arbejdere var for år tilbage blevet afskediget som portør ved et sygehus grundet på dårlige nerver og gik i mange år som ganske uegnet til alt arbejde — nu er han en af foranstaltningens bedste og vil kunne gøre god fyldest ude på enhver arbejdsplads. En anden led af den vrangforestilling, at han, der var udlært træskomager, aldrig mere vilde kunne vende tilbage til sit fag, da det var ham ganske umuligt at løfte højre arm, så han kunde bruge en hammer — og gik nu på understøttelse efter forevist lægeattest. Nu arbejder han ved foranstaltningen og kan såvel bruge skovl som hakke, uden at han generes af den højre arm og vil således atter kunne påtage sig træskomageri.“

Det er naturligvis langt fra alle tilfælde, hvor resultaterne er blevet så vellykkede; i nogle tilfælde karakteriseres de henviste som arbejdsu villige eller af andre grunde umulige at træne op til virkeligt arbejde.

Imidlertid er det uomtvisteligt, at der er opnået meget betydelige resultater gennem foranstaltningerne, og at arbejderne selv mener det samme, fremgår bl. a. af følgende to udtalelser fra et par odenseanske deltagere, udtalelser, som iøvrigt også understreger vigtigheden af det tidligere berørte spørgsmål om arbejdsledernes indsats:

„Efter anmodning skal jeg herved tillade mig at fremføre følgende om det arbejde, der er sat i stand for os arbejdshæmmede her på stadion.

1. Vi er stat og kommune meget taknemmelige for, at dette arbejde blev sat i gang, det viser jo, at vi ikke er glemte, trods vore svagheder, og at vi derigennem vinder vor selvtilid tilbag, så vi atter, mere eller mindre, efter evne kan udføre et arbejde, der er sin løn værd — enten det så bliver her eller et andet sted.

2. Med hensyn til arbejdet her på stadion er vi alle særdeles tilfredse — det er en udmærket ledelse, som tager al det hensyn, vi kan forlange ifølge vor stilling; dette giver jo lyst til arbejdet, — og at der er opnået ikke så lidt i den tid, der er gået, vil ledelsen sikkert bevidne, og vi håber til dens fulde tilfredshed.

3. Hvor meget hver især er trænet op til i den tid, som er gået, kan jeg kun svare for mig selv — dog kan jeg se, at flere er kommet sig godt og vil med tiden kunne udføre almindeligt arbejde — dette er jo også formålet, mig bekendt.

4. Personlig er jeg meget glad for arbejdet og vil ønske, at jeg måtte kunne blive der i fremtiden, da jeg er sådan stillet, at jeg aldrig vil kunne påtage mig svært arbejde (venstre arm er knust), dog er jeg nået så vidt, at jeg kan grave i plantagen, det havde jeg aldrig troet muligt; altså en fremgang for mig — det viser jo, at jeg kan bruges, og det er jeg glad for.“

„Jeg har været i arbejde på stadion fra 30. september f. å., og i den forløbne tid har jeg hovedsagelig været beskæftiget med renholdelse af pladsen, tribunen samt anlægget.

Jeg personlig har haft stor gavn af mit arbejde derude, bl. a. er mit helbred bedret betydeligt, siden jeg begyndte; om årsagen til dette kan jeg ikke udtale mig bestemt; men jeg vil tænke mig, at det måske er arbejdet i den friske luft, en hensynsfuld og reel behandling fra ledelsen eller måske ikke mindst, at man trods alt kan få lov at arbejde og derved selv kan få lov til at tjene til sit underhold.

Jeg benytter samtidig lejligheden til at bemærke, at det fra begyndelsen har sin store betydning, om ledelsen forstår, hvor langt den enkeltes arbejdsevne og anlæg rækker og udfra dette gradvis at lede ham til at blive en dygtig og nyttig arbejder, og her vil jeg tillade mig at sige, at ledelsen her på Odense stadion er gået ud fra dette.

Jeg vil håbe, at det, der her er begyndt, må blive fortsat til gavn for mange, som herigenem vi blive hjulpet frem til glæde for dem selv og til gavn for samfundet."

Heller ikke hos arbejderne er der naturligvis idel tilfredshed. Nedenstående typiske udtalelse fra København viser imidlertid, at utilfredsheden samler sig om lønnens størrelse, medens man er godt tilfreds med arbejdet og også mener at kunne spore en vis fremgang.

„Vi undertegnede, som arbejder ved beskæftigelsesforanstaltning R. 1762, Utterslev mose, giver herved følgende oplysninger om vores arbejdsevne. Vi har det sådan, at vi allesammen har mærket en vis fremgang i vores ydeevne, og selve arbejdspladsen har vi intet at indvende imod. Samtidig vil vi gerne have lov til at beklage os over, at vi ikke kan opnå en større fortjeneste end 69,10 kr. ugentlig, da det med den dyrtid, vi lever i, er umuligt for os at ernære kone og børn, så vi vil henstille til rette vedkommende, saa vidt det kan lade sig gøre, at undersøge muligheden for en eventuel forhøjelse af den ringe løn."

H. Arbejdsfremskaffelse.

Kontorenes erfaringer med hensyn til arbejdsfremskaffelse til erhvervshæmmede viser, at personlig henvendelse fra kontoret til arbejdsgiverne har størst udsigt til at give resultat, selvom arbejdsgiverne i mange tilfælde viser stor skepsis med hensyn til de erhvervshæmmedes duelighed i den almindelige produktion. Eksempelvis kan nævnes, at man fra Odensekontoret i sommeren 1944 besøgte ca. 80 arbejdsgivere, hvorefter 23 af disse antog erhvervshæmmede. — Endvidere er det Odensekontorets erfaring, at en del arbejdsgivere allerede beskæftiger ældre og svagelig arbejdskraft på lette pladser, f. eks. ved oprydning, som altmuligmand o. l.

Til belysning af de metoder, der kan anvendes ved arbejdsfremskaffelsen, og af de erfaringer, man har gjort, gengives nedenstående uddrag af beretningen fra centralarbejdsanvisningskontoret i København:

„I de bestræbelser, der har været gjort på dette område, har kontoret ikke fulgt nogen bestemt linie, men prøvet sig frem i flere retninger, dels ved personlige og dels ved telefoniske henvendelser. Ved nogle af henvendelserne har man søgt at vække arbejdsgivernes interesse for de erhvervshæmmedes problem for derigenem at få dem til at beskæftige erhvervshæmmede, i andre tilfælde har man undgået at drøfte problemet principielt, og udelukkende forsøgt at få de pågældende arbejdsgivere interesseret i et eller flere enkelttilfælde ud fra den betragtning, at det ikke er noget særsyn, at en arbejdsgiver ikke har noget imod at tage personer med ganske bestemte hæmninger i arbejde, samtidig med at han principielt stiller sig køligt eller afvisende over for problemet i al almindelighed. Ved telefonisk henvendelse eller henvendelse efter avisannoncer har man ofte foretrukket den sidste fremgangsmåde, men i øvrigt gælder det, at man ikke har haft eller på forhånd har valgt at følge nogen bestemt regel på dette område, men ladet forholdene i det enkelte tilfælde være afgørende for, hvordan sagen skulle gribes an.

Ved udvælgelsen af de arbejdsgivere, man har været i forbindelse med, har man fulgt flere veje: der har været rettet henvendelse til samtlige virksomheder indenfor bestemte brancher på tidspunkter, hvor netop disse brancher måtte formodes at stå umiddelbart foran deres årlige højsæson, der har været rettet henvendelse til en række af de firmaer (og enkeltpersoner), der i dagbladen har averteret efter arbejdskraft. Gennem kontorets øvrige afdelinger har man regelmæssigt forsøgt at skaffe erhvervshæmmede arbejde. Endvidere har man rettet en direkte henvendelse til en række store, offentlige, halvoffentlige eller private virksomheder, der måtte antages at kunne beskæftige erhvervshæmmede på et eller andet felt, og endelig har der været rettet henvendelse til en del mindre, ganske tilfældigt udvalgte virksomheder og firmaer.

1. *Gennemgang af bestemte brancher.*

I langt de fleste tilfælde blev kontorets henvendelser mødt med beklagende afslag med mange forskellige motiveringer: udtalt modvilje mod at beskæftige erhvervshæmmede stødte man kun på i ganske enkelte tilfælde, i noget højere grad mærkedes en vis betænkelighed og ængstelse for alle de besværligheder, det kunne føre med sig. I langt de fleste tilfælde var de angivne grunde til ikke at kunne tage erhvervshæmmede i arbejde dog af en anden art, som f. eks. råvare manglen, maximal beskæftigelse, udsigt til snarlig reduktion af arbejdsstyrken, og hvor denne skulle udvides i nær fremtid, udtaltes ofte, at man jo havde sine egne årligt tilbagevendende sæsonarbejdere at tage hensyn til. De virksomheder, der erklærede ikke for nærværende, men måske senere at ville få brug for arbejdskraft, har kontoret i visse tilfælde med mellemrum rettet fornyede henvendelser til, i andre tilfælde har de pågældende virksomheder selv lovet at ville sætte sig i forbindelse med kontoret, når der blev brug for arbejdskraft.

Som helhed kan denne metode ikke siges at have været uden resultater, og når kontoret alligevel ikke har gennemgået et større antal brancher, skyldes det simpelthen, at denne fremgangsmåde er meget arbejdskrævende, måske den af de anvendte metoder, der har krævet størst arbejde i forhold til resultatet.

2. *Anvisning efter avisannoncer.*

Afdelingen har i længere tid systematisk gennemgået dagbladenes pladsannoncer, ligesom man har haft opmærksomheden rettet mod de pladser, der opslås ledige i statstidende. De pladser, der her har været tale om, har kunnet deles i 3 kategorier:

- pladser, der skal besættes efter ansøgning, billet mrk.,
- pladser, der skal besættes efter skriftlig henvendelse til navngiven arbejdsgiver, og
- pladser, der skal besættes ved personlig eller telefonisk henvendelse.

For den første kategoris vedkommende har de bestræbelser, der her er gjort, ikke ført til et eneste resultat, hvad der formentlig skyldes, at kontoret ikke ved personlig henvendelse til arbejdsgiveren har haft mulighed for at fjerne eller reducere det handicap, som erhvervshæmningen, manglende anbefalinger af nyere dato og lignende har været.

Desuden er kun få af de erhvervshæmmede selv interesserede i denne form for arbejdssøgen, og mange af dem stiller sig afvisende, så snart der bliver tale om at fremskaffe anbefalinger o. lign., selv hvor kontoret har gjort det meste af det hermed forbundne arbejde.

Kontoret har derfor principielt opgivet at fremskaffe arbejde gennem billet mrk. annoncer.

Den modvilje, mange af de erhvervshæmmede har mod pladssøgen gennem billet mrk., er naturligvis også i nogen grad til stede, hvor det drejer sig om ledige pladser, der skal søges gennem skriftlig ansøgning til navngiven arbejdsgiver. På den anden side har kontoret her ved en forhåndsforhandling med arbejdsgiveren mulighed for straks at sigte de pladser fra, som det må anses for håbløst at lade de erhvervshæmmede søge. I modsætning til ansøgning gennem billet mrk. har kontoret gennem ansøgning til navngiven arbejdsgiver fået nogle erhvervshæmmede i arbejde.

Et noget større antal er skaffet arbejde hos arbejdsgivere, der har averteret efter arbejdskraft, og hvor henvendelse har skullet ske enten telefonisk eller personligt. Arten af det arbejde, der her er tale om, har varieret stærkt med årtiderne, men stort set kan det vist siges, at det gennemgående her har drejet sig om områder, hvor der periodevis har været mangel på arbejdskraft, i modsætning til de første former for avertering, der sikkert i højere grad er udtryk for traditionelle udvælgelsesformer end for mangel på arbejdskraft. På denne måde er der skaffet arbejde til en del kvinder: på fabrik, ved syning og ved husligt arbejde, og til mænd: ved fagligt arbejde, på restauration o.lign., hvorimod almindeligt arbejdsmandsarbejde ikke har kunnet skaffes på denne måde.

Taget under eet kan det siges, at et væsentligt større antal personer har fået anvist arbejde gennem avisannoncer end gennem branchevis henvendelse til arbejdsgivere.

3. *Kontorets andre afdelinger.*

Gennem disse har man i en del tilfælde opnået kontakt med arbejdsgivere og fået erhvervshæmmede anbragt. Her kan først og fremmest nævnes de ganske unge sinker, der umiddelbart efter at være udskrevet af skolen fra psykoteknisk institut henvises til centralarbejdsanvisningskontoret, og som for tiden alle — med en enkelt undtagelse (en åndssvag) — er i arbejde, de fleste som arbejdsdrenge eller som piger på fabrik; en enkelt er i lære. De fleste har fået arbejdet anvist af kontoret, mens resten selv har skaffet sig dette. Selv de få, der er sinker i sværere grad, er det med undtagelse af kortere arbejdsløshedsperioder lykkedes kontoret at holde i nogenlunde konstant arbejde. Gennem kontorets andre afdelinger er der endvidere anvist pladser som køkkenkarle, bagerikarle og bude bl. a. til enlige unge, hvem det efter udstået fængselsstraf har været af betydning at få anbragt i arbejde så hurtigt som muligt.

4. *Henvendelse til store virksomheder.*

Ved henvendelse til større, private eller offentlige virksomheder har man ikke fulgt nogen bestemt linie. Man har her taget sit udgangspunkt i de pågældende virksomheders størrelse ud fra den antagelse, at der i store virksomheder altid må være et eller andet arbejde, der kan udføres af erhvervshæmmede. Kontorets bestræbelser på dette område har ikke været uden resultat.

5. *Forskellige mindre virksomheder.*

Udgangspunktet for kontorets bestræbelser har her været ønsket om at få ganske bestemte personer placeret ved et ganske bestemt arbejde. Fremgangsmåden har ikke været benyttet i større udstrækning, og har derfor heller ikke givet større resultater".

Om centralarbejdsanvisningskontorets seneste bestræbelser på arbejdsfremskaffelsens område er meddelt:

„at kontoret i de sidste 1½ år i højere grad end tidligere har sat arbejdet ind på gennem direkte akkvisition overfor arbejdsgiverne at søge arbejde fremskaffet. Dette arbejde, der er særdeles tidskrævende, må siges at have båret frugt, og man har i de sidste 1½ år kunnet spore en noget mere velvillig indstilling fra arbejdsgivernes side overfor spørgsmålet om beskæftigelse af erhvervshæmmede arbejdskraft. Om denne ændrede indstilling hos arbejdsgiverne skyldes en større forståelse af de erhvervshæmmedes problemer eller er betinget af den gode beskæftigelsessituation, skal man undlade at udtale sig om.

I de første måneder af 1946 begyndte kontoret sin direkte akkvisition overfor arbejdsgiverne. Som udgangspunkt for akkvisitionen tog kontoret de arbejdsgivere, man herfra havde været i forbindelse med ved udbetaling af arbejdsfordelingsgodtgørelse til uorganiserede personer. På grundlag af såvel telefoniske som personlige henvendelser til arbejdsgiverne oprettede man et arbejdsgiverkartotek, i hvilket der findes et kort for hver arbejdsgiver med en kortfattet redegørelse af pågældendes indstilling til spørgsmålet om beskæftigelse af erhvervshæmmede personer samt oplysning om virksomhedens arbejdsforhold. Dette kartotek omfatter på indeværende tidspunkt knap 500 kort.

Efter en række forudgående forhandlinger med arbejds- og socialministeriet pålagde dette ved skrivelse af 13. juni 1945 centralarbejdsanvisningskontorets afdeling for erhvervshæmmede at optage et samarbejde med statsfængslerne med henblik på mulighederne for at anvise arbejde til straffede personer. Kontoret har i de sidst forløbne 1½ år kun haft meget få henvendelser fra statsfængslerne om bistand til opnåelse af beskæftigelse til straffede personer, hvilket formentlig skyldes, at det ikke har været påkrævet for statsfængslerne at opnå arbejdsanvisningskontorenes bistand ved anvísning af arbejde. En herfra til fængselshjælpen rettet henvendelse viste, at fængselshjælpen i de sidste par år ikke har haft vanskelighed ved at fremskaffe arbejde til straffede personer.

Endelig har afdelingen efter forudgående forhandling med arbejds- og socialministeriet påbegyndt et samarbejde med L.A.B., gående ud på, at L.A.B. skulle henlede kontorets opmærksomhed på arbejdsgivere, der måtte formodes at være interesserede for at beskæftige erhvervshæmmede arbejdskraft, og i samarbejde med afdelingen foranledige sådan arbejdskraft anvist til disse. Dette samarbejde har indtil videre ikke givet resultater af væsentlig betydning.

Anbringelse i normalt arbejde, efter at optræning har fundet sted, støder på den vanskelighed, at flertallet af foranstaltningerne kun omfatter arbejdsmandsarbejde, ved hvilket de henviste nok kan udvikle deres kræfter og få større rutine; men når det drejer sig om faglærte og specialarbejdere, der ikke anses for egnede til arbejdsmandsarbejde, viser besværlighederne sig derved, at de ikke kan optrænes i deres eget fag, og umiddelbar anbringelse i eget fag er usikker på grund af de manglende rutine og sikkerhed. Kontorforanstaltningerne må som nævnt betragtes som et udmærket supplement til optræning ved jordarbejde; men der er stadig et stort behov for omskolingsforanstaltninger for faglærte arbejdere."

Tabelbilag til arbejdsministeriets redegørelse.

Tabel I. Status pr. 30. juni 1947 vedrørende godkendte foranstaltninger for erhvervshæmmede.

Navn og beliggenhed	Godkendt dato	Dato for påbegyndelse	Projekteret antal timer	Godkendt tilskud	Afsluttet dato
Skov- og parkanlæg	Århus km.	14. 7. 42	26. 7. 42	125 000	—
Utterslev Mose-Emdrup Mosevej	Kbhvn. —	13. 11. 42	15. 12. 42	16 400	28. 6. 44
Parkanlæg, Emdrup have	—	13. 11. 42	12. 5. 43	13 600	28. 6. 44
Kolonihavepark i Lersøen	—	13. 11. 42	18. 11. 46	51 000	—
Legestads v. Rørsangervej	—	13. 11. 42	15. 12. 43	13 800	6. 10. 43
Bispebjerg Parkallés midterareal	—	13. 11. 42	4. 1. 43	20 050	—
Lugning af plæner m. m.	Odense —	16. 9. 42	18. 9. 42	109 120	27. 8. 45
Oprensning af underskov	Svendb. —	2. 10. 42	31. 10. 42	2 500	2. 2. 45
Reparation af indbo	L.A.B., Århus	12. 12. 42	8. 12. 42	20 000	—
Park, stadion, kirkegård	Esbjerg km.	10. 4. 43	16. 7. 43	95 186	—
Glasskåroptagning i Dyrehaven	Dansk Arbejde, København	24. 4. 43	20. 7. 43	4 000	—
Skov- og parkarbejder	Dalum km.	10. 8. 43	30. 8. 43	14 970	5. 4. 44
Oprensning af underskov	Nyborg —	7. 10. 43	2. 9. 43	27 720	—
Skov- og parkarbejder, Vejle I	Vejle —	28. 10. 43	7. 10. 43	7 000	30. 9. 44
Vejarbejder ved Emdrupvej	Kbhvn. —	19. 10. 43	26. 10. 43	15 200	25. 8. 44
Haveanlæg v. Strandøre	—	26. 10. 43	27. 2. 44	1 600	6. 5. 44
Haveanlæg v. H. C. Ørstedværket	—	3. 11. 43	21. 10. 43	1 400	19. 4. 44
Parkanlæg	Randers —	9. 11. 43	2. 12. 43	77 000	—
Anlæg af busketter og staudebaver i Enghaven	Kbhvn. —	4. 4. 44	4. 12. 44	3 800	28. 2. 47
Rosenhave i Østre Anlæg	—	4. 4. 44	30. 11. 44	8 000	3. 10. 47
Sct. Annæ Plads midterparti	—	4. 4. 44	i. p.	7 640	—
Glyptotekshaven	—	4. 4. 44	5. 4. 44	1 120	30. 4. 45
Amager Strandpark	—	4. 4. 44	7. 12. 44	10 000	20. 6. 47
Areal v. Husarkasernen	—	4. 4. 44	i. p.	3 720	—
Træfældninger	—	4. 4. 44	21. 12. 44	3 800	2. 5. 46
Areal ved „Stefansgård“	—	4. 4. 44	18. 12. 44	2 000	30. 4. 45
Vedligeholdelse, nye parker	—	4. 4. 44	30. 11. 44	31 120	28. 2. 47
Græsareal, Jeppes Allé	—	4. 4. 44	4. 12. 44	2 960	25. 6. 46
Parkarbejder i tilslutning til Valbyparken	—	4. 4. 44	4. 1. 45	83 500	—
Planeringsarbejder m. m.	Odense —	4. 4. 44	4. 4. 44	110 000	—
Skovarbejder, Vejle II	Amtsarb.anv.kt. i Vejle —	4. 4. 44	4. 4. 44	232 279	—
Offentlige lysthaver	Kbhvn. —	1. 2. 46	3. 6. 46	35 000	—
Regulering, H. C. Ørstedværket	—	6. 6. 46	1. 7. 46	14 000	—
Regulering af skovstier m. v.	—	7. 6. 46	2. 7. 46	1 600	—
—	Silkeborg —	27. 5. 47	1. 6. 47	40 000	—
Ialt	—	—	—	2 216 638	—

Tabel 2.

Tilgang og afgang af erhvervshæmmede i tiden 1. januar 1946—30. juni 1947.

	Antal personer, der stod tilmeldt kontorerne 1. januar 1946	Tilgang i tiden 1. januar 1946—30. juni 1947	Udgået i tiden 1. januar 1946—30. juni 1947 som følge af				Antal personer, der stod tilmeldt kontorerne 30. juni 1947
			Død	Alder	Manglende arbejds-evne	Andre årsager	
<i>Mænd.</i>							
København	1 128	711	30	146	56	546	1 061
Odense	80	173	2	2	19	135	95
Svendborg	28	—	2	2	—	12	12
Århus	552	144	12	40	41	231	372
Esbjerg	8	20	—	2	—	3	23
Vejle	56	27	1	10	4	26	42
Randers	102	131	3	3	21	155	51
Silkeborg	—	21	—	—	—	—	21
Horsens	—	18	—	—	—	1	17
Ialt mænd	1 954	1 245	50	205	141	1 109	1 694
<i>Kvinder.</i>							
København	169	301	1	31	6	105	327
Odense	—	19	—	—	1	12	6
Svendborg	—	14	—	2	—	3	9
Århus	150	73	—	3	16	77	127
Esbjerg	—	—	—	—	—	—	—
Vejle	—	—	—	—	—	—	—
Randers	34	57	—	6	5	31	49
Silkeborg	—	9	—	—	—	—	9
Horsens	—	21	—	—	1	3	17
Ialt kvinder	353	494	1	42	29	231	544
<i>Ialt mænd og kvinder.</i>							
København	1 297	1 012	31	177	62	651	1 388
Odense	80	192	2	2	20	147	101
Svendborg	28	14	2	4	—	15	21
Århus	702	217	12	43	57	308	499
Esbjerg	8	20	—	2	—	3	23
Vejle	56	27	1	10	4	26	42
Randers	136	188	3	9	26	186	100
Silkeborg	—	30	—	—	—	—	30
Horsens	—	39	—	—	1	4	34
Ialt	2 307	1 739	51	247	170	1 340	2 238

Tabel 3.

**Antal af erhvervshæmmede, der har været tilmeldt kontorerne
indtil 30. juni 1947 (anslået).**

	Mænd	Kvinder	Ialt
København	2 000	500	2 500
Odense	700	50	750
Svendborg	70	20	90
Århus	700	220	920
Esbjerg	130	—	130
Vejle	120	—	120
Randers	270	100	370
Silkeborg	20	10	30
Horsens	20	20	40
Ialt	4 030	920	4 950

Tabel 4.

Samtlige i tiden 1. januar 1946—30. juni 1947 tilmeldte erhvervshæmmede, fordelt efter hovedhjælpsform i de sidste 6 måneder før henvendelsen til kontoret.

	Offentlig forsorg		Invalidere og hjælp til kronisk syge		Ydelser i henhold til ulykkesforsikringsloven		Arbejdsløshedsunderstøttelse		Anden hjælp, herunder fra sygekasse		Ingen hjælp fra forsikring og forsorg		Uoplyst		Ialt					
	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.				
<i>1946—47.</i>																				
København.....	199	52	251	110	42	152	20	4	24	92	10	102	39	18	57	175	426	711	301	1 012
Odense.....	47	3	50	17	3	20	—	—	—	29	—	29	39	—	39	13	54	173	19	192
Svendborg.....	—	2	2	—	1	1	—	—	—	—	—	—	5	5	5	6	6	—	14	14
Århus.....	51	45	96	21	9	30	6	—	6	35	1	36	3	—	3	18	46	144	73	217
Esbjerg.....	1	—	1	—	—	—	—	—	—	19	—	19	—	—	—	—	—	20	—	20
Vejle.....	16	—	16	9	—	9	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	27	—	27
Randers.....	48	32	80	35	10	45	3	—	3	32	9	41	5	2	7	4	12	131	57	188
Silkeborg.....	7	—	7	—	—	—	—	—	—	11	8	19	2	—	2	1	2	21	9	30
Horsens.....	8	3	11	1	2	3	—	—	—	6	14	20	—	—	—	3	5	18	21	39
Ialt.....	377	137	514	193	67	260	30	4	34	224	42	266	88	25	113	333	219	1 245	494	1 739
pct.....	30,3	27,8	29,6	15,5	13,6	14,9	2,5	0,8	1,9	17,9	8,6	15,3	7,1	5,0	6,5	26,7	44,2	100	100	100
<i>1942—45.</i>																				
Absolut.....	1 264	—	—	301	—	—	27	—	—	266	—	—	71	—	—	367	—	58	2 354	—
pct.....	53,7	—	—	12,8	—	—	1,2	—	—	11,3	—	—	3,0	—	—	15,5	—	2,5	100	—

Tabel 5.

Antal tilmeldte, jfr. tabel 4, fordelt efter erhvervshæmningens art (hovederhvervshæmning).

Erhvervshæmning	Tilmeldt 1946—47						Tilmeldt 1942—45 (mænd)	
	Mænd		Kvinder		Ialt		Antal	pet.
	Antal	pet.	Antal	pet.	Antal	pet.		
I—III. Over- og underekstremitetsdefekter	345	27,8	98	19,9	443	25,6	562	23,9
IV. Ryglidelser	77	6,2	20	4,0	97	5,6	141	6,0
V. Lungetuberkulose	113	9,1	34	6,9	147	8,5	126	5,4
VI. Stofskiftelidelser (inclusive sukkersyge)	21	1,7	24	4,8	45	2,5	49	2,1
VII. Sygdomme i hjertet og blodkarsystem	75	6,0	30	6,1	105	6,0	161	6,8
VIII. Sygdomme i åndedrætsorganerne (undt. t.b.)	73	5,8	11	2,2	84	4,8	140	6,0
IX. Sygdomme i fordøjelsesorganerne	121	9,7	26	5,3	147	8,5	274	11,6
X. Sygdomme i sanseorganerne, synsdefekter og hørelsesdefekter	57	4,5	29	5,8	86	4,9	162	6,9
XI. Sindslidelser (herunder neuroser)	99	8,0	83	17,0	182	10,5	176	7,5
XII. Epilepsi	23	1,8	15	3,0	38	2,1	48	2,0
XIII. Intelligenshæmninger	47	3,8	21	4,2	68	3,9	85	3,6
XIV. Legemlig debilitet (almen-svækkelse)	14	1,1	26	5,3	40	2,3	102	4,3
XV. Andre lidelser	105	8,5	69	13,9	174	10,1	235	10,0
Ialt I—XV	1 170	—	486	—	1 656	—	2 261	—
XVI. Asocialitet (drikkeri, arbejdsuvilje)	4	0,3	—	—	4	0,2	33	1,4
XVII. Kriminalitet	52	4,2	1	0,2	53	3,0	33	1,4
XVIII. Psykopati iøvrigt	19	1,5	7	1,4	26	1,5	27	1,1
Ialt I—XVIII	1 245	100,0	494	100,0	1 739	100,0	2 354	100,0

Tabel 6.

Antal nytilmeldte erhvervshæmmede, på hvilke invalideforsikringsretten har sag
(1. januar 1946—30. juni 1947).

	Mænd	Kvinder	Ialt
København.....	222	99	321
Odense.....	17	2	19
Svendborg.....	—	1	1
Århus.....	49	20	69
Esbjerg.....	—	—	—
Vejle.....	9	—	9
Randers.....	64	17	81
Silkeborg.....	1	—	1
Horsens.....	7	3	10
Ialt...	369	142	511

Tabel 7.

Antal nytilmeldte erhvervshæmmede, undersøgt af kontorets læge
(1. januar 1946—30. juni 1947).

	Mænd	Kvinder	Ialt
København.....	54	11	65
Odense.....	14	—	14
Svendborg.....	—	—	—
Århus.....	53	20	73
Esbjerg.....	—	—	—
Vejle.....	—	—	—
Randers.....	36	—	36
Silkeborg.....	20	—	20
Horsens.....	—	—	—
Ialt...	177	31	208

Tabel 8.

Samtlige i tiden 1. januar 1946—30. juni 1947 tilmeldte erhvervshæmmede,
fordelt efter alder.

	14—18 år	19—24 år	25—34 år	35—44 år	45—59 år	60 år og derover	Ialt
Mænd.....	51	156	262	298	434	44	1 245
pct.	4,0	12,5	21,1	24,0	34,9	3,5	100,0
Kvinder.....	28	41	65	115	219	26	494
pct.	5,7	8,4	13,2	23,2	44,2	5,3	100,0
Ialt...	79	197	333	415	649	66	1 739
pct....	4,6	11,3	19,1	23,9	37,3	3,8	100,0

Tabel 9.

Oversigt vedrørende antallet af henvisninger af erhvervshæmmede til beskæftigelsesforanstaltninger for erhvervshæmmede, almindelige beskæftigelsesforanstaltninger og ungdomslejr, af anvisninger til ordinært arbejde og anbringelser i oplæring, skole, på kursus o. l. i tiden 1. januar 1946—30. juni 1947.

	Antal henvisninger										Antal anvisninger										Antal anbringelser i læreplads	Antal anbringelser på skole eller kursus	Antal pladser, pågældende selv har skaffet sig i tiden 1. januar 1946—30. juni 1947		
	Antal henvisninger										Antal anvisninger														
	Ialt antal henvisninger	Beskæftigelsesforanstaltninger for erhvervshæmmede			Andet							Faste arbejder, til hvilket der ikke ydes supplerende hjælp af væsentligt omfang												Ialt antal anvisninger	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16								
Mænd.....	893	503	164	43	182	1	47	45	66	217	25	95	495	161	107	763	18	46	599						
Kvinder.....	255	—	241	—	6	8	17	1	32	132	32	4	218	13	5	236	5	30	111						
Ialt....	1 148	503	405	43	188	9	64	46	98	349	57	99	713	174	112	999	23	76	710						

Tabel 10.

Oversigt pr. 1. maj 1945 over samtlige indtil denne dato tilmeldte erhvervshæmmede mænd, fordelt efter anvisningskontorer.

Anvisningskontor	A. Personer, der er blevet henvist til særlige beskæftigelsesforanstaltninger for erhvervshæmmede	B. Personer, der har fået ordnært arbejde direkte eller er anbragt på skole, kursus o. lign.	C. 1. Personer, for hvilke kontoret endnu ikke har kunnet gøre noget, men som stadig søges anbragt	C. 2. Personer, for hvilke kontoret indtil videre ikke mener at kunne gøre noget	Ialt
København	216	366	183	253	1 018
Odense	207	81	65	123	476
Svendborg	34	0	1	11	46
Århus	184	133	39	158	514
Esbjerg	51	4	1	39	95
Vejle	35	16	1	6	58
Randers	67	34	15	31	147
Ialt	794	634	305	621	2 354

Tabel II. Oversigt over anbringelsen af samtlige indtil 1. maj 1945 tilmeldte erhvervshæmmede mænd samt fordeling efter fag.

Faggrupper	A)			B*)							Ialt kommet i arbejde (excl. de der endnu er på foranstaltn.)	Antal personer som er afgået fra foranstaltning	Antal i arbejde	Heraf pct.										
	A	B	C ₁ + C ₂	Beskæftigelse efter afgang fra foranstaltning											Antal	Pct. af samtlige tilmeldte A + B + C ₁ + C ₂								
				Ved kontorets hjælp			Selv skaffet sig arbejde																	
				Endnu på foranstaltning	Selv skaffet sig arbejde	Fastere arbejde	Alm. beskæftigelsesforanstaltning	Ungdomslejr	Arbejde med suppl. hjælp	Løsere arbejde	Ialt, excl. de, der endnu er på foranstaltning	Selv skaffet sig arbejde	Fastere arbejde	Alm. beskæftigelsesforanstaltning	Ungdomslejr	Arbejde med suppl. hjælp	Løsere arbejde	Lærere arbejde	Ialt	Antal	Pct. af samtlige tilmeldte A + B + C ₁ + C ₂	Antal personer som er afgået fra foranstaltning	Antal	Heraf pct.
Industri og håndværk:																								
Faglærte.....	142	150	222	31	33	28	6	—	1	—	68	67	32	28	—	15	—	6	148	216	42,0	111	68	61,3
Ufaglærte.....	195	121	211	53	40	36	24	—	2	3	105	28	34	32	—	15	7	4	120	225	42,7	142	105	74,0
Landbrug, skovbrug, gartneri....	114	70	64	36	16	16	6	—	1	1	40	30	21	15	—	—	1	2	70	110	44,4	78	40	51,3
Handel og kontor...	64	131	131	19	8	9	8	—	—	2	27	39	27	56	—	4	1	4	131	158	48,5	45	27	60,0
Andet.....	279	162	298	52	67	18	17	—	4	1	107	57	21	34	1	41	4	3	161	268	36,3	227	197	47,1
Ialt.....	794	634	926	191	164	107	61	—	8	7	347	221	135	165	2	75	13	19	630	977	41,5	603	347	57,6

*) Se tabel 10.

Tabel 12.

Samtlige indtil 1. maj 1945 tilmeldte erhvervshæmmede mænd, fordelt efter alder.

Aldersgrupper	A.*)		B.*)		C. 1.*)		C. 2.*)		Ialt	
	Antal	I pct. af samtl. personer indenfor gruppen	Antal	I pct. af samtl. personer indenfor gruppen	Antal	I pct. af samtl. personer indenfor gruppen	Antal	I pct. af samtl. personer indenfor gruppen	Antal	I pct. af samtl. personer indenfor gruppen
14—18 år	—	—	20	3,1	5	1,7	4	0,7	29	1,2
18—24 -	55	6,9	75	11,8	34	11,2	33	5,3	197	8,4
25—34 -	153	19,3	117	18,5	98	32,2	67	10,8	435	18,5
35—49 -	410	51,6	247	39,0	152	49,7	219	35,2	1 028	43,7
50 år og derover	176	22,2	175	27,6	16	5,2	298	48,0	665	28,2
Ialt	794	100,0	634	100,0	305	100,0	621	100,0	2 354	100,0

*) Se tabel 10.

Tabel 13.

Oversigt over anbringelsen af personer, som indtil 1. maj 1945 har været henvist til særlige beskæftigelsesforanstaltninger for erhvervshæmmede.

Anvisningskontor	Talt henvist	Afgang på grund af død, sygdom eller uegnethed (herunder bortvisning)	Selv skaffet sig arbejde	Skaffet arbejde ved kontorets hjælp										Personer, for hvilke kontoret intet har kunnet gøre efter afgang	Endnu beskæftiget på foranstaltning		
				Fastere arbejde								Alene henvist til almindelig beskæftigelsesforanstaltning	Alene henvist til ungdomslejr			Arbejde, til hvilket der må ydes suppl. hjælp af væsn. omfang	Løserarbejde (budkørsel o. l.)
				Kommunalt og statsligt arbejde	Faglært arbejde, bortset fra handels- og kontorarbejde	Handels- og kontorarbejde	Handels- og kontorarbejde	Ufaglært arbejde ved fabrik, lager o. l.	Entrepenørarbejde	Andet arbejde	Talt						
København.....	216	50	26	4	—	—	1	10	—	—	—	15	—	2	2	18	90
Odense.....	207	24	58	20	11	—	3	10	10	7	—	61	—	1	3	11	29
Svendborg.....	34	2	12	—	—	—	—	1	—	2	4	3	—	—	2	9	3
Århus.....	184	88	19	2	1	—	—	—	—	—	—	17	—	—	—	25	22
Esbjerg.....	51	9	23	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	7	8
Vejle.....	35	4	8	1	—	—	—	1	1	1	—	4	—	1	—	—	13
Randers.....	67	9	18	3	1	—	1	2	—	—	6	13	—	—	—	—	26
Ialt....	794	186	164	32	13	5	24	13	20	107	61	8	7	70	191		

Tabel 14. Oversigt over anbringelsen af erhvervshæmmede mænd, der i 1943 og 1944 er endelig afgået fra foranstaltninger for erhvervshæmmede.

	Talt afgået	Afgået på grund af død, sygdom, eller uegnethed, bortvist	Beskæftigelse efter afgang fra foranstaltning												Antal personer, som ikke har haft arbejde siden afgangens	Beskæftigelsesforhold nuplyst
			Fastere arbejde, til hvilket der ikke ydes supplerende hjælp af væsentligt omfang						Skaftet arbejde ved kontorenes hjælp							
			Fastere arbejde, til hvilket der er ydet suppl. hjælp af væsentligt omfang			Alene henvist til ungdomslejr			Alene henvist til almindelig beskæftigelsesforanstaltning			Løstere arbejde				
			Kommunalt og statsligt arbejde	Faglært arbejde, bortset fra handels- og kontorarbejde	Handels- og kontorarbejde	Ufaglært arbejde ved fabrik, lager o. l.	Entrepenørarbejde	Andet arbejde	Talt skaffet fastere arb.	Alene henvist til almindelig beskæftigelsesforanstaltning	Alene henvist til ungdomslejr	Fastere arbejde, til hvilket der er ydet suppl. hjælp af væsentligt omfang	Løstere arbejde			
København.....	104	37	45	5	—	2	—	2	2	9	1	—	2	2	3	5
Odense.....	150	23	50	9	13	4	—	24	2	62	8	2	—	—	5	—
Svendborg.....	30	1	12	1	—	—	—	—	—	2	4	—	—	3	8	—
Århus.....	137	28	72	7	—	—	—	5	6	21	6	—	8	—	2	—
Esbjerg.....	44	11	11	5	2	—	—	—	—	15	—	—	—	1	6	—
Vejle.....	26	5	14	—	—	—	—	—	1	2	3	—	—	1	—	—
Randers.....	35	7	5	4	2	—	—	5	3	19	1	—	1	—	2	—
Ialt.....	526	112	209	31	17	6	—	36	14	130	23	2	12	7	26	5
Heraf:																
Industri og håndværk:																
Faglærte.....	98	19	41	3	15	1	—	4	—	27	3	—	2	2	3	1
Ufaglærte.....	253	50	116	8	—	3	—	26	5	54	12	1	4	2	12	2
Landbrug, skovbrug, gartneri...:	33	6	14	5	1	—	—	—	1	8	2	—	2	1	—	—
Handel og kontor	40	10	18	1	—	2	—	—	—	5	2	—	1	—	3	1
Andet.....	102	27	20	14	1	—	—	6	8	36	4	1	3	2	8	1
Heraf:																
19—24 år.....	29	1	16	1	—	1	—	5	1	9	2	—	—	1	—	—
25—34 -.....	116	22	47	5	5	2	—	13	1	33	5	2	3	1	3	—
35—44 -.....	175	39	71	8	7	1	—	10	6	41	8	—	3	1	9	3
45—59 -.....	206	50	75	17	5	2	—	8	6	47	8	—	6	4	14	2

Tabel 15.

**Oversigt over varigheden af den forudgående ledighed blandt erhvervshæmmede mænd,
der kom i arbejde efter endelig afgang fra foranstaltninger for erhvervshæmmede
i 1943 og 1944.*)**

Alder ved henvisningen	Samlet ledighed i de sidste 10 år før henvisningen										Ialt	pct.
	0—1 år	1—2 år	2—3 år	3—4 år	4—5 år	5—6 år	6—7 år	7—8 år	8—9 år	9—10 år		
19—24 år	1	5	4	—	—	2	—	1	—	—	13	5,3
25—34 -	1	8	12	5	6	7	3	2	—	3	47	19,0
35—44 -	2	5	9	11	8	10	7	7	6	19	84	34,2
45—59 -	2	7	12	15	14	16	8	7	8	13	102	4,5
Ialt . . .	6	25	37	31	28	35	18	17	14	35	246	100,0
pct. . . .	2,5	10,2	15,0	12,6	11,4	14,2	7,3	6,9	5,7	14,2	100,0	

*) Ialt kom 358 personer i arbejde. 112 personer, for hvilke der foreligger utilstrækkelige oplysninger om den forudgående ledighed, er udeladt i denne oversigt.

Tabel 16.

Den samlede relative varighed af det arbejde, der indtil 30. juni 1947 er opnået af erhvervs-hæmmede mænd, som er endelig afgået fra foranstaltninger for erhvervshæmmede i 1943-44.

Alder ved henvisningen	I pct. af den tid, der er hengået efter afgang fra foranstaltningen							
	0— 9 pct.	10— 34 pct.	35— 64 pct.	65— 99 pct.	100 pct.	Uoplyst	Ialt	pct.
1. halvår 1943:								
19—24 år.....	—	—	—	1	1	1	3	4,3
25—34 -	—	1	3	4	3	5	16	23,2
35—44 -	1	2	8	6	4	1	22	31,9
45—59 -	—	2	5	10	2	9	28	40,6
Ialt...	1	5	16	21	10	16	69	100,0
pct.	1,5	7,3	23,2	30,4	14,4	23,2	100,0	
2. halvår 1943:								
19—24 år.....	—	—	—	1	1	2	4	4,8
25—34 -	1	3	6	4	2	5	21	25,0
35—44 -	—	4	5	12	—	5	26	31,0
45—59 -	3	7	7	9	3	4	33	39,2
Ialt...	4	14	18	26	6	16	84	100,0
pct.	4,8	16,7	21,4	31,0	7,2	19,0	100,0	
1. halvår 1944:								
19—24 år.....	—	2	—	3	3	4	13	10,2
25—34 -	1	1	6	9	5	12	33	26,0
35—44 år.....	1	2	18	12	2	6	41	32,3
45—59 -	1	6	7	14	6	6	40	31,5
Ialt...	3	11	31	38	16	28	127	100,0
pct.	2,4	8,7	24,4	29,9	12,6	22,0	100,0	
2. halvår 1944:								
19—24 år.....	—	1	—	1	1	3	6	7,7
25—34 -	1	3	1	2	2	5	14	18,0
35—44 -	3	2	7	6	2	4	24	30,7
45—59 -	1	3	10	9	5	6	34	43,6
Ialt...	5	9	18	18	10	18	78	100,0
pct.	6,4	11,5	23,1	12,8	23,1	23,1	100,0	
1943—44:								
19—24 år.....	—	3	—	6	6	10	25	7,2
25—34 -	3	8	16	19	12	27	85	23,5
35—44 -	5	10	38	36	8	16	113	31,6
45—59 -	5	18	29	42	16	25	135	37,7
Ialt...	13	39	83	103	42	78	358	100,0
pct.	3,6	10,9	23,2	28,8	11,7	21,8	100,0	

Tabel 17.

Fordeling efter anvisningsform og absolut varighed af det antal pladser, der indtil 30. juni 1947 er opnået af erhvervshæmmede mænd, som er afgået fra foranstaltninger for erhvervshæmmede i 1943 og 1944.

	Anvist af kontoret	Fortsat som normal-arbejder på foranstaltningen	Anvist af arbejds-løhedskasse	Genantaget hos garn-mel arbejdsgiver	Bekendtskab	Annonce	Personlig hen-vendelse	Andet	Uoplyst	Ialt	pct.
Under 1 uge	33	17	268	—	8	—	4	1	203	534	34,5
1 uge til 1 md.	72	25	83	2	5	1	16	1	76	281	18,1
1—3 mdr.	62	35	27	8	11	3	29	1	38	214	13,8
3—6 —	46	24	21	2	5	1	41	1	23	164	10,6
6—12 —	24	6	14	7	5	3	23	6	8	96	6,2
12—24 —	15	—	3	2	2	2	27	1	9	61	3,9
Over 24 mdr.	31	5	10	5	7	5	38	3	15	119	7,7
Uoplyst	6	3	4	1	—	6	25	1	34	80	5,2
Ialt	289	115	430	27	43	21	203	15	406	1 549	100,0
pct.	18,6	7,4	27,8	1,7	2,8	1,4	13,1	1,0	26,2	100,0	

Redegørelse fra arbejds- og boligministeriet vedrørende arbejdet med erhvervshæmmede i 1947—1949.*)

Som supplement til arbejdsministeriets redegørelse af februar 1948 for det på det daværende arbejds- og socialministeriums foranledning iværksatte arbejde med optræning og anvisning af erhvervshæmmede i årene 1942—47 skal her gives en række summariske oplysninger vedrørende tiden 1. juli 1947 til 31. december 1949.

Arbejdet er blevet fortsat ved de samme arbejdsanvisningskontorer som hidtil, hvorved bemærkes, at den under amts-arbejdsanvisningskontoret i Svendborg hørende foranstaltning ophørte d. 2. februar 1949.

Udendørsforanstaltningerne, af hvilke der ved udgangen af marts 1950 var 7 i gang, er som nævnt i arbejdsministeriets redegørelse af februar 1948 blevet suppleret med et antal *indendørsforanstaltninger* (12), bestående i kontorarbejde, til hvilke foranstaltninger der kan henvises erhvervshæmmede kontorister og intellektuelle samt erhvervshæmmede, der skønnes egnede til oplæring i kontorfaget. For så vidt angår *omsyningscentralerne* bemærkes, at der til disse, uanset at de siden april 1948 ikke er godkendt som foranstaltninger for erhvervshæmmede, stadig henvises et stort antal kvinder, der må betragtes som erhvervshæmmede.

I Århus og Randers er der etableret nogle *værksteder* til beskæftigelse af erhvervshæmmede ved forskelligt indendørs arbejde. Om disse værksteder skal følgende oplyses:

Værkstederne i Århus, der er oprettet af Århus kommune i januar 1947, omfatter en trævareafdeling og en papirafdeling. I trævareafdelingen fremstilles der forskellige artikler, såsom trillebøje, legetøj, ben- og hornarbejder, m. v., medens der i papirafdelingen fremstilles forskellige papir- og papvarer, såsom blokke, skriveunderlag, mapper m. v. Ved virksomheden er der dels beskæftiget sådanne erhvervshæmmede, som man vil give lejlighed til at opnå en mindre fortjeneste som supplement til understøttelse eller rente, uden at de pågældende kan betragtes som optrænelige, dels sådanne erhvervshæmmede, som menes efter en passende tid at kunne optrænes til at klare almindeligt arbejde i det frie erhverv. Vårene er blevet afsat på det frie varemarked, og arbejderne lønnes med 8 kr. daglig for mænd og 7 kr. daglig for kvinder. Enkelte særlig dygtige arbejdere har fået en lønforhøjelse til 2 kr. pr. time. Den ugentlige arbejdstid har gennemsnitlig været 40 timer. De henviste har desuden kunnet oppebære fuld invaliderente eller supplerende kommunehjælp.

Til denne foranstaltning ydes der af staten et tilskud på 75 pct. af arbejdslønnen til *optrænelige* arbejdere, dog at tilskudet ikke kan overskride 75 pct. af underskudet.

Virksomheden i Randers blev igangsat i juli 1946 af LAB's Randers afd. i samarbejde med og med økonomisk støtte af Randers kommune. Optræningen sker ved ben-, horn-, træ- og metalarbejder, syning o. 1. samt ved sortering og afbarkning af pil. Ministeriets tilskud er af samme størrelse som til værkstederne i Århus.

Det kan anslås, at de offentlige arbejdsanvisningskontorer med afdelinger for erhvervshæmmede fra 1942 til udgangen af 1949 har været i forbindelse med ca. 6 750 mænd og ca. 2 000 kvinder. Af disse har ca. 2 300 mænd været på optræningsforanstaltninger.

*) Udarbejdet i april 1950.

Invalidforsikringsrettens virksomhed.

I det følgende skal — fortrinsvis gennem uddrag af invalidforsikringsrettens beretning for året 1945 — gives en nærmere redegørelse for rettens erhvervsmæssige foranstaltninger for invalider.

De nugældende hovedregler, efter hvilke der ydes invaliderede personer hjælp til erhvervsmæssige foranstaltninger, findes i folkeforsikringslovens § 60, således som denne er ændret ved lov af 7. maj 1937, og i samme lovs § 62. Der er herefter adgang til ydelse af 3 hovedformer for erhvervsmæssig hjælp:

- A. Hjælp til oplæring.
- B. Hjælp til arbejdsmaskiner, værktøj og iværksættelse af selvstændig virksomhed.
- C. Hjælp i form af anvisning af passende beskæftigelse.

I de fornævnte lovbestemmelser står blandt andet herom:

A. § 60, stk. 1: Forsikrede, rentenydere, børn under 15 år og personer i alderen 15—18 år, der på grund af helbredsbetingelserne ikke har kunnet optages i forsikringen, er forpligtet til efter forlangende af invalidforsikringsretten at underkaste sig oplæring, såfremt der efter invalidforsikringsrettens skøn er fare for, at en væsentlig og ikke blot forbigående nedsættelse af erhvervsevnen vil indtræde i en overskuelig fremtid, hvis nævnte foranstaltning undlades, eller såfremt en sådan nedsættelse af erhvervsevnen ved disse foranstaltninger vil kunne bedres betydeligt

B. § 60, stk. 2: Under samme forhold som i stk. 1 nævnte kan der efter invalidforsikringsrettens bestemmelse ydes forsikrede og rentenydere hjælp til anskaffelse af arbejdsmaskiner og værktøj og — i særlige tilfælde — hjælp til iværksættelse af selvstændig virksomhed samt anden hjælp til opnåelse af beskæftigelse.

C. § 60, stk. 5: Invalidforsikringsretten bemyndiges til efter nærmere af socialministeren fastsatte regler at virke for at skaffe arbejde til de forsikrede i sådanne stillinger i statens og kommunernes tjeneste eller indenfor det private erhvervsliv, som pågældende skønnes egnet til at udfylde.

Endelig er der ved folkeforsikringslovens § 62 åbnet mulighed for at yde hjælp bl. a. til oplæring og anskaffelse af arbejdsmaskiner til de rentenydere, der er så invaliderede, at de ikke kan hjælpes efter § 60, men for hvis vedkommende foranstaltninger af den pågældende art kan medføre en vis varigere økonomisk og erhvervsmæssig fordel, der står i et rimeligt forhold til bekostningen.

Retten kommer i forbindelse med invaliderede personer dels gennem de læger, hospitaler og skoler ved folkeforsikringslovens § 63 pålagte indberetninger, der muligvis, at retten bliver bekendt med et langt større antal invaliditetstilfælde end tidligere, navnlig hos børn og unge, og dels gennem de ansøgninger, der indgives om hjælp til oplæring, etablering eller anbringelse. Også oplysninger, der fremkommer under behandling af begæringer om invaliderente, ansøgninger om kur, pleje o. s. v., kan give anledning til, at spørgsmålet om erhvervshjælp rejses.

Ved samarbejde med direktoratet for sygekassevæsenet, direktoratet for ulykkesforsikringen og sundhedsstyrelsen tilgår der ligeledes retten oplysning om et stort antal invaliditetstilfælde. I de senere år har retten desuden fra centralarbejdsanvisningskontoret i København og fra de amts-arbejdsanvisningskontorer, der har etableret en arbejdsanvisning for erhvervshæmmede, modtaget indberetninger om invaliditetstilfælde.

Endelig indberetter samfundet og hjemmet for vanføre hvert år et stort antal børn, der søger de to ortopædiske hospitaler i København og Århus, og følger, hvor det er påkrævet, disse børn, til de når erhvervsalderen.

Når retten har modtaget ansøgning om hjælp til erhvervsmæssige foranstaltninger, undersøger man først på grundlag af det lægeligt oplyste, hvilke erhverv pågældende under hensyn til helbredstilstanden må forventes at kunne komme til at bestride, og når den side af sagen er færdigbehandlet, undersøger man pågældendes evnemæssige forudsætninger for at kunne gennemføre en oplæring. Med henblik herpå indhenter man oplysning om forløbet af pågældendes skolegang, eventuelt udtalelser fra hans tidligere arbejdsgiver, og i mange tilfælde foranlediger man, at pågældende undergives en psykoteknisk prøve i København, Odense eller Randers. Sker denne prøve på psykoteknisk institut i København, hvortil også mange tilfælde udenfor København bliver henvist, vil pågældende samtidig blive indkaldt til en indgående forhandling på rettens kontor om hans erhvervsforhold. I det hele taget lægger retten megen vægt på *den upersonlige kontakt med de invaliderede*. Ikke alene er det af yderste vigtighed, at man får et personligt indtryk af pågældende, hans evner, egenskaber og hele fremtræden, men også af det milieu, hvorfra han er udgået. Hvor spørgsmålet om pågældendes erhvervsmuligheder ligger uklart, lader man rettens rejseinspektør aflægge et besøg på stedet for at forhandle med pågældende, det sociale udvalg eller andre, der kan bidrage til sagens klaring. I visse komplicerede tilfælde, hvor der også kan være uklarhed vedrørende den lægelige side af sagen, lader man forholdene undersøge på stedet ved en lægelig medarbejder i forbindelse med en af rettens tjenestemænd.

Retten tager i meget vidt omfang hensyn til de ønsker, de forsikrede selv har med hensyn til valg af erhverv, for så vidt disse ønsker stemmer overens med pågældendes helbreds- og evnemæssige forudsætninger, og for så vidt de er rimelige med hensyn til den bekostning, foranstaltningen vil medføre. Her følges den hovedregel, at der kun ydes hjælp til de for forsikringen dyrere uddannelser, såfremt en billigere uddannelse ikke kan antages at føre til et tilfredsstillende resultat.

Det forekommer imidlertid, at de invaliderede slet ikke har noget bestemt erhvervsønske eller viser manglende interesse for at komme i gang erhvervsmæssigt. Der kan også i visse tilfælde herske uklarhed med hensyn til, hvor meget de pågældende under hensyn til deres helbreds- og evnemæssige udrustning er i stand til at præstere arbejdsmæssigt. I mange tilfælde af denne art foranlediger man, at der, forinden der træffes endelig bestemmelse om, hvorledes det erhvervsmæssige spørgsmål skal løses, iværksættes en prøve på arbejdsskolen på Backersvej i København. En sådan prøve tager sigte på, dels at vække de pågældendes interesse for oplæring, og dels gennem deres beskæftigelse på skolens forskellige værksteder at skaffe klarhed over, i hvilket fag en eventuel oplæring vil kunne gennemføres med tilfredsstillende resultat. Der kan her være anledning til at bemærke, at den bistand, der af arbejdsskolen i en række tilfælde er ydet retten i dens bestræbelser for at få invaliderede personer placeret på rette måde, har været af meget stor betydning.

Når det er fastlagt, i hvilket fag oplæringen bør finde sted, og når egnet lærested er fundet, følger retten oplæringen meget nøje. Man udøver kontrol på den måde, at man med passende mellemrum beder læremesteren om at fremkomme med en udtalelse om oplæringens forløb. Desuden aflægger rettens rejseinspektører tid efter anden besøg på lære-

stedet og forhandler med læremesteren og lærlingen om de spørgsmål, der eventuelt måtte rejse sig under oplæringen.

Medens den bevilgede oplæringshjælp bortfalder den dag, oplæringen er afsluttet, følger retten stadig pågældende, i reglen indtil han har opnået passende beskæftigelse af mere stabil karakter.

På samme måde foretages der meget indgående og omhyggelige undersøgelser, forinden retten bevilger hjælp til *etablering af selvstændig virksomhed*. Det må erindres, at det kun er i særlige tilfælde, at en sådan hjælp kan ydes af invalideforsikringsfondens midler. Foruden tilstedeværelsen af den sædvanlige forudsætning, at foranstaltningen vil kunne bedre erhvervsevnen betydeligt, kræves den yderligere betingelse opfyldt, at pågældende på grund af invaliditeten er ude af stand til at klare sig som lønarbejder på det almindelige arbejdsmarked — selv efter en eventuel oplæring. Da der kan være tale om ret kostbare foranstaltninger, må retten endvidere have den størst mulige sikkerhed for, at pågældende er i besiddelse af de nødvendige personlige og faglige egenskaber til at kunne disponere og drive selvstændig virksomhed.

Ved *anvisning af beskæftigelse* til invaliderede personer undersøges det ligeledes, hvorvidt pågældende er i besiddelse af de nødvendige personlige og faglige egenskaber. Medens anvisning af velegnede personer kan gøre arbejdsgiverne mere interesserede i at beskæftige invaliderede personer, vil anvisning af uegnede alt for let føre til det modsatte resultat.

Eesultaterne af en for perioden 1. januar 1938—31. december 1944 foretaget undersøgelse er angivet i nedenstående tabel, der viser, at der i denne periode er blevet gennemført eller afbrudt 3 590 foranstaltninger, af hvilke 2 863 er oplæringsforhold, 632 ydelse af værktøj, maskiner og etablering af selvstændig virksomhed og 95 arbejdsanvisninger. Til sammenligning er tillige i tabel 1 indføjjet de tilsvarende tal for perioden 1921—37.

Tabel i.

Oversigt over afsluttede oplæringer, ydelse af arbejdsmaskiner o. l. og etablering af selvstændig virksomhed samt arbejdsanvisninger i tidsrummet 1921—1944.

	Ydelse af hjælp til oplæring			Ydelse af hjælp til arbejdsmaskiner o.l.			Arbejdsanvisninger			Ialt		
	Mænd	Kvin-der	Ialt	M.	Kv.	Ialt	M.	Kv.	Ialt	M.	Kv.	Ialt
1921—1937 . . .	665	559	1224	436	164	600	200	133	333	1301	856	2157
1938—1944 . . .	1768	1095	2863	492	140	632	63	32	95	2323	1267	3590
Ialt . . .	2433	1654	4087	928	304	1232	263	165	428	3624	2123	5747

Der har gennem årene været en betydelig stigning i antallet af de iværksatte erhvervsmæssige foranstaltninger, således efter invalideforsikringsloven af 1927, men navnlig efter folkeforsikringsloven af 1933.

Den stigning i foranstaltningernes antal, der har gjort sig gældende i den nu betragtede periode i forhold til perioden 1921—37, må udelukkende tilskrives oplæringerne, hvis tal er øget til mere end det dobbelte. Medvirkende hertil har været, at det efter folkeforsikringsloven og ændringsloven af 1937 i langt højere grad er lykkedes at yde børn og unge erhvervsmæssig bistand.

Tabel 2. **Antallet af Personer, som har fået erhvervsmæssig hjælp 1938—44, fordelt efter foranstaltningernes art og antallet af foranstaltninger pr. person.**

Antallet af ydede foranstaltninger pr. person	Oplæringer		Oplæringer og arbejdsmaskiner eller start		Oplæringer og arbejdsanvisning		Arbejdsmaskiner eller start		Arbejdsanvisninger		Oplæring, arbejdsmaskiner og arbejdsanvisning		Flere af hinanden uafhængige foranstaltninger		Tilsammen			
	M.	Kv.	Ialt	M.	Kv.	Ialt	M.	Kv.	Ialt	M.	Kv.	Ialt	M.	Kv.	Ialt	M.	Kv.	Ialt
1.....	1451	946	2397	—	—	—	253	63	316	49	17	66	—	—	—	1753	1026	2779
2.....	44	26	70	177	60	237	7	12	19	4	16	—	9	5	14	249	107	356
3.....	—	1	1	16	5	21	2	3	5	—	—	2	—	—	2	20	9	29
4.....	—	—	—	2	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—	1	3	—	3
Ialt....	1495	973	2468	195	65	260	9	15	24	265	67	332	49	17	66	2025	1142	3167

De 3 590 erhvervsmæssige foranstaltninger, der omfattes af nærværende undersøgelse, vedrører, som det fremgår af tabel 2, kun 3 167 personer, idet der i adskillige tilfælde er ydet samme person hjælp til flere foranstaltninger; 88 pct. af disse personer har kun modtaget hjælp til een foranstaltning, 11 pct. til to og 1 pct. til tre eller flere foranstaltninger.

lait 1 753 eller godt halvdelen af de personer, for hvilke der er truffet erhvervsmæssige foranstaltninger i den omhandlede periode, kan henføres til de invaliditetsgrupper, børnelammelse, deformiteter, amputationer og lidelser efter ulykkestilfælde, som man plejer at sammenfatte under betegnelsen vanføre og lemlæstede. Af medicinske lidelser er der 669 tilfælde og af personer med synssvækkelse eller blindhed 179. De blindes oplæring foregår normalt under blindeinstitutternes forsyng, og den af retten til de blinde ydede erhvervs-hjælp består væsentligt af mindre ydelser til arbejdsmaskiner, værktøj, væve o. lign.

Med hensyn til de invalideredes aldersfordeling er det særlig grupperne 14—18 år og 19—25 år, der er repræsenteret med 73 pct. af samtlige tilfælde mod 62 pct. ved en undersøgelse i 1938. Alene i gruppen 14—18 år, den egentlige lærlingealder, er nu 1 296, d. v. s. 40 pct. af samtlige tilfælde mod 18 pct. ved 1938-undersøgelsen. Dette væsentlige fremskridt, der må ses som et resultat af de ved folkeforsikringsloven indførte lovpligtige indberetninger i forbindelse med den føromtalte øgede adgang til at yde børn og unge erhvervshjælp i henhold til samme lovs § 60, gør det lettere at yde de unge en effektiv erhvervsmæssig bistand ved iværksættelse af fuldstændige faglige oplæringer på 4—5 år, medens det er vanskeligere for de noget ældre at opnå uddannelse, der kan sikre tilfredsstillende beskæftigelse for fremmede. Ydelse af arbejdsmaskiner o. lign. er derfor stærkest repræsenteret i de ældre aldersklasser.

Der blev i årene 1938—44 ydet hjælp til oplæring af ialt 2 769 personer, hvoraf 2 119 gennemførte oplæringen, medens denne blev afbrudt i 650 tilfælde. Af disse 650 tilfælde fortsatte 59 oplæringen med støtte fra anden side, eller pågældende fik endelig beskæftigelse i faget, således at ialt 78,7 pct. af oplæringerne er blevet gennemført.

Af de personer, hvis oplæring var blevet afbrudt, var ved udgangen af 1945 ialt 179 beskæftigede som forbundtere, selvstændige eller på anden måde indenfor det fag, hvor oplæringen var påbegyndt, medens 178 var overgået til andet erhverv. Iøvrigt bliver der ved lærlingelovens regel om 6 måneders prøvetid i de enkelte læreforhold draget omsorg for, at de uegnede lærlinge ret hurtigt må forlade lærepladsen, hvilket skulle bidrage til at gøre spildprocenten så lille som mulig. 653 personer fik hjælp til teoretisk uddannelse, heraf 370 på handelshøjskoler o. lign., 1 395 til håndværksuddannelse, 63 til handels- og kontoruddannelse og 8 til anden uddannelse.

Af de 2 119 personer, der havde gennemført oplæringen, udnyttede pr. 31. december 1945 1 437 eller 71,9 pct. oplæringen, 562 udnyttede den ikke, medens invalideforsikringsretten var uden underretning om 120 personer. Retten har lagt megen vægt på den fuldstændige faglige oplæring på 4—5 år i overensstemmelse med lærlingelovens regler. Betydningen af denne praksis viser sig ved, at udnyttelsesprocenterne for de personer, der har gennemgået en almindelig håndværksuddannelse i mange tilfælde ligger over 90, medens kun ca. 48 pct. af de personer, der har gennemgået kortere kursus, har udnyttet denne form for uddannelse.

168 af de 562 personer, der ved udgangen af 1945 ikke udnyttede oplæringen, var enten afgået ved døden eller deres helbredstilstand havde forværret sig. Når hertil kommer, at 185 personer af samme grund ikke gennemførte deres oplæring, bliver resultatet, at ialt 353 personer eller 12,7 pct. af de 2 769 personer, der har modtaget hjælp til oplæring, af helbredsgrunde ikke opnåede det tilsigtede resultat.

Den hyppigste årsag **til**, at oplæringen ikke bliver udnyttet, er overgangen til andet erhverv, ved 1945-undersøgelsen 38 pct. af samtlige uudnyttede tilfælde, ved 1945-undersøgelsen 29 pct. De, der overgår til andet erhverv, kan inddeles i 2 grupper. For den første gruppe kan det have vist sig umuligt at opnå tilfredsstillende beskæftigelse i det fag, hvori de er blevet oplært, og derfor søger de i det omfang, det er dem muligt, beskæftigelse i deres oprindelige erhverv ofte med en ret ringe indtægt. Den anden gruppe har vel opnået beskæftigelse indenfor det lærte fag, men ser deres fordel i at søge bedre lønnet og under hensyn til invaliditeten lige så egnet beskæftigelse i et andet erhverv. Skønsmæssigt kan den første gruppe sættes til henved 50 pct., den anden til 15 pct., medens forholdet for de resterende 35 pct.'s vedkommende er mere ubestemmeligt.

I Perioden 1938—44 er der ydet 596 personer hjælp i henhold til folkeforsikringslovens § 60, stk. 2. Hjælpen har i de fleste tilfælde bestået i ydelse af arbejdsmaskiner og værktøj.

Der blev ydet 463 personer hjælp af invalideforsikringsfondens midler til arbejdsmaskiner, værktøj o. lign. til brug ved håndværksvirksomhed. En betingelse for ydelse af sådan hjælp er, at de pågældende er i besiddelse af de nødvendige faglige forudsætninger. I over halvdelen af disse tilfælde er værktøj eller maskiner blevet ydet under eller efter en af retten støttet oplæring i det pågældende fag. 103 af de 463 personer var ophørt med at benytte maskiner og værktøj inden udgangen af 1945. I 31 tilfælde er virksomheden ophørt på grund af dødsfald eller angiven forværrelse af udøverens helbredstilstand. Af andre ophørsgrunde kan nævnes kvinders indgåelse af ægteskab, manglende evne (2 tilfælde), for ringe indtægt (21 tilfælde), konkurrencen, materiale-mangel m. v. Størstedelen af de personer, der på grund af ringe indtægt eller materiale-mangel opgav at drive selvstændig virksomhed, har søgt lønnet arbejde. Overgang til lønnet arbejde har også fundet sted af andre grunde. Af de personer, der har modtaget maskinhjælp i 1938—44, har ialt 25 opnået lønnet arbejde indenfor deres fag, medens 24 har fået lønnet arbejde i andre erhverv.

I 62 tilfælde er der ydet hjælp til handelsvirksomhed. Eisikoen ved disse virksomheder er større end ved håndværksvirksomheder, hvor man i højere grad kan sikre sig mod tab ved at forbeholde sig ejendomsretten til maskiner og andre faste genstande. Hertil kommer, at den væsentligste forudsætning for at kunne drive et værksted er håndværksmæssig dygtighed, hvad man i reglen gennem den forudgående uddannelse har kunnet sikre sig, at ansøgeren er i besiddelse af, medens det, selv om retten også ved ydelse af hjælp til handelsvirksomhed kræver, at pågældende skal have gennemgået en passende uddannelse, er langt vanskeligere at bedømme, hvorvidt pågældende er egnet til at drive forretning på egen hånd.

26 virksomheder af de 62 etablerede var ophørt inden udgangen af 1945, i 13 tilfælde på grund af dødsfald eller angiven forværrelse af helbredstilstanden, i 3 tilfælde på grund af ringe indtægt, i 1 på grund af varemangel, i 2 på grund af overgang til andet erhverv. I 3 tilfælde har de pågældende, efter nogle år at have drevet den iværksatte virksomhed på tilfredsstillende måde, for egne midler overtaget en større virksomhed efter at have tilbageleveret eller tilbagebetalt den hjælp, de havde modtaget gennem invalideforsikringen.

Den bevilgede hjælp til handelsvirksomheder har kun i ca. $\frac{1}{3}$ af samtlige tilfælde bestået i egentlig etablering af butikshandel, medens de øvrige tilfælde vedrører forskellige former for småhandel eller ydelse af en enkelt ting som betaling af telefon, næringsbevis, automat o. lign. Udgiften ved hjælp til handelsvirksomheder har i 37 tilfælde, altså noget over halvdelen af samtlige tilfælde, været under 1 000 kr. og i 28 tilfælde endda under 500 kr. I 20 tilfælde er der ydet hjælp til bladsalg, heraf har kun de 4 tilfælde været egent-

lige bladkiosker, medens de 16 har været bladstader, hvortil udgiften sjældent har oversteget 100 kr.

I 71 tilfælde er der i perioden 1938—44 blevet ydet hjælp til anden virksomhed, som f. eks. musikervirksomhed og maskinskrivning.

I henhold til den bemyndigelse, der i medfør af bestemmelsen i folkeforsikringslovens § 60, stk. 5, er tillagt retten til at virke for at skaffe arbejde til forsikrede i sådanne stillinger i statens og kommunernes tjeneste eller indenfor det private erhvervsliv, som pågældende skønnes egnet til at udfylde, er der i perioden 1938—44 anvist arbejde til 92 invaliderede personer.

Retten har beskæftiget sig med denne opgave siden 1929, og indtil udgangen af 1937, d. v. s. i løbet af 8—9 år, anvistes der arbejde til 302 personer.

I 1938-undersøgelsen erkendes det, at det i den nævnte periode opnåede resultat ikke er tilfredsstillende, og det anføres bl. a., at invaliderede personer ifølge den almindelige indstilling hos arbejdsgiverne — og iøvrigt også undertiden hos de raske arbejdere — ikke anses for at være i stand til at kunne påtage sig arbejde i normalt omfang, således at det ikke er mærkeligt, at retten på dette område har vanskelige forhold at arbejde under, og at et forsøg på at få en invalideret person i arbejde som oftest mislykkes.

Det i perioden 1938—44 opnåede resultat kan heller ikke betegnes som tilfredsstillende.

Der er imidlertid i årenes løb udfoldet betydelige bestræbelser fra rettens side for at skaffe invaliderede arbejde uden i forvejen at søge iværksat oplæring, fortrinsvis til invaliderede, der er nået ud over den egentlige lærlingealder, eller invaliderede, der allerede har en uddannelse, eller invaliderede, hvis invaliditet er så lidet udtalt, at betingelserne for at yde dem erhvervsmæssig hjælp i henhold til bestemmelserne i folkeforsikringslovens § 60, stk. 1 og 2, ikke er til stede.

Det kan således nævnes, at der er foretaget talrige henvendelser, bl. a. af rettens rejseinspektører på deres rejser rundt i landet, til arbejdsgivere, herunder henvendelser til de sociale udvalg. Det må da også anses for sandsynligt, at antallet af invaliderede, der uden at have gennemgået en af retten iværksat oplæring eller anden af retten iværksat erhvervsmæssig foranstaltning, har opnået beskæftigelse i perioden 1938—1944, er større end 92; f. eks. kan det vel ikke udelukkes, at den virksomhed, der af retten — og også fra anden side — er udfoldet for at fremme forståelsen af det samfundsnyttige i, at de invalideredes arbejdsevne udnyttes, har medført, at en del invaliderede har opnået arbejde. Tilfælde af denne art vil retten kun sjældent få kendskab til. Det kan også nævnes, at det formentlig ikke helt ringe antal personer, der ved ulykkestilfælde invalideres på arbejdspladserne, men antages i samme virksomhed som tidligere — undertiden ved lettere arbejde - når behandling hos læge er ophørt, selvsagt ikke optræder i rettens statistik.

I ret betydeligt omfang foranlediger retten, som tidligere nævnt, at invaliderede personer optages i arbejdsskolen til observation af deres arbejdsevne og til optræning. Når opholdet på arbejdsskolen er afsluttet, har adskillige af disse personer kunnet tage arbejde, men heller ikke denne kategori af invaliderede, der har opnået arbejde, optages i rettens statistik.

Udlandets foranstaltninger.

Efter krigens afslutning indsamlede det internationale arbejdsbureau ved en enquete materiale fra en række lande om de foranstaltninger, der er truffet for at løse de erhvervshæmmedes optrænings- og beskæftigelsesproblemer. Materialet blev bearbejdet og samlet i en i efteråret 1945 udgivet rapport.

Rapporten tilsigter kun at referere de generelle problemer og behandler således ikke specielle grupper af erhvervshæmmede. Man har ikke forsøgt at give nogen historisk oversigt, men har hovedsagelig indskrænket sig til at skildre det udviklingstrin, de enkelte lande havde nået ved krigens afslutning.

Rapporten indledes med en oversigt over de enkelte landes *definition* af ordet erhvervshæmmet: Bortset fra enkelte lande (f. eks. Finland), der anlægger en rent forsikringsmæssig betragtning, og som ved en erhvervshæmmet forstår en person, hvis arbejdsevne er nedsat med en vis procent, synes det beskæftigelsesmæssige synspunkt i almindelighed at være det bærende i definitionen. I en række lande betragter man som erhvervshæmmede de personer, der har et beskæftigelsesmæssigt handicap, medens man i andre lande mere præcist kun lader begrebet erhvervshæmmede omfatte personer, der ikke evner at få det arbejde, til hvilket pågældende efter alder, erfaring og uddannelse iøvrigt må anses for mest egnet. Den sidste definition anses af bureauet for at være det bedste udgangspunkt for vurderingen af optræningsmulighederne, idet den er en modvægt mod den tankegang, at erhvervshæmmede kun kan beskæftiges i ganske særlige stillinger uden hensyn til personlige kvalifikationer. De fleste lande medtager i definitionen både psykisk og fysisk hæmmede personer. I mange tidligere krigsførende lande sondrer man mellem krigsinvalidere og civile, og det er iøvrigt almindeligt, at krigsveteraner på mange punkter behandles gunstigere end civile, ligesom man mange steder har oprettet særlige administrative organer til at varetage veteranernes interesser.

Det *administrationsapparat*, der er oprettet til varetagelse af de erhvervshæmmedes behov, er i mange lande spredt på mange forskellige institutioner, der dog som regel dirigeres af et centralorgan. Et almindeligt synspunkt, der er herskende i Canada, England, Sovjetunionen og U. S. A., er, at da de erhvervshæmmede ikke er en bestemt gruppe af befolkningen, bør deres interesser så vidt muligt varetages af de almindelige administrative organer, der eventuelt må suppleres med særligt sagkyndige af hensyn til de særlige opgaver.

For så vidt som man kun i et begrænset omfang gennem hospitalerne kan komme i forbindelse med de erhvervshæmmede, er en *registrering* nødvendig. En vis registrering finder da også sted, men da den ikke noget sted er tvangsmæssig, er de statistiske oplysninger meget ufuldkomne, og man må regne med —• når bortses fra krigsinvalidere —• at store grupper aldrig kommer i kontakt med myndighederne.

Registreringen sker iøvrigt i nogle lande, som f. eks. England, på frivillig basis, i andre på grundlag af indberetninger fra offentlige og private kontorer, herunder arbejdsanvisningskontorer, der kommer i forbindelse med de erhvervshæmmede.

Målet for registreringen er at komme i kontakt med de erhvervshæmmede så tidligt som muligt. Dette fremmes nu i mange lande gennem et intimt *samarbejde mellem*

læger og anvisnings- og optræningsmyndigheder. På et tidligt stadium, ofte medens patienten endnu er sengeliggende, søger man mange steder at påbegynde en vis optræning, efter at man — bl. a. ved hjælp af *samtaler* i forbindelse med *erhvervsvejledning* — har søgt at komme til klarhed over, til hvilken beskæftigelse den pågældende bør optrænes. Erhvervsvejledningen fortsætter normalt, indtil optræningen er afsluttet. Mange steder kan dog lægens og erhvervsvejlederens virksomhed fortsætte, efter at de pågældende er kommet i normalt arbejde.

Efter udskrivningen kan optræningen fortsættes på de for både fysisk og psykisk hæmmede oprettede *optræningscentre*, hvor man enten, som f. eks. i England, samler arbejdere fra samme fag, eller, som i Rusland, fortrinsvis arbejdere fra samme foretagende eller grupper af foretagender.

Det kan tilføjes, at systemet med *samtaler* og erhvervsvejledning ikke altid synes at være populært, idet man f. eks. blandt finske hospitalspatienter har konstateret en meget kraftig uvilje mod at tage stilling til de beskæftigelsesmæssige problemer inden udskrivningen.

Den ovenfor skildrede udvikling hæmmes i høj grad af manglen på kvalificerede erhvervsvejledere. Derfor kræver man ofte kun, at ansøgerne til sådanne stillinger skal være „egnede“, men tendensen går dog i retning af at sikre personalet en både teknisk og psykologisk uddannelse.

Formerne for *den endelige uddannelse* varierer fra land til land; men visse fælles principper og en vis ensartet udvikling gør sig gældende:

For det første må nævnes, at *det offentlige initiativ* nu fuldstændig dominerer det private.

Dernæst søger man nu i videst muligt omfang at *uddanne erhvervshæmmede sammen med og på lige fod med normale arbejdere* og om muligt uden anvendelse af særlige hjælpemidler. Kun dem, der ikke kan følge med, tilstår man en særlig optræning. Denne fremgangsmåde er i visse lande, f. eks. U. S. A. og England, et princip, medens den i andre lande, f. eks. Frankrig, skyldes manglen på særlige foranstaltninger.

Endelig er man gået bort fra tidligere tiders ideer om, at kun særlige beskæftigelsesformer er egnede for erhvervshæmmede, og bygger nu på det princip, at erhvervshæmmede skal henvises til *uddannelse i det arbejde, der må anses for mest egnet* for hver enkelt, og hvor den erhvervshæmmede kan yde normal indsats. Man søger derfor fortrinsvis at optræne den erhvervshæmmede i hans tidligere eller dermed beslægtede fag. I Rusland lægger man af psykologiske grunde stor vægt på, at optræningen sker i den virksomhed, hvor pågældende tidligere har været beskæftiget.

Arbejdsbureauet har kun modtaget få beretninger om optræning ved *landbrugsarbejde*. Sovjetunionen synes her at være nået længst, medens man i England og Dominions først for nylig er startet med optræning på dette område.

Ved udarbejdelse af optræningsplaner har man mange steder etableret *samarbejde med arbejdsgiver- og fagforeninger*.

I mange lande har man ikke kunnet undgå, at erhvervshæmmede, der søges optrænet i private virksomheder, er blevet mødt med uvilje af arbejdsgiverne, der enten nægter at uddanne dem eller byder dem begrænsede uddannelsesmuligheder, sammenlignet med normal arbejdskraft. En sådan *forskelsbehandling* kan man nu delvis komme til livs ved at søge de erhvervshæmmede uddannet til arbejde, hvor de efter optræning kan forventes at ville yde en normal arbejders indsats.

Arbejdsgivernes uvilje mod at optræne erhvervshæmmede har rejst spørgsmål om indførelse af et *kvotasystem for optræning*, hvorefter en vis procentdel af den arbejdskraft, der optrænes i enhver virksomhed, skal bestå af erhvervshæmmede. Kun i Sovjet-

unionen anvender man et tvangsmæssigt kvotasystem. Andre steder søger man at gå frivillighedens vej.

Erhvervsvejledning, optræning og den nedenfor nævnte individuelle anbringelse har med hensyn til endelig beskæftigelse af erhvervshæmmede reduceret betydningen af særlige forholdsregler som tvungen anbringelse af eller reservering af specielle stillinger for erhvervshæmmede. Et *kvotasystem for endelig beskæftigelse*, der kun er nødvendigt i lande med mange erhvervshæmmede, altså fortrinsvis tidligere krigsførende lande, bliver i U. S. A. betegnet som unødvendigt og uheldigt. Systemet kan medføre, at de erhvervshæmmedes udvikling hæmmes, og man vil næppe undgå forskelsbehandling. I England har man derimod indført et modificeret kvotasystem og håber ved hjælp af dette at kunne lede erhvervshæmmede ind i passende stillinger.

Medens man indtil for nylig i U. S. A. og Canada har ment, at *reservering af særlige stillinger* for erhvervshæmmede vil medføre, at disse stillinger efterhånden vil blive betragtet som de eneste egnede for erhvervshæmmede, mener man i England, at visse stillinger bør reserveres, idet man i modsat fald let vil risikere, at en vis klasse af erhvervshæmmede bliver sat udenfor. Erfaringerne fra England og U. S. A. er dog endnu for få til, at man kan tage endelig stilling til dette spørgsmål.

Også *oplysningsarbejdet* blandt arbejdsgivere og fagforeningsfolk, som viser voksende interesse for sagen, har reduceret betydningen af kvotasystem og pladsreservering.

For de personer, hvis defekter er så alvorlige, at optræning til normalt arbejde ikke er mulig, og som ikke kan anbringes i reserverede stillinger, søger man nu fra det offentlige side at oprette foranstaltninger af mere eller mindre permanent karakter i lighed med de virksomheder, der i mange lande er oprettet af invalideorganisationerne.

En forholdsvis ny udvikling på arbejdsfremskaffelsens område er dukket op ved den såkaldte *individuelle anbringelse* (selective placement). Denne anbringelsesform er kommet frem i U. S. A. for en halv snes år siden, andre lande er fulgt efter, især under krigen. Systemet forudsætter en veluddannet stab af socialrådgivere og erhvervsvejledere, der analyserer både person og arbejde for at finde det arbejde, hvorved det beskæftigelsesmæssige handicap danner den mindste hindring.

Metoden udøves i de angelsaksiske lande af arbejdsanvisningskontorerne, i England desuden i lokalt og landsomfattende samarbejde med arbejdsgiver- og fagforeninger, hvis bistand er nødvendig for arbejdsanalysen.

Fagforeningernes modstand mod beskæftigelse af erhvervshæmmede synes at være aftaget, efterhånden som systemet med person- og arbejdsanalyser og andre nye metoder, der tilsigter at stille erhvervshæmmede på lige fod med normal arbejdskraft, er taget i brug.

I det følgende skal der gives en kort oversigt over udviklingen i forskellige lande:

England.

Ifølge lov om erhvervshæmmede af 1. marts 1944 betragtes som erhvervshæmmede enhver, der på grund af beskadigelse, svaghed eller medfødt deformitet er i væsentlig grad hæmmet i at opnå eller fastholde en sådan beskæftigelse eller arbejde for egen regning, som bortset fra hans beskadigelse, svaghed eller deformitet ville passe til hans alder, erfaring og kvalifikationer. Ved svaghed forstås en fysisk eller psykisk tilstand hidrørende fra mangelfuld udvikling af et eller andet organ. Krigsveteraner (mænd såvel som kvinder) er fortrinsberettigede til at nyde de fordele, loven giver.

For at blive omfattet af lovens forskellige bestemmelser må de erhvervshæmmede være indtegnet ved arbejdsanvisningskontorerne. Denne registrering er frivillig og kan

foretages såvel af den erhvervshæmmede selv som af hans arbejdsgiver, ligesom den kan finde sted, uanset om pågældende er i arbejde eller ej på registreringstidspunktet.

Den 1. april 1949 var der under loven registreret 914 693 personer, hvoraf 130 146 fra verdenskrig I, 410 285 andre krigsdeltagere og 374 262 ikke-krigsdeltagere. Af samtlige tilmeldte var 70 778 uden arbejde. Heraf ansås 59 325 for egnede til almindeligt arbejde, medens resten, 11 453 personer, ikke mentes at kunne beskæftiges på det frie arbejdsmarked.

Den øverste administrative instans er arbejdsministeriet, hvortil der er knyttet dels et stående udvalg, der skal sikre planens gennemførelse, og dels et rådgivende udvalg med repræsentanter for arbejdsgivere og arbejdere, samt læger og andre sagkyndige. I visse distrikter er der efter arbejdsministerens bestemmelse nedsat rådgivende udvalg (*District Advisory Committees*), som indenfor hvert distriktsområde skal råde og bistå ministeren, stille forslag og aflægge rapport om arbejdet til ministeren. Regionalt ledes arbejdet af 11 tilsynskontorer og lokalt af ca. 1 200 anvisningskontorer, ved hvilke der er ansat en Disablement Rehabilitation Officer (D. R. O.). Til hvert anvisningskontor er knyttet et udvalg med repræsentanter for arbejdsgivere og arbejdere samt læger og andre sagkyndige og interesserede. Der er ikke knyttet nogen fast læge til anvisningskontorerne; men disse er henvist til at spørge hospitaler eller patientens læge. Forsøgsvis er der på visse hospitaler oprettet særlige lægeudvalg til bistand for anvisningskontorerne.

På hospitalerne, med hvilke D. R. O'en står i nøje kontakt, indledes patienternes erhvervsmæssige restituering med *erhverv s samtaler* og *erhvervsvejledning*, ligesom der træffes de første foranstaltninger til retablering af patienternes arbejdsevne. Hvor det skønnes nødvendigt, sker der henvisning til særlige *genoptræning skur sus*, der tager sigte på at sætte de henviste i stand til at påtage sig arbejde af samme art som før eller arbejde af anden art, der passer for deres alder, erfaringer og kvalifikationer, eller sætte dem i stand til at gennemgå en egentlig oplæring. Der er af staten oprettet 12 træningscentre med ca. 1 500 pladser.

Egentlig *faglig optræning* af erhvervshæmmede sker først og fremmest gennem kursus i statens værkstedsskoler, hvor de oplæres side om side med arbejdsføre, dog således at visse fag som følge af arbejdskraftsituationen er forbeholdt erhvervshæmmede. Uddannelsen kan eventuelt afsluttes hos private arbejdsgivere. I visse tilfælde finder uddannelsen alene sted hos arbejdsgiverne. - - Antallet af stats-værkstedsskoler, der er nedadgående, er for tiden 29 med plads til ca. 10 000 elever. — Uddannelsesstiden i de fag-lærte fag varierer fra 26 uger og opefter. Oplæringen er stærkt koncentreret, da den nogenlunde svarer til 3 års almindelig læretid.

Udover oplæring i håndværksfagene på statens værksteder er der mulighed for oplæring — under undervisningsministeriet — på tekniske skoler og handelsskoler. Endelig kan der ske oplæring i landbrugsarbejde på særligt udvalgte landbrugsbedrifter eller — for så vidt angår kortere kursus i brugen af landbrugsmaskiner o. a. — i et af landbrugsministeriets træningscentre.

Såvel på genoptræningskurserne som på værkstedsskolerne ydes der deltagerne en særlig, efter alder og forsørgerforhold gradueret godtgørelse.

For så vidt oplæringen sker hos privat arbejdsgiver, kan denne opnå økonomisk støtte fra det offentlige i det omfang, udgifterne ved oplæring af en erhvervshæmmed overstiger udgifterne ved oplæring af en normal arbejder.

Indtil august 1948 havde 30 277 erhvervshæmmede fuldført en faglig oplæring. Pr. 23. august 1948 var 3 446 personer under oplæring, medens 2 869 var på venteliste.

Hvad angår den endelige beskæftigelse af de erhvervshæmmede, gælder i hovedsagen følgende bestemmelser: Virksomheder, der beskæftiger over 20 arbejdere, er forplig-

tet til ved nyantagelser at ansætte en vis *kvota*, for tiden 3 pct., erhvervshæmmede. En arbejdsgiver, der ikke har opfyldt kvoten, må ikke modtage ikke-registrerede arbejdere uden på forhånd at indhente tilladelse fra ministeriet. Sådant tilladelse **vil** ikke blive givet, hvis der er en registreret person, der er egnet og villig til at overtage arbejdet. Arbejdsgivere, der ikke har opfyldt kvoten, er imidlertid kun ved nyantagelse af arbejdskraft forpligtet til at modtage en registreret person.

Arbejdsgiveren kan ikke afskedige en registreret person uden rimelig grund.

Ved udgangen af 1948 ansloges antallet af registrerede erhvervshæmmede, der var beskæftiget hos arbejdsgivere med kvotaforpligtelse, til at ligge mellem 4 og 5 pct. af disse arbejdsgiveres personale.

Efter forhandling med arbejdere og arbejdsgivere kan arbejdsministeriet fastsætte, at visse arbejder skal være *forbeholdt* erhvervshæmmede. For tiden er der taget forbehold med hensyn til opsynsmænd ved parkeringspladser og elevatorførere. En arbejdsgiver er ved nybesættelse af sådanne stillinger forpligtet til at ansætte registrerede personer, medmindre ministeriet giver tilladelse til ansættelse af uregistrerede.

For stærkt invaliderede er der fortrinsvis af private, men siden 1904 også af staten, oprettet særlige virksomheder. Et af arbejdsministeriet dannet aktieselskab (Remploi Ltd.) driver for tiden 70 fabriker, heraf 4 bestemt for tuberkuløse. Det er tanken at oprette ialt 137 fabriker, hvoraf 20 udelukkende for tuberkuløse. I 1949 beskæftigedes der 3 250 arbejdere på denne måde; men med virksomhedernes kapacitet ville det være muligt at beskæftige 6 000 personer. -- Kun een af fabrikkerne er indrettet sådan, at arbejderne kan bo der. -- Arbejdet betales med timeløn på basis af fagforeningstarifen. I begyndelsen betales 70 pct. af tarifen eller 1 sh. 9 d. pr. time + befodringsudgifter, **højest** 6 d. pr. dag.

Til start eller udvidelse af private virksomheder af ovennævnte art kan der ydes rentefri statslån på indtil 75 pct. af kapitaludgifterne. Til driften kan der ydes et stats-tilskud på $\frac{2}{3}$ af underskudet, dog ikke ud over 88 £ årlig pr. beskæftiget person. Ved disse virksomheder betales der overenskomstmæssig løn. Såfremt pågældende ikke straks kan forvente at tjene normal løn, kan de første måneder betragtes som uddannelsestid, i hvilken der udbetales en særlig godtgørelse, der gradueres efter forsørgerforhold. Befodringsudgifter betales i fornødent omfang. -- Der er for tiden anerkendt 25 virksomheder af denne **art** med ca. 700 arbejdere. Hertil kommer særlige virksomheder for blinde og tuberkuløse.

Det må endelig bemærkes, at de stedlige myndigheder kan iværksætte arbejder **for** alle arter af svært invaliderede, som er permanent handicappede. Med disse virksomheder som basis er man iøvrigt i de senere år gået **i** gang med at etablere hjemmearbejde for erhvervshæmmede.

New Zealand.

Arbejdet i New Zealand er især præget af den store indflydelse, der øves af de invaliderede veteraners sammenslutning (The Disabled Servicemen's Re-establishment League). Denne tager sig af veteraner, hvis arbejdsevne er nedsat med 40 pct. eller mere, medens den **i** henhold til Rehabilitation Act af 1941 oprettede Rehabilitation Board tager sig af alle de veteraner, der som følge af tilskadekomst m. v. har beskæftigelsesmæssige vanskeligheder. Rehabilitation Board er ansvarlig for tilvejebringelse af foranstaltninger, der skal sikre tilskadekomne soldaters fysiske og mentale helbredelse og for det videre arbejde med oplæring og arbejdsfremskaffelse. For civile er der ikke etableret en generel ordning med hensyn til de pågældendes medicinske og faglige restituering. Civile erhvervshæmmede må derfor i almindelighed søge samme uddannelses- og anvis-

ningsorganer som den normale arbejdskraft. Civile kan dog i et vist omfang betjenes af sammenslutningen og af andre organer for specielle grupper. Veteranerne registreres på grundlag af oplysninger fra War Pension Department. Af civile finder der ingen systematisk registrering sted.

Der er især for veteranernes vedkommende nøje kontakt mellem hospitalerne og oplæringsmyndighederne. På hospitalerne indledes arbejdet gennem særligt uddannet personale og personale fra veteranernes sammenslutning med erhvervssamtaler og erhvervsvejledning. Oplæringen foregår enten i særlige træningscentre eller hos udvalgte private arbejdsgivere, hvor optræningen kan ske sammen med normal arbejdskraft og til samme løn. Læretiden er i almindelighed 6 måneder, og i træningscentret opnår militære normalt højere løn end civile. Der er især for veteraner åbnet mulighed for yderligere uddannelse. Man har tidligere ikke været interesseret i at forbeholde visse arbejder for erhvervshæmmede, men krigen har medført, at det til centralstyrelsen er henstillet, at bude, elevatorførere, rengøringspersonale m. v. fortrinsvis udvælges blandt stærkt invaliderede veteraner.

Sovjet-Unionen.

Arbejdet med erhvervshæmmede indgik i mellemkrigsårene som et led i social- og beskæftigelsespolitikken og blev udvidet og forbedret under krigen. Den nuværende ordning bygger på en forordning af 6. maj 1942, hvorefter det pålægges regionale og lokale myndigheder at tage sig af de erhvervshæmmedes optræning og beskæftigelse. Arbejdet varetages dog også af fagforeningerne, ledelsen af kollektivbrugene m. v.

Tilskadekomne, der udskrives fra hospitalet, og som ikke derfra videresendes til særlige oplæringsforanstaltninger, registreres hos det lokale socialkontor, hvorfra arbejdsfremskaffelse sker. På hvert hospital virker et udvalg bestående af læger og repræsentanter for fagforeningerne, der tager sig af hvert enkelt tilfælde. Erhvervsvejledningen udøves af bedriftsråd, fagforenings-, „aktivister" m. v., hvortil dog kommer den erhvervsvejledning, der ydes af socialkontoret, i tilfælde hvor en tilskadekommet vil skifte beskæftigelse.

Oplæringen begynder normalt under hospitalsopholdet og kan eventuelt fortsættes i særlige restitutioncentre. Til mange hospitaler er der knyttet værksteder og fabrikker, på hvilke optræningen kan finde sted, hvortil kommer, at nærliggende virksomheder ofte tager del deri. Efter udskrivningen kan uddannelsen fortsættes i særlige uddannelsescentre (landbrug eller industri) eller i almindelige virksomheder. Så vidt muligt sker optræningen fortrinsvis i et arbejde, der vil kunne udføres på den gamle arbejdsplads. Oplæringen sker så vidt muligt i det tidligere eller dermed beslægtede fag. Den medicinske kontrol fortsætter hele uddannelsestiden igennem. Især for veteraner er der åbnet adgang til videre uddannelse.

Det er pålagt alle virksomheder, institutioner m. v. at beskæftige en vis kvota erhvervshæmmede. I nogle tilfælde er der til bestående virksomheder knyttet beskyttede værksteder, medens disse i andre tilfælde kan være selvstændige.

Sverige.

I juni 1944 bestemte arbetsmarknadsstyrelsen, at der ved samtlige länsarbetsnämder, bortset fra Gotland, skulle ansættes personer, der skulle tage sig af anvisning af erhvervshæmmede arbejdskraft. Siden 1945 er dette arbejde blevet udvidet med anvisningsvirksomhed for personer, der er tilskadekommet under militærtjeneste. Til arbejdsanvisningskontorerne er der foruden ovennævnte personer, hvis antal i 1947 androg 69, knyttet læger.

Om kontorernes virksomhed kan gives følgende oplysninger:

	Antal personer, der har søgt hjælp	Antal anviste pladser	Antal erhvervs- hæmmede, der har modtaget hjælp til uddannelse m. v.
1944	4 610	4 350	998 (1946)
1947	12 628	9 746	1 464
1. januar—1. oktober 1948	11743	7 485	1625

I juli 1945 påbegyndtes uddannelsesmæssige foranstaltninger for personer, der er kommet til skade under militærtjeneste. Indtil 1. november 1948 havde 1 414 personer været henvist til disse foranstaltninger, heraf 1 269 til omskoling og 145 til videre uddannelse.

Siden maj 1947 kan der endvidere træffes foranstaltninger for personer, hvis erhvervshæmning er geografisk betonet, d. v. s. at der ikke kan findes anvendelse for deres evner i det område, de lever i, medens de ved overflytning til et område med et differentieret erhvervsliv vil have mulighed for at få normal beskæftigelse eventuelt efter en kortere *prøveansættelse*.

Prøvetiden (uddannelsestiden) kan højst andrage 1 år ved mere kvalificeret arbejde og 3—6 måneder ved mindre kvalificeret. Inden forflyttelsen skal den erhvervshæmmede lægeundersøges på hjemstedet. I prøvetiden er pågældende under forsorg af arbejdsanvisningskontoret, i det omfang omkostningerne hertil ikke afholdes af arbejdsgiveren eller gennem syge- eller ulykkesforsikringen. Inden den første lønudbetaling får den pågældende udbetalt 100 kr. til at klare nødvendige udgifter. Der kan ligeledes ydes et beløb på 65 kr. til arbejdstøj. Der ydes frirejse m. v. til arbejdsstedet.

Lønnen i prøvetiden kan aftales mellem arbejdsgiver og fagforening. Såfremt den erhvervshæmmede ikke kan indtjene den tariffmæssige minimalløn, kan lønnen af anvisningskontoret suppleres op til de beløb, der udbetales under uddannelse til personer, der er tilskadekomne under militærtjeneste, dog højst i 6 måneder. Under sygdom kan der ydes erstatning for tabt arbejdsfortjeneste i indtil 14 dage. Endvidere kan der ydes et vist bidrag til pågældendes familie, såfremt denne bor andet sted. De med selve uddannelsen forbundne udgifter afholdes af arbejdsgiveren. Udgifterne til eventuelt supplerende teoretisk uddannelse afholdes af arbejdsmarknadsstyrelsen.

Indtil 1. december 1948 havde 125 personer udnyttet denne ordning. Af disse var 22 endnu prøveansatte, medens 47 var overgået til normalt arbejde. Hesten, der var uvante med industrielt arbejde, eller som ikke var tilstrækkeligt trænede, var vendt tilbage til deres hjemegn. -- Løvrigt har ordningen som følge af boligmangel ikke kunnet udnyttes i tilstrækkeligt omfang.

Den 30. juni 1948 bemyndigedes styrelsen til forsøgsmæssigt at træffe foranstaltninger til uddannelse, omskoling og optræning af erhvervshæmmede ved uddannelseskursus for arbejdsløse under överstyrelsen för yrkesutbildning eller ved særligt etablerede kursus. Til sikring af de henvistes økonomi er truffet tilsvarende foranstaltninger som for prøveansatte. Specielt skal dog nævnes, at der på kurset sikres de henviste en løn, der for personer på 19 år og derunder udgør 43—50 øre pr. time og for ældre 65—75 øre pr. time. Desuden kan der ydes familiebidrag og i indtil 30 dage efter kursets afslutning starthjælp med tilbagebetalingspligt.

Indtil 17. december 1948 var der bevilget støtte til uddannelse af 41 erhvervshæmmede. Udgifterne til disses uddannelse var anslået til 73 000 kr.

Den i 1943 nedsatte Kommitté för Partiellt Arbetsföra har nu afsluttet sit arbejde og har på en række punkter fremsat forslag, hvis gennemførelse i vidt omfang vil ændre de erhvervshæmmedes vilkår i Sverige.

Som erhvervshæmmede betragter komiteen personer, der på grund af fysiske eller psykiske hindringer eller social belastning har eller ventes at kunne få sværere end andre ved at opnå eller fastholde et arbejde. Det er dog komiteens synspunkt, at erhvervshæmmede ikke bør betragtes som en særlig kategori af svenske borgere, og at de derfor så vidt muligt skal betjenes af de sociale institutioner, der står til rådighed for alle. Der er derfor kun stillet forslag om særinstitutioner, i det omfang det bestående apparat ikke kan tilpasses særlige grupperes behov.

Under hensyn til at de bestående organisationer og institutioner i deres hjælpevirksomhed har arbejdet hver for sig og ofte på en sådan måde, at der ved arbejdsfremskaffelsen er opstået en vis konkurrence, foreslår komiteen, at spørgsmålet om uddannelse, arbejdsfremskaffelse m. v. (arbetsvård) henlægges under arbetsmarknadsstyrelsen og dennes lokale organer, länsarbetsnämderna.

Komiteen har dernæst fremsat forslag om udbygning af beskæftigelses- og arbejdssterapi ved hospitalerne og i den forbindelse om uddannelse af flere terapeuter, samt at denne uddannelse skal være af høj kvalitet. For hospitalspatienter ønskes stats-tilskud til dækning af udgifter ved korrespondancekursus med erhvervsmæssigt formål, ligesom det skal gøres muligt for personer at deltage i kursus af denne art uden sådant formål.

Der er endvidere stillet forslag om en kraftig udvidelse af antallet af socialrådgivere, der skal knyttes til hospitaler m. v., samt af funktionærer, der ved länsarbetsnämderna skal tage sig af de erhvervshæmmede.

Som baggrund for betragtninger om erhvervsvejledning udtaler komiteen, at alle arbejdsområder principielt bør stå åbne for erhvervshæmmede, og at en erhvervsvejledning baseret herpå må medføre, dels at erhvervshæmmede vil vise sig egnede til flere beskæftigelser end hidtil, og dels at forholdsvis flere vil blive beskæftiget som specialarbejdere og ved beskæftigelse, der kræver højere uddannelse. En effektiv erhvervsvejledning vil medvirke til at reducere antallet af erhvervshæmmede, derved at den kan føre ungdommen ind på de bedst egnede arbejdsområder. Herved undgås også, at erhvervshæmmede kun kan finde beskæftigelse ved et begrænset antal fag, som traditionelt anses for egnede. Erhvervsvejledningen ønskes derfor udbygget, og bl. a. til brug herfor foreslås ansat rådgivende læger ved samtlige länsarbetsnämder, ligesom der ønskes truffet foranstaltninger til at sikre, at psykologiske eksperter kan stå til rådighed. Endelig ønskes en udvidelse af mulighederne for at foretage psykotekniske prøver.

For at sikre, at uddannelse af erhvervshæmmede kan finde sted i flere fag end hidtil, bør uddannelsen så vidt muligt ske på det fri arbejdsmarked eller i almindelige tekniske skoler (yrkesudbildningsanstalter), i hvilke lærlingeuddannelse kan finde sted i Sverige. Hidtil har pensionsstyrelsen i et vist omfang taget sig af disse spørgsmål, der imidlertid nu som nævnt ønskes henlagt under arbetsmarknadsstyrelsen. Håndværksuddannelse bør dog som hidtil henlægges under överstyrelsen för yrkesutbildning. Arbejdsgivere, der påtager sig uddannelse af erhvervshæmmede, skal have godtgørelse for de særlige omkostninger og det besvær, der kan være forbundet med en sådan uddannelse. — Der fremsættes særlige forslag om blindes, døvstummes, vanføres og tuberkuloses uddannelse, der bør være frivillig og tilrettelægges på et bredere grundlag end hidtil.

På komiteens foranledning er der rundt om i Sverige oprettet et antal optræningsforanstaltninger (arbetsprövnings- og träningsinstitut), der dog foruden at prøve og optræne langvarigt ledige erhvervshæmmedes evner også beskæftiger personer, der ikke kan optrænes. Komiteen fremhæver i denne forbindelse, at der må være en klar grænse mellem optræningsforanstaltning og beskyttet virksomhed. Komiteen er iøvrigt af den opfattelse, at statslige optræningsforanstaltninger bør henlægges til steder, hvor der kan drages nytte af medicinsk, psykologisk og psykoteknisk sagkundskab.

Komiteen har ikke kunnet gå ind for et kvotasy em. Dels er flertallet af de svenske virksomheder så små, at kun et ringe antal vil blive omfattet af en kvotaordning, og dels er de større virksomheder i vidt omfang placeret i det mellemste og sydligste Sverige, medens problemet er størst i Norrland, hvor mangelen af den lettere industri begrænser arbejdsmulighederne. Desuden frygter man, at en kvotaordning vil medføre en afsondring af de erhvervshæmmede i forhold til andre mennesker, ligesom en sådan ordning iøvrigt ikke antages i det lange løb at være i de erhvervshæmmedes interesse. Endelig mener komiteen, at administrationen af kvotaordningen vil blive så besværlig, at det langt vil opveje eventuelle fordele. Til spørgsmålet om reservering af visse stillinger for erhvervshæmmede er der ikke taget stilling, men det foreslås nærmere undersøgt af arbejdsmarknadsstyrelsen. Komiteen går dog ind for, at erhvervshæmmede bør have fortrinnsstilling i tilfælde, hvor det offentlige har adgang til at udpege ledere af mindre forretninger (f. eks. cigarforretninger).

Det offentlige bør gå i spidsen med hensyn til beskæftigelse af erhvervshæmmede, og stat og kommune bør lempe ansættelses- og pensionsvilkår på en sådan måde, at erhvervshæmmedes ansættelse lettes. Det samme bør gælde det private erhvervsliv, og i det omfang, det er påkrævet, bør kollektive aftaler ændres, så at de ikke lægger hindringer i vejen for beskæftigelse af erhvervshæmmede. Under hensyn til at erhvervshæmmede i tilfælde af afskedigelse ofte har sværere ved at skaffe sig arbejde end normale arbejdere, foreslås endvidere hovedoverenskomsten mellem arbejdsgiverforeningen og landsorganisationen ændret sådan, at der i tilfælde af afskedigelse foruden til anciennitet og forsørgerpligter alt andet lige også må blive taget hensyn til nævnte forhold. Der rejses spørgsmål om, at muligheden for i henhold til visse aftaler at reducere lønnen med 15—20 pct. for arbejdere med tilsvarende nedsat arbejdsevne gøres mere elastisk, så at også ansættelse af personer med større reduktion i arbejdsevnen muliggøres.

Der foreslås yderligere, at arbejdsmarknadsstyrelsen søger kontakt med arbejdsgivere, der vil påtage sig at beskæftige erhvervshæmmede, der ikke er fuldt arbejdsdygtige. Selvom lønnen ved en sådan beskæftigelse reduceres i forhold til pågældendes arbejdsevne, vil ansættelsen alligevel kun medføre tab for arbejdsgiveren, og det er derfor tanken, at dette tab skal dækkes gennem statstilskud.

Beskæftigelse af personer, der er så invaliderede, at ansættelse i det private erhvervsliv slet ikke er mulig, må finde sted i særlige virksomheder, oprettet af kommuner, stiftelser o. l., og drevet med statstilskud. Til hver beskyttet virksomhed knyttes en læge, der skal være rådgivende i hvert enkelt tilfælde af anbringelse. Rekrutteringen skal være frivillig. Arbejdet bør udføres i akkord. I tilslutning til disse virksomheder foreslås organiseret industrielt hjemmearbejde, således at virksomhederne fungerer som hjemmearbejdscentraler, sørger for transport af materialer m. v., giver instruktion m. v. og iøvrigt sammen med arbejdsanvisningen fører tilsyn med hjemmearbejdet. — Endelig tænkes erhvervshæmmede i de mere øde landdistrikter beskæftiget med hjemmesløjd. — Afsætningen af de produkter, der frembringes i beskyttede virksomheder, ved hjemmearbejde eller ved hjemmesløjd, tænkes foretaget gennem et særligt til dette formål oprettet aktieselskab.

Endelig fremsætter komiteen forskellige forslag til sikring af erhvervshæmmedes økonomi under uddannelse, herunder også om at det offentlige gennem familiebidrag sikrer de pårørende.

U. S. A.

Første gang, unionslovgivningen tog spørgsmålet om optræning og beskæftigelse af erhvervshæmmede op, var ved en lov i 1920 om fremme af beskæftigelsesmæssige foranstaltninger for erhvervshæmmede personer. Optræningsapparatet blev opbygget i

mellemlkrigsårene og yderligere udviklet under verdenskrig II. Den gældende lov for civile er af 1943. Ved 2 love af henholdsvis 1943 og 1944 (G. I. Bill of Rights) blev arbejdet med de invaliderede veteraners erhvervsmæssige tilpasning tilrettelagt.

Oplæring, optræning, arbejdsfremskaffelse m. v. er delt mellem flere styrelser, således at en tager sig af erhvervshæmmede, der skal optrænes, en anden af krigsinvalidere og en tredje af erhvervshæmmede, hvis beskæftigelsesmæssige problemer kan klares ved individuel anbringelse.

Den første styrelse (the Office of Vocational Rehabilitation of the Federal Security Agency) beskæftiger sig med personer, der som følge af medfødte eller erhvervede fysiske defekter er eller må anses for helt eller delvis at være ude af stand til at opnå lønnet beskæftigelse, og som kan antages at have positivt udbytte af optræning. For at veteraner kan blive hjulpet gennem Veteran Administrations lokale organer, er det en forudsætning, at hæmningen er af en sådan grad, at den betinger udbetaling af pension, samt at den skaber behov for særlig optræning. U. S. Employment Service tager sig af personer, der lider af sådanne fysiske eller psykiske defekter, at individuel anbringelse er nødvendig.

Gennem lokale instanser søger man at komme i forbindelse med de erhvervshæmmede på et så tidligt tidspunkt som muligt, hvilket medfører et vidtgående samarbejde mellem forskellige styrelser, institutioner, lokale myndigheder, læger, hospitaler m. m. Til de under Employment Service hørende arbejdsanvisningskontorer er knyttet særligt uddannet personale, der træder i funktion, når individuel anbringelse er nødvendig. I det omfang det skønnes påkrævet, kan de pågældende blive henvist til optræningsmyndighederne. Iøvrigt er registreringen frivillig.

I 1942 blev antallet af civile erhvervshæmmede i de produktive aldersklasser anslået til 10 127 125. Heraf havde 8 535 163 behov for individuel anvisning, og i slutningen af 1944 havde de fleste af disse fundet beskæftigelse, 1 202 091 havde brug for optræning, forinden de kunne placeres i normalt arbejde, medens 390 871 selv efter optræning kun ville kunne klare sig ved beskyttet arbejde.

For veteraner, der fremsætter ønske derom, foretages der på hospitalerne gennem Employment Service's særlige veteranafdelinger i hvert enkelt tilfælde erhvervsmæssig undersøgelse inden udskrivningen. Et svagere udbygget apparat findes for civile erhvervshæmmede. Iøvrigt ydes der den enkelte gennem hele hospitalsopholdet samt i oplærings- og uddannelsesstiden erhvervsvejledning, og det anses for vigtigt, at vejlederen holder sig i nøje kontakt med pågældende. For veteraner er der af de militære myndigheder oprettet et antal restitutionscentre, medens offentlige foranstaltninger af denne art for civile først i de senere år er under udvikling.

Oplæringen sker i almindelighed sammen med normale arbejdere og kan foregå på offentlige eller private oplæringskursus og tekniske skoler, hos private arbejdsgivere m. v. Der er ingen præferencer for militære, hvilket især skyldes mangel på faguddannede arbejdere. I uddannelsesstiden ydes der veteraner sædvanlig pension, der gradueres efter forsørgerpligter, idet der dog foretages visse reduktioner, når pågældende lønnes hos en privat arbejdsgiver. Til den civile ydes der undersøttelse efter dennes personlige behov, men uden hensyn til, om han har forsørgerpligter. For begge grupper er der åbnet mulighed for videre uddannelse. Man har under overvejelse at iværksætte oplæring i hjemmet for alvorligt tilskadekomne, hvilket i nogle tilfælde er forsøgt af private. Det er ikke tidligere fundet heldigt med forbeholdte arbejder, men under krigen er U. S. A. gået samme vej som New Zealand. Over hele landet drives der af såvel staten som private en række beskyttede værksteder.

Litteraturhenvisninger.*)

I almindelighed og internationalt.

- International Labour Office: Employment of Disabled Men. Meeting of experts for the study of methods of finding employment for disabled men (Geneva 31 July, 1 and 2 August 1923). Geneva 1923. 282 s.
- International Labour Office: The Training and Employment of Disabled Persons. A Preliminary Report. Montreal 1945. 302 s. (Studies and Reports, Ser. E. no. 7).
- United Nations: General Assembly Resolution 58 (1) with Particular Reference to the Rehabilitation of the Disabled. Selected Material Prepared by the Department of Rehabilitation and Physical Medicine ... for the Economic and Social Council. Lake Success 1948. (Mappe).

Danmark.

- Betænkning fra Udvalget angaaende Arbejdsterapi for kirurgiske Patienter. Kbh. 1943. 30 s.
- Betænkning afgivet af det af Justitsministeriet nedsatte Udvalg angaaende Foranstaltninger til Forebyggelse af Tilbagefald i Forbrydelse. („Forsorgsudvalget af 22. December 1924"). Kbh. 1932.
- ✎ Betænkning afgivet af den af Socialministeriet under 4. November 1939 nedsatte Døvekommission. Kbh. 1949. 101 s.
- Socialraadet: Betænkning angaaende Invalider. Kbh. 1925. 12 s.
- j Betænkning om Efterforsorg for tuberkuløse afgivet af det af Indenrigsministeriet herom nedsatte Udvalg. Kbh. 1949. 173 s.
- ✎ Udvalget angaaende Vanføreforsorg. Betænkninger I—IV. Kbh. 1930—38.
1. Betænkning af 28. August 1930 om Invalidebeskæftigelsesspørgsmaalet.
 2. Betænkning af 18. Februar 1932 om Invalidebeskæftigelsesspørgsmaalet med Oplysninger fra Udlandet.
 3. Betænkning af 12. Februar 1937 om Vanføreforsorgen i Danmark.
 4. Betænkning af 16. December 1937 om Blindeforsorgen.
- Beskæftigelse af erhvervshæmmede. Kbh. 1944. 82 s. (Særtryk af Socialt Tidsskrift).
- Friis, Henning: Beskæftigelse af langvarigt arbejdsløse og arbejdshæmmede. Kbh. 1941. 62 s. (Arbejds- og Socialministeriets økonomisk-statistiske Undersøgelser, nr. 6). (Særtryk af Socialt Tidsskrift).
- Holck, Povl: Om Muligheden for at anvende Invalider i offentlige Virksomheder og i Erhvervslivet. Kbh. 1924. 49 s. (Særtryk af Social Forsorg).
- Kortfattet Oversigt over Invalidebeskæftigelsesproblemet til Brug for Socialministeriets Udvalg angaaende Forsorgen for Vanføre og Lemlæstede. Kbh. 1930. 22 s.
- Schou, H. L: Arbejdsterapi. Kbh. 1930. 12 s. (Særtryk af Tidsskrift for Sygepleje).
- undersøgelse vedrørende de med Støtte af Invalideforsikringen ydede erhvervsmæssige Foranstaltninger, der er afsluttet inden Udgangen af 1937. Kbh. 1939. 58 s. (Særtryk af Invalideforsikringsrettens Beretning for 1938).
- Undersøgelse vedrørende de med Støtte af Invalideforsikringsfondens Midler ydede erhvervsmæssige Foranstaltninger, der er afsluttet i Tiden 1. Januar 1938—31. Decbr. 1944. Kbh. 1946. (Beretning fra Invalideforsikringsretten for Aaret 1945, s. 79—154.)

Belgien.

- International Labour Office: Vocational Training of Adults in Belgium. Geneva 1949. 79 s. ill. (Vocational Training Monograph no. 2).

England.

- Balme, Harold: The Unfit Made Fit, London 1943. 33 s.
- Bridges, Clark D.: Job Placement of the Physically Handicapped. London 1946. 329 s.
- Colson, John H. C: The Rehabilitation of the Injured. Occupational Therapy. London 1944. 226 s. ill.
- Fraser, Jan: Learning to be Blind. London 1943. 32 s.
- International Labour Office: The Rehabilitation and Resettlement of Disabled Persons in Great Britain. Report of the Inter-departmental Committee. Montreal 1943. 13 s.
- International Labour Office: Vocational Training of Adults in the United Kingdom. Geneva 1948. 88 s. ill. (Vocational Training Monograph no. 1).

*) Listen er ikke udtømmende, idet den i det væsentlige kun henviser til litteratur, som findes i socialministeriets bibliotek.

- Ministry of Labour and National Service: Report of the Standing Committee on the Rehabilitation and Resettlement of Disabled Persons. London 1946. 20 s.
- : Second Report of the Standing Committee on the Rehabilitation and Resettlement of Disabled Persons. London 1949. 20 s. ill.
- Report of Inter-departmental Committee on the Rehabilitation and Resettlement of Disabled Persons. London 1943. 51 s. (Tomlinson-rapporten).
- Turner, A. E., T. A. Stirrat and T. Ferguson: Haven Products. A Scottish experiment in the employment of severely disabled men. London 1948. 27 s. ill.

Sverige.

- Arbetslöshetsräkningen den 31. aug. 1937. Sthlm. 1938—39 (II. Arbetsförhet m. m.) (S. O. U. 1939 : 24).
- Betänkande angående Pensionsstyrelsens invaliditetsförbyggande verksamhet. Sthlm. 1937. (S. O. U. 1937 : 23).
- Betänkande med förslag till åtgärder för förbättrande av de blindas och de dövstummas arbetsförhållanden och förvärvsmöjligheter. Sthlm. 1937 (S. O. U. 1937 : 34).
- Betänkande med förslag till organisation av det frivilliga skydds- och hjälparbetet beträffande frigivna fångar. Sthlm. 1933 (S. O. U. 1933 : 11).
- Betänkande med utredning och förslag angående åtgärder för särskild undervisning och utbildning av psykiskt efterblivna i barn- och ungdomsåren. Sthlm. 1936. (S. O. U. 1936 : 31).
- Cederström, H.: En högvärdig invalid- och ålderdomsförsörjning. En rättighet- ej en almosa. Sthlm. 1941.
- Kommittén för partiellt arbetsföra: Betänkanden I—V + bilaga nr. 1—3. Sthlm. 1946—48. (Statens offentliga utredningar).
- Kristenson, Anders: Arbetsförmågan vid tuberkulos. Sthlm. 1944. 81 s.
- Montan, Karl: De partiellt arbetsföra och produktionen. Sthlm. 1943. 68 s. (Studentföreningen Verdandis småskrifter, nr. 456).
- Partiellt arbetsföras problem. En översigt över kommitténs för partiellt arbetsföra förslag. Sthlm. 1949. 130 s. ill.
- Social årsbok 1939. Sthlm. 1939.
- Inneholder flg. artikler om erhvervshæmmede:
- AVahlund, S.: De partiellt arbetsföras sysselsättningsproblem.
 - Dahlberg, G.: Den sjuka arbejdskraften.
 - Åsbrink, P.: Det moderna næringslivet och de partiellt arbetsföra.
 - Brodén, E.: Arbetsgivarna och de partiellt arbetsföra.
 - Moureaux, N.: Socialvården og de partiellt arbetsföra.
 - Laurin, L.: Till frågan om ålderdomsförsörjningens finansiering.
 - Hofsten, Birgitta v.: De „asocialas“ sysselsætningsfråge.
 - Antoni, N. og R. Bringel: Nervklenhet og arbejdsløshet.
 - Rüleker, A.: De sjukas återinpassning i arbete.
 - Andreen, Andrea: De sockersjukas arbejdskraft og arbejdsmøjligheter.
- Utredning angående förbättrad tuberkuloseftervård. Betänkande avgiven av den svenska nationalföreningen mot tuberkulos. Sthlm. 1939.
- Undersökningar angående arbetsberedning m. m. Stockholms stads statistik X. Specialundersökningar Nr. 17. Sthlm. 1938.

Tyskland.

- Hagen, Gunnar: Beretning vedrørende Invalidebeskæftigelsessspørgsmaalet i Tyskland. Kbh. 1938. 50 s. (dupl.).

U. S. A.

- Anderson, Roy N.: The Disabled Man and his Vocational Adjustment. A Study of the Types of Jobs Held by 4.404 Orthopedic Cases in Relation to the Specific Disability. New York 1932. (Invaliddeforsikringsretten).
- How Rehabilitation Service Helps the Adult Disabled Become Self-supporting. Michigan 1931—32. 2 Hf. (Invaliddeforsikringsretten).
- Interagency Committee for the Employment of the Physically Handicapped: Jobs for the Handicapped. Washington 1947. 19 s.
- International Labour Office: Vocational Training of Adults in the United States. Geneva 1948. 223 s. (Vocational Training Monograph no. 3).
- Kessler, Henry H.: The Crippled and the Disabled. Rehabilitation of the Physically Handicapped in the United States. New York 1935. (Invaliddeforsikringsretten).

- Pintner, Rudolf, Jon Eisenon and Mildred Stanton: *The Psychology of the Physically Handicapped*. New York 1945. 391 s.
- Rehabilitation of Our Disabled Soldiers, Sailors and Mariners and their Return to Civil Employment. (The Vocational Summary 1921, nr. 9).
- Report of Study of Possibilities of Employment of Handicapped Persons in Minneapolis, Minnesota. A report of methods followed in making the investigation of the essential general findings of the survey. Wash. 1930. (Invalidforsikringsretten).
- Rusk, Howard A. and Eugene J. Taylor: *New Hope for the Handicapped. The Rehabilitation of the Disabled from Bed to Job*. New York 1949. 231 s.
- United States Civil Service Commission: *A Guide for the Placement of the Physically Impaired*. Washington 1946, 337 s.
- War Manpower Commission: *Selective Placement for the Handicapped*. Washington 1945. 206 s.
- Wilson, Arthur Jess: *The Emotional Life of the Ill and Injured. The Psychology and Mental Hygiene of Rehabilitation and Guidance*. New York 1950, 416 s.

Tidsskriftartikler.

I almindelighed og internationalt.

- de Boer, H. A.: *The Medical Rehabilitation of the Disabled*. (International Labour Review 1946, vol. LIV, nr. 1/2, s. 29—36).
- : Vocational Rehabilitation of the Tuberculous. (ILR 1950, vol. LXI, nr. 1, s. 21—48).
- Forsgren, Erik: *Sysselsättningsterapi*. (Social-medicinsk tidsskrift 1945, nr. 9, s. 177—180).
- Internationella Arbetsorganisationen och de partiellt arbetsföras problem. (Svensk Vanföretidskrift 1946, nr. 4, s. 72—73).
- Montan, Karl: *Några synpunkter på anpassningsproblem för partiellt arbetsföra inom yrkeslivet*. (Menneske og Miljø 1947, nr. 5—6, s. 195—199).
- Omskolning från sjukbädd till arbetsbänk. (Svensk Vanföretidskrift 1946, nr. 8, s. 139—143).
- Rehabilitation of the Disabled in Mining Industry. (ILR 1948, nr. 1—2, s. 43—61).
- Waalder, Rolf: *De delvis arbejdsføre og deres placering i arbejdslivet*. (Vanførebladet 1949, nr. 10, s. 77—82).

Danmark.

- Backer, K. H.: *De erhvervshæmmedes problemer*. (Månedsskrift for praktisk lægegerning 1950, nr. 8, s. 302—314).
- Bahnsen, Poul og Aage Madsen: *Psykoteknisk Undersøgelse og erhvervsmæssig Oplæring vedrørende 200 invaliderede Personer*. (Socialt Tidsskrift 1939, nr. 11/12, s. 382—87).
- Bindslev, Georg: *De tuberkuloseramtes Erhvervsmuligheder*. (B.M. 1948, nr. 6, s. 4—7).
- Bruun-Rasmussen, P.: *Om oplæring i og udenfor Vanføreanstalt*. (S. T. 1937, s. 343—47). Svar fra Gunnar Hagen (S. T. 1937, s. 387—92) og gensvar fra P. B.-R. (S. T. 1937, s. 392—96). Afsluttende bemærkninger fra G. H. (S. T. 1938, s. 53—54).
- Caspersen, O. Malthe: *Omorganisationen af for sorgen for døve og tunghøre* (S. T. 1949, nr. 10, s. 315—321).
- Christensen, Aage: *De erhvervshæmmedes Arbejds muligheder*. (Centralorgan for Ledere ved Forsorgsinstitutioner 1948, nr. 11, s. 55—56).
- Christiansen, Arne: *Om Anvisning af Arbejde til langvarigt arbejdsløse og erhvervshæmmede*. (S. T. 1941, s. 262—65).
- : *Beskæftigelse af erhvervshæmmede i Danmark*. (Socialt Arbeid 1947, nr. 7/8, s. 237—241).
- Dybdal, J.: *Angaaende en Nyordning om Adgang for Invalider og andre personer med Helbredsmangler til Ansættelse som Tjenestemænd*. (Vanførebladet 1945, nr. 4, s. 30—32 og Tidsskrift for Tunghøre 1945, nr. 5, s. 67—69).
- Enquete angaaende Muligheden for at anvende Invalider i Industrien (S. T. 1925, nr. 5, s. 165—168; nr. 7, s. 261—263; nr. 11, s. 384—388).
- De erhvervshæmmede i Randers. (Vanførebladet 1946, nr. 3, s. 24—26).
- Erhvervsvejledning. Psykotekniske Undersøgelser på Institutet i Fredericia. (Bonaventura 1944, nr. 2, s. 1—4).
- Friis, Charles Rudolf: *Værneskoleelevers senere Skæbne*. (Hjælpskolan 1927, s. 90—103).
- Friis, Henning: *Arbejdsministeriets Opføringsforanstaltninger for erhvervshæmmede*. (Arbejdskolens Beretning 1943—44, s. 26—31).
- : *Beskæftigelse af langvarigt arbejdsløse og arbejdshæmmede*. (S. T. 1941, Nr. 7/8, s. 77—138). (Også i Særtryk).

- Guildal, Poul: Beskæftigesterapi, Arbejdsterapi, Tilvænningsværksted og Oplæring. (Tidsskrift for danske Sygehuse 1938, s. 222—225).
- Haahr, Poul: Spørgsmaalet Sekundaarbejdere. (Socialisten 1945, nr. 10, s. 157—159).
- Haarløv, Tyge: Foranstaltninger for erhvervshæmmede i Danmark (B. M. 1947, nr. 7/8, s. 4—6, 16).
- Hagen, Gunnar: Forskellige tekniske Spørgsmaal vedrørende Invaliders erhvervsmæssige Uddannelse og Beskæftigelse. (S. T. 1935, s. 282—294).
- : Invalidernes Arbejdsløshedsproblem. (S. T. 1941, s. 202—213).
- : Samfundet og Invalidebeskæftigelsesproblemet. (Tidsskrift for Tunghøre 1948, nr. 5, s. 74—75).
- Hoick, P.: Erhvervsmæssig Beskæftigelse af invaliderede Personer. (Det første nordiske Møde vedrørende Ulykkesforsikring, Sygeforsikring m. v., 1935. A. Fællesmødet. Kbh. 1937, s. 29—34).
- : Invaliders Beskæftigelse. (S. T. 1932, s. 145—152).
- De invalideredes Problem. (Vanførebladet 1945, nr. 7, s. 57—60).
- Larsen, A.: Invalideforsikringsrettens erhvervsmæssige foranstaltninger. (Maanedsskrift for praktisk Lægegerning 1949, nr. 9, s. 381—391).
- Lassen, Otto: Hvorledes vender en Tuberkulosepatient tilbage til livet? (Ugeskrift for Læger 1943, nr. 4, s. 89—96).
- Lundgren, Gun: Overtalelse eller Invalidelovgivning. (Vanførebladet 1948, nr. 1, s. 3—6).
- Lyngholm, Kirsten: Møde paa „Sølyst” om erhvervshæmmede. (Socialraadgiveren 1944, nr. 2, s. 11—16).
- Nielsen, Hartvig: De erhvervshæmmedes Beskæftigelsesmuligheder i Havebrug og Gartneri. (Arbejdsskolens Beretning 1947—48, s. 12—16).
- Madsen, Hans: Invalideret — erhvervshæmmed, Invalideforsikring — Erhvervsforsikring. (Menneske og Miljø 1946, nr. 1, s. 31—33).
- : De partielt arbejdsføre og Produktionen. (Vanførebladet 1943, nr. 10, s. 95—103).
- Norgaard, A.: Oplæring af medicinske Invalidere som forsikringsmæssig Opgave. (Maanedsskr. f. prakt. Lægegerning 1938, nr. 12, s. 417—24).
- Oprettelse af arbejdskuranstalt. (Arbejdsskolens Beretning 1949—50, s. 25—26. Fra Københavns Kommunes Hospitalskommissions betænkning, 2. del).
- Overvejelser indenfor Københavns Kommune om Indførelse af Arbejdsbehandling, evt. i Forbindelse med Arbejdsskolen. (Arbejdsskolens beretning 1939—40, s. 14—21).
- Petersen, Kaj V.: En sociologisk Beskrivelse af den Gruppe af Personer, der i Sommeren 1942 har søgt offentlig Hjælp gennem Socialkontoret i Randers. (Købstadforeningens Tidsskrift 1942—43, nr. 20, s. 459—465).
- Rasch, C: Det for rigsdagen fremsatte forslag til ændringer i folkeforsikringslovens bestemmelser for tilkendelse af invaliderente m. m. (Vanførebladet 1949, nr. 12, s. 109—112).
- Hagen, Gunnar: Mere om ændringerne i invalideforsikringsloven. Invaliditetsbegrebet i folkeforsikringsloven. (Vanførebladet 1950, nr. 1, s. 1—4).
- Jensen, K. V. Munch: Mere om samme emne. (Vanførebladet 1950, nr. 1, s. 4—6).
- Lundbye, Ove: Kritikken af det nye invalide洛夫orslag. (Vanførebladet 1950, nr. 1, s. 6—9).
- Rasch, C: Mere om forslaget til ændringer i invalide洛夫ivningen. (Svar til kontorchef Lundbye). (Vanførebladet 1950, nr. 2, s. 22—23, s. 30).
- Lundbye, Ove: Svar til tre kritikere. (Vanførebladet 1950, nr. 2, s. 23—26).
- Kontorchef Hagens svar på foranstående indlæg. (Vanførebladet 1950, nr. 2, s. 26—28).
- Stochholm, P.: En kritik af det nye invalide洛夫orslag. (Vanførebladet 1950, nr. 2, s. 28—30).
- Olsen, Friis: Et indlæg i debatten set fra sygekasseseide. (Vanførebladet 1950, nr. 2, s. 31).
- Ændringerne i invalide洛夫ivningen. Også mulighederne for støtte til invalider, der ellers ikke kan få invaliderente. (Interview med socialminister Strøm i Social-Demokraten). (Vanførebladet 1950, nr. 5, s. 71—72).
- Lidt om invalide洛夫orslagets forelæggelse i landstinget. (Vanførebladet 1950, nr. 5, s. 72—74).
- Rasmussen, Holger og Poul Bahnsen: Psykotekniske Undersøgelser som Led i Erhvervsvejledning af svagtbegavede. (Hjælpskolan 1942, nr. 2).
- Rasmussen, R.: Den vanføres Muligheder som Kontorarbejder. (Vanførebladet 1944, nr. 7, s. 67—73).
- Rifbjerg, Sophie: De svagtbegavedes Erhvervs muligheder ved Udgangen af Skolen. (Hjælpskolan 1932, hefte 2, s. 51—63).
- Samfundet og Invalidebeskæftigelsesproblemet. Tvungen eller frivillig Arbejdsanvisning. (Vanførebladet 1948, nr. 1, s. 1—4).
- Samfundet og Invalidebeskæftigelsesspørgsmaalet. Tvungen eller frivillig Arbejdsanvisning. En Udtalelse af Kontorchef Gunnar Hagen. (Vanførebladet 1948, nr. 2, s. 13—14).
- Sjørsløv, N.: Om Efterforsorg (for Tuberkulosepatienter). Foredrag holdt ved Nationalforeningens Aarsmøde 30. Maj 1942. (B. M. 1943, nr. 7—8, 7 sider).
- Skinhøj, Erik: Om „Rehabilitation”. (Ugeskrift for Læger 1949, nr. 41, s. 1115—1118).

- Stadager, Knud: „Kur-Byer“ for Lungetuberkulose. (Ugeskrift for Læger 1943, nr. 35, s. 913—915).
- Stochholm, P.: Uddannelse af vanføre (S. T. 1948, nr. 10, s. 441—454).
- Stiirup, Georg K.: Psykisk lidende behandlet paa Arbejdsskolen 1936—40. (Arbejdsskolens Beretning 1940—41, s. 9—30).
- : De tilpasningsvanskelige erhvervshæmmede. (Arbejdsskolens Beretning 1948—49, s. 12—19).
- Wulff, Hans: Om primitiv Øvelsesterapi. (Sygekassetidende 1946, nr. 2, s. 50—56).
- Warming, Jens: Sekunda Arbejdere. (S. T. 1937, s. 87—114).
- Arbejdsskolens Beretninger.
- Beretninger fra Samfundet og Hjemmet for Vanføre.
- Tnvalideforsikringsrettens Beretninger.
- Årsberetninger fra Fængselshjælpen.

England.

- Disabled Persons (Employment) Act. (Ministry of Labour Gazette 1946, nr. 1, s. 7—8 og nr. 5, s. 123).
- Employment of Disabled Persons: Quota Scheme and its Enforcement. (Ministry of Labour Gazette 1948, nr. 3, s. 85).
- Haarløv, Tyge: Fra det engelske Arbejdsmarked. (S. T. 1946, nr. 7, s. 234—249).
- Hall, John: Lidt om Beskæftigelse af invaliderede i England. (Vanførebladet 1947, nr. 10, s. 82—83).
- Hendelberg, Th.: Om s. k. rehabiliteringsverksamhet i England. (Social-medicinsk Tidsskrift 1950, nr. 3, s. 62—67; nr. 4, s. 89—94).
- Industrial Rehabilitation Units. (Ministry of Labour Gazette 1950, nr. 5, s. 1953—1954).
- Madsen, Paula Razga: Indtryk fra Besøg på nogle engelske Institutioner for erhvervshæmmede. (Vanførebladet 1948, nr. 9, s. 71—74; nr. 10, s. 79—82).
- Montan, Karl: Engelskt hälsovårdsexperiment. (Fackföreningsrörelsen 1950, nr. 8, s. 166—169).
- : England prövar de partiellt arbetsföras problem. (Fackföreningsrörelsen 1943, I. s. 318—20).
- : Englandsrapport (om invaliders syssel). (Svensk Vanföretidskrift 1950, nr. 3/4).
- : Partiellt arbetsföra i England. (Status 1943, nr. 8, s. 11—12).
- Randløv-Madsen, Aage: Genoptræning af invaliderede personer i England. (S. T. 1948, nr. 3, s. 89—103).
- Rasmussen, R.: Genrejsning og Anbringelse af Invalidere i Storbritannien. Tomlinson-Kommissionens Betænkning (Sygekassen 1945, nr. 2, s. 16—20).
- Register of Disabled Persons. (Ministry of Labour Gazette 1945, nr. 10, s. 171—175).
- The Rehabilitation and Resettlement of Disabled Persons in Great Britain. Report of the Inter-departmental Committee. (International labour review juli 1943, s. 43—55).
- Rehabilitation and Resettlement of Disabled Persons. (Ministry of Labour Gazette 1946, nr. 12, s. 355—356).
- Resettlement of Disabled Persons. (Ministry of Labour Gazette 1949, nr. 6, s. 193—196).
- Sandrén, Johannes: Hur blir den tuberkulossjuka återställd? (Status 1948, nr. 6, s. 5—6).
- Training Allowances. (Ministry of Labour Gazette 1945, nr. 5, s. 121—122).

Finland.

- Miettinen, Kalevi: Erfarenheten av partiellt arbetsför, närmast invalid arbetskraft inom industrin. (Industritidningen 1950, nr. 1, s. 15—18).
- Nilsson, Erik: Finlands Civil- och värnpliktsinvalideres Förbunds organisation och verksamhet. (Svensk Vanföretidskrift 1945, nr. 5, s. 84—90).
- Simonen, Aare E.: Planer på utvidgande av den almäna invalidvården i Finland. (Svensk Socialvårds Tidning 1945, nr. 11, s. 233—236).
- Särkisilta, Sakari: Om invalidernas arbetsplaceringsverksamhet i Finland. (Svensk Vanföretidskrift 1946, nr. 9, s. 161—162).
- Tarasti, Aarne: De partiellt arbetsföra som föremål för samhällets omvårdnad. (Social tidsskrift 1949, nr. 9/10, s. 313—322).
- Valjakka, Mikko: De partiellt arbetsföras ställning och placering i arbete. (Industritidningen 1949, nr. 5, s. 170—173).

Norge.

- Dahl, Knut: De vanføres opplæringsproblemer og arbeidsmuligheter. (Sosialt Arbeid 1948, nr. 4, s. 108—114).
- De delvis arbeidsføres problem. (Sosial Trygd 1947, nr. 9, s. 171—176).
- Flydal, N.: Teoretisk utdanning for vanføre. (Svensk Vanföretidskrift 1945, nr. 6, s. 104—114).
- Isachsen, Kaare: Registreringscentralen for partielt arbeidsföra i Norge. (Status 1950, nr. 8, s. 11—12, 15).
- Knudsen, Trygve: Rehabilitation. (B. M. 1946, nr. 12, s. 6—7, 24).
- Sundbo, Kåre: Registreringscentralen for omskoling i Norge. (Tidsskrift for danske Sygehuse 1950, nr. 9, s. 127—130).
- Waaler, Rolf: De delvis arbeidsføre og deres plasing i arbeidslivet. (Sosialt Arbeid 1948, nr. 4, s. 97—108).
- : De delvis arbeidsføre og deres plasing i arbeidslivet. (Arbeidsmarkedet 1949, nr. 8, s. 267—276).
- Yrkesopplæringsrådets kurs for yrkesrettleiere. (Arbeidsmarkedet 1946, nr. 8, s. 8—10).

Sovjet-Unionen.

- Melchior, O.: Invaliders Beskæftigelse i Sovjetunionen. (Socialt Tidsskrift 1936, s. 184—188).

Sverige.

- Andersson, Konrad: Den vanföra ungdomen och hantverket. (Svensk Hantverkstidning 1936, nr. 20). (Håndværkerbiblioteket).
- Arbetsberedning åt partielt arbetsförmögna. (Sociala Meddelanden 1939, s. 83).
- Arbejdsterapi. (Vanførebladet 1946, nr. 12; 1947, nr. 1—4).
- Bahrke, Wilhelm: Sekunda arbeidskraft blir prima. (Industria 1946, nr. 7, s. 24—26, 56).
- Bergh, Albert: Arbetsförmedlingen och de partielt arbeidsföra. (Tidsskrift för Fattigvård 1945, nr. 2, s. 41—48; Svensk Vanföretidskrift 1945, nr. 7, s. 125—126, 135; Folkpensioneringen 1945, nr. 7, s. 181—184).
- Bergström, G. G.: De partielt arbeidsföra — ett socialt problem. (Svensk Socialvårds Tidning 1946, nr. 10, s. 243—245).
- Cederström, Hjalmar: En socialväsandets forskningsorganisation. (Social-medicinsk Tidsskrift 1945, nr. 10, s. 192—197).
- Curtman, C. W.: De partielt arbeidsföra — en värdefull arbeidskraftreserv. (Svenska Socialvårdsförbundets Tidsskrift 1948, nr. 6, s. 157—162).
- Ericsson, R.: Arbetsförmedlingen och de partielt arbeidsföra. (Från departement och nämnder, årg. 10, 1948, nr. 11/12, s. 195—201).
- Essen, Erik: Stockholm effektiviserar arbetsvärden för de partielt arbeidsföra. (Svensk Socialvårds Tidning 1950, nr. 7, s. 186—191).
- Hammarberg, Sixten: Samarbete mellan de partielt arbeidsföras organisationer. (Status 1949, nr. 6, s. 3—4).
- : Utbildning av arbetsterapeuter. (Status 1948, maj, s. 3—4).
- Hemarbete lösning av arbetsfrågan för partielt arbeidsföra? Civilingenjör Sten Tiberg berättar om erfarenheter från L. M. Ericsson rörande anställning av partielt arbeidsföra. (Svensk Vanföretidskrift 1943, nr. 12, s. 221—223).
- Häggmann, Elin: Arbetsmöjligheter för svagt begåvad ungdom. (Hjälpskolan 1934, nr. 4, s. 124—129).
- Kristenson, Anders: Arbetsoförmågan vid tuberkulos. (Svenska Läkartidningen 1944, nr. 11, s. 713—740).
- Lundell, Hans: Betänksamhet inför ett betänkande. (Nordisk Tidsskrift för Dövstumskolan 1947, nr. 4/5, s. 65—70).
- : De dövstumma flickornas yrkesval och praktiske utbildning. (Nordisk Tidsskrift för Dövstumskolan 1945, nr. 10, s. 167—171).
- : Yrkesorienteringen i Dövstumskolans avgångsklasser. (Nordisk Tidsskrift för Dövstumskolan 1947, nr. 4/5, s. 65—70).
- Mindus, Erland: De partielt arbeidsföra. (Affärs ekonomi 1949, nr. 17, s. 1041—1042).
- Montan, Karl: Anlagsprovningar av partielt arbeidsföra. (Status 1945, nr. 4, s. 6—8).
- : Arbetsberedning åt blind och synsvag arbeidskraft. (Sociala Meddelanden 1943, nr. 9, s. 693—696).
- : Et aktuelt problem: nogle synspunkter vedrørende tilpasningsproblemet for partielt arbeidsføre inden for erhvervslivet. (Vanførebladet 1949, nr. 5, s. 34—36).
- : Kan en invalidlag skapa bättre koordination av åtgärderna för partielt arbeidsföra? (Sociala Meddelanden 1950, nr. 7, s. 505—510).
- : Kuratorer och arbetsförmedlare till de partielt arbeidsföras tjänst. (Svensk Socialvårds Tidning 1946, nr. 5, s. 102—103).
- : De partielt arbeidsföra. (Tiden 1946, nr. 6, s. 356—362).
- : De partielt arbeidsföra och arbetsmarknaden. (Tjänstmannarörelsen 1947, nr. 5, s. 10—11, 14).

- Montan, Karl: „Socialstaden“. (Fackföreningsrörelsen 1945, nr. 38, s. 269—275).
- : Vanförevård med vidgade sociala insatser. (Från departement och nämnder 1948, nr. 18/19, s. 314—317).
- Myrdal, Alva: De partiellt arbetsföra efter kriget. (Fackföreningsrörelsen 1943, nr. 31, s. 100—106).
- Möller, A.: Den partiella arbetskraften och produktionen. (Social-medicinsk Tidskrift 1943, nr. 8, s. 133—134).
- Norman, Helmer: Utredning angående f. d. hjälpklasseselevens yrkesval og välfärd samt förslag till åtgärder för eftervård. (Hjälpskolan 1942, nr. 1—2, s. 1—18 og 25—43).
- „De partiellt arbetsföra“. (Industria 1940, nr. 8, s. 217—220).
- De partiellt arbetsföra. (Fackföreningsrörelsen 1946, nr. 21, s. 469—475).
- De partiellt arbetsföras problem utredas. Bättre tilvaratagande än hittills av deras produktiva förmåga. (Från departement och nämnder 1943, nr. 21, s. 404—405).
- Partiellt arbetsföras sysselsättande. (Svenska Socialvårdsförbundets Tidskrift 1949, nr. 4, s. 136—141).
- De partiellt arbetsföras yrkesutbildning. (Social-medicinsk Tidskrift 1947, nr. 4, s. 71—77).
- Pensionsstyrelsens yttrande över det nya folkpensionsförslaget. (Svensk Sjukkasse-Tidning 1946, nr. 2, s. 50—51).
- Rehnberg, Bertil: De partiellt arbetsföras yrkesutbildning. (Från departement och nämnder 1947, nr. 6, s. 117—125).
- Rendahl, Axel Th.: De dövstummas yrkesval. (Nordisk Tidskrift för Dövstumskolan 1944, nr. 4/5, s. 59—72).
- Sandberg, Helmer: De partiellt arbetsföras anställning i allmän tjänst. (Arbetarskydd 1948, nr. 5/6, s. 149—151).
- Sjukkassee förbundets yttrande över betänkande rörande partiellt arbetsföras sysselsättande. (Svensk Sjukkasse-Tidning 1949, nr. 5, s. 115—118).
- Sjögren, Hakon: Några synpunkter på sysselsättnings- och arbetsterapi. (Social-medicinsk Tidskrift 1946, nr. 2, s. 31—38).
- Skyddad verksamhet, arbetsprövnings- och arbetsträningsinstitut för partiellt arbetsföra. (Svensk Socialvårds Tidning 1949, nr. 2, s. 37—38).
- Ström, Nils: Kurators- och arbetsförmedlingsverksamheten för de partiellt arbetsföra. (Tidskrift för Fattigvård 1946, nr. 3, s. 91—96).
- : De partiellt arbetsföra. (Menneske og Miljø 1947, hft. 5—6, s. 190—194).
- : De partiellt arbetsföras sysselsättningsproblem. (Svensk Socialvårds Tidning 1949, nr. 1, s. 20—26).
- : De partiellt arbetsföras yrkesutbildning. (Tidskrift för Fattigvård 1947, nr. 2, s. 39—45).
- : Sysselsättning för de partiellt arbetsföra. (Från departement och nämnder 1949, nr. 3, s. 45—52; Status 1949, nr. 6, s. 7—8).
- Sundelin, Fredrik: De reumatiska invaliderna i Sverige. En socialmedicinsk studie. (Sociala Meddelanden 1943, nr. 3, s. 171—182).
- Sysselsättning för de partiellt arbetsföra. (Svensk Sjukkasse-Tidning 1949, nr. 5, s. 112—115).
- Sysselsättningsterapi vid ålderdomshem. (Svenska Socialvårdsförbunds Tidskrift 1950, nr. 1, s. 16—19).
- Tiberg, Sten: Sysselsättning av partiellt arbetsföra inom industrin. (Affärsökonomi 1943, nr. 19, s. 1166).
- Tjänsteråd konsultativt organ för partiellt arbetsföras anställning. (Status 1949, nr. 6, s. 6).
- Tuberkuloseftervård — ett de partiellt arbetsföras sysselsättningsproblem. (Sociala Meddelanden 1939, s. 668—669).
- Wangson, Otto: Sjösysselsättningsverksamheten för partiellt arbetsföra inom socialvården. (Svensk Socialvårds Tidning 1947, nr. 10, s. 246—249).
- Wittorp, Th.: Yrkesutbildning av invalider. Ett socialt spörsmål av stor aktualitet. (Arbetarskyddet 1943, nr. 5, s. 155—168).

Tyskland.

- Alsøe, A.: Blindes Beskæftigelse ved Maskiner. (S. T. 1930, nr. 9, s. 249—254).
- Arbeitsvermittlung, Berufsberatung (f. tuberkulöse). (Arbeitsblatt für die britische Zone 1947, nr. 7/8, s. 230).
- Becker, Hermann Josef: Die Rechtsvorschriften über die Beschäftigung Schwerbeschädigter im Bundesgebiet. (Bundesarbeitsblatt 1950, nr. 2, s. 48—51).
- Boberski: Umstellungsbeihilfen für Opfer des gegenwärtigen Krieges. (Reichsarbeitsblatt 1941, s. V 204).
- Colin, Ludwig: Theorie und Praxis im Erwerbleben der Blinden. (Soziale Praxis 1930, sp. 512—513).
- The Curative and Preventive Work of the German Workers' Invalidity, Old Age and Widows' and Orphans' Insurance Scheme in 1936. (International Labour Review 1937, Volume XXXVI, no. 6, s. 812—818).

- Friedensburg, Wilhelm: Zur Arbeitsvermittlung Körperbehinderter. (Arbeitsblatt für die Britische Zone 1948, nr. 6, s. 216—218).
- : Zur Wiederherstellung Körperbeschädigter. (Arbeitsblatt für die Britische Zone 1948, nr. 9, s. 326—329).
- Loose, Hanns-Walter: Die Arbeitsvermittlung für Schwerbeschädigte. (Arbeitsblatt 1949, nr. 3, s. 97—100).
- Martineck: Der Begriff „arbeitseinsatzfähig“ vom sozialmedizinischen Standpunkt. (Reichsarbeitsblatt 1942, s. V 423).
- : Über den Arbeitseinsatz Lungentuberkulöser. (Reichsarbeitsblatt 1942, nr. 15, s. V 275—279).
- Rhode: Arbeitseinsatz und Berufsfürsorge der Blinden. (Reichsarbeitsblatt 1942, nr. 24, s. V 448—450).
- Schulte-Holthausen: Zum gegenwärtigen Stande der deutschen Kriegsopferversorgung. (Reichsarbeitsblatt 1933, s. II 263—267).
- Tysk Vanføreforsorg i Dag. (Vanførebladet 1948, nr. 4, s. 27—28).
- Fra ILO: Bibliography of occupational medicine, vol. II. 1949:
- Der Schwerbeschädigte im Leben und Beruf. (Arbeitsblatt 1949, 1 : 8, pp. 306—308).
- Wunderlich: Die Berufsfürsorge: Betreuung der Arbeitsverletzten. (Berufsgenossenschaft 1949, nr. 7, pp. 131—134).
- Lambrecht: Zum beruflichen Einsatz Schwerbeschädigter. (Arbeitsschutz 1949, 15 : 4, pp. 14—19).
- Oechsle, R.: Die Unterbringung des Schwerbeschädigten in Bayern. (Arbeitsblatt 1949, 1 : 7, pp. 247—249).
- Die Arbeitsvermittlung von Schwerbeschädigten in Württemberg-Baden. (Arbeitsblatt 1949, 1 : 10, pp. 399—402).

U. S. A.

- Albee, Fred. H.: En Tilvænningsvirksomhed i New-York, der drives af den amerikanske Rehabilitation Komite. (Vanførebladet 1931, nr. 24, s. 187—191).
- Belsley, G. Lyle: Spotlight on a New Profession. (Journal of Rehabilitation dec. 1949, s. 3—8).
- Brostrøm, Eva: Arbejds- og beskæftigelsesterapien i Amerika. (Røde Kors Tidsskrift 1949, nr. 10, s. 6—8).
- Busck, Birgit: Från en studieresa till Amerika. (Svensk Vanföretidskrift 1948, nr. 4, s. 40—41).
- DiMichael, Salvatore G.: Employment of the Mentally Retarded. (Journal of Rehabilitation april 1949, s. 3—7).
- Drumm, Russell M.: The Rehabilitation Problem in the Veterans Home. (Journal of Rehabilitation april 1948, s. 19—23).
- Hart jr., F. E.: Counseling of Rehabilitation. (Journal of Rehabilitation aug. 1947, s. 13—20, 34).
- Lockwood, Glenn O.: Mental Cases can be Rehabilitated. (Journal of Rehabilitation feb. 1948, s. 3—6).
- Madsen, Paula Razga: Lidt om de invalideredes forhold og rehabilitation i Amerika. (Vanførebladet 1950, nr. 2, s. 15—22).
- McCamman, Dorothy F.: Disability Protection under Public Programs. (Social Security Bulletin 1948, nr. 6, s. 4—13, 23).
- McCahill, William P.: Rehabilitation and Placement of Handicapped Workers. (Monthly Labour Review sept. 1948, s. 282—285).
- Nitzberg, Harold: Rehabilitation of the Tuberculous. (Social Case Work feb. 1950, s. 61—64).
- Pikser, George M.: Case Work in Vocational Rehabilitation. (Journal of Rehabilitation april 1948, s. 13—18).
- Placement of the Physically Handicapped. (Employment Service Review (US) sept. 1947) (Artikelrække).
- Placement of the Physically Handicapped. (Employment Security Review 1949, nr. 9). (Artikelrække).
- Post, Katharine F. & Henry A. B. Gustafson: Vocational Rehabilitation of the Tuberculous in Michigan. (Journal of Rehabilitation aug. 1947, s. 3—8)
- Redkey, William H.: Bringing Rehabilitation to the Hospital. (Journal of Rehabilitation feb. 1948, s. 7—16).
- R. R.: Tilvænningsvirksomheder. — Helbredende Virksomheder. Opføringsværksteder. — Genrejsningsklinikker m. v. (i U. S. A.). (Vanførebladet 1935, nr. 4, s. 25—31).
- Schoick, Joseph H. von: Their Hospital Time Can be Learning time. (Journal of Rehabilitation feb. 1949, s. 11—15).
- Severin, Erik: Værksteder for partielt arbejdsdygtige (B.M. 1947, nr. 1, s. 8—11).
- Stipe, Jack H.: Social Service in the Veterans Administration. (Journal of Social Case Work feb. 1948, s. 43—48).
- Vanföra blir arbetsföra. (Svensk Vanföretidskrift 1945, nr. 7, s. 124—125).
- Yepsen, Lloyd N.: Subnormal Minds are Abler than You think. (Journal of Rehabilitation april 1949, s. 8—12).
- Yrkesutbildning för krigsinvalid i U. S. A. (Social-medicinsk Tidsskrift 1948, nr. 5, s. 106—108).

Register.

- Administrative organer i udlandet 94.
 - England 97.
 — New Zealand 98—99.
 — Sovjetunionen 99.
 — Sverige 99.
 — U. S. A. 103.
- Afskedigelse fra beskæftigelsesforanstaltninger 56.
 Alder 7, 13, 14, 39, 56, 59—60, 62, 90.
 Almindelig Dansk Lægforening 18.
 Ansættelsesvilkår 40—41, Sverige 102.
 Arbejderbeskyttelse 25.
 Arbejder- og arbejdsgiverorganisationer 5, 11, 22, 30, 35, 37.
 Arbejdsanalyser 21—22, 44.
 Arbejdsanviseren 16—17, 18, 19, se også socialrådgiveren.
 Arbejdsanvisning og -fremskaffelse 13, 14—25, 35—36, 56, 61, 66—68.
 Arbejdsanvisning, invalideforsikringsrettens 13.
 Arbejdsanvisning, den offentlige:
 - organisation 11, 12—13, 14—25, 50—51, 56—58.
 - henvisning til beskæftigelsesforanstaltninger m. v. 12—13, 56, 61, 86.
 - arbejdsanvisning og -fremskaffelse 13, 14—25, 35—36, 56, 61, 66—68.
 — socialrådgiveren 17, 57, 58.
 — læger 17—19, 57, 59.
 — erhvervsvejledning 11, 17, 18, 19—21, 51.
 — arbejdsanalyser 21—22.
 - oplysningsvirksomhed 22.
 - samarbejde med andre institutioner 24—25, 27, 60—61.
 — tilsyn med særlige værksteder 45.
 — hjemmearbejde 46—47.
 — efterkontrol 47—48.
 — udgifter 49.
 — udlandet i almindelighed 94—96.
 — England 97.
 — Sverige 99—102.
 — U. S. A. 103.
- Arbejdsanvisning udøvet af erhvervshæmmedes organisationer 14—16, 19, 22, 50, New Zealand 98—99.
 Arbejdsdirektoratet 15, 22.
 Arbejdsgivere, private:
 — optræning 31—35.
 — kvotasystem 37—38.
 — ansættelsesvilkår 40—41.
 — forbeholdt arbejde 42—43.
 — særlig tilrettelagt arbejde 43—45.
 Arbejds-kuranstalter 26—27, se også arbejdsskoler.
 Arbejdsledere 57.
 Arbejdsløshedsfonden 29.
 Arbejdsløshedsforsikring 11, 13, 24, 29, 38, 58.
 Arbejdsløshedsloven 29.
 Arbejdsmarkedskommissionen 5.
 Arbejdsmedicinsk klinik 20—21.
 Arbejds- og beskæftigelsesterapi 11, 26—27, 51, Sverige 101.
 Arbejds- og boligministeriet 22, 34, 42, 45, 55—86.
 Arbejds- og fabriktilsynet 21, 25.
 Arbejdsskoler 26, 28, 30—31, 49—50, 88, 93.
 Arbejdsterapeuter 27.
 Arbejdsterapiudvalget 26.
 Arbejdstid 13, 56.
 Arbejdsudygtige 7, 39.
 Arbejdsvægring 56.
 Beskyttet arbejde, se særlig tilrettelagt arbejde.
 Beskæftigelsesforanstaltninger 13, 27—28, 86.
 — aflønning 55.
 — arbejdstid 56.
 — afskedigelse 56.
 — arbejdsvægring 56.
 — aldersbetingelser 56.
 — henvisningsperioden 56.
 — arbejdslederen 57.
 — værdien af udendørsforanstaltninger 61—66.
 Beskæftigelseskonjunkturer 16.
 Beskæftigelsesloven 27, 29.
 Beskæftigelsesterapi, se arbejds- og beskæftigelsesterapi.
 Blifa 44.
 Blinde 7, 10, 11.
 Blindes arbejde 45.
 Disabled persons, se erhvervshæmmede.
 Døve og tunghøre 7, 10, 11—12, 19.
 Døvstumme 7.
 Efterkontrol 11, 47—48.
 Egnhedsundersøgelser 20.
 England:
 — lov om erhvervshæmmede 7, 36, 96.
 — optræning og oplæring 29—30, 97.
 — kvotasystem 36—37, 98.
 — forbeholdt arbejde 41, 98.
 — særlig tilrettelagt arbejde 43, 98.
 — begrebet erhvervshæmmede 96.
 — tilmelding 96—97.
 — antallet af erhvervshæmmede 97.
 — administration 97.
 — erhvervsvejledning 97.
 — placering i arbejde 97—98.

- Erhvervshæmmede, antallet af 8—9, 13, 58, 86, England 97, Sverige 100, U. S. A. 103.
- Erhvervshæmmede, begrebet 7—10, 50, 55, udlandet i almindelighed 94, England 96 Sverige 101, U. S. A. 103.
- Erhvervshæmninger 13, 18, 59, 90.
- Erhvervshæmninger, bedømmelse af 9—10, 17—19.
- Erhvervs sygdomme 10.
- Erhvervsvejledning 11, 17, 18, 19—21, 51, udlandet i almindelighed 95, England 96, 97, Sverige 101, U.S.A. 103.
- Fabrikinspektører 21—22.
- Finansministeriet 41.
- Folkgeforsikringsloven 24, 28—29, 31, 87.
- Forbeholdt arbejde 5, 41—43, 51, udlandet i almindelighed 96, England 98.
- Foreninger, private 14—16, 19, 22, 50.
- Forsorgsloven 32.
- Forsvarlighedsundersøgelser 20.
- Fysiske og psykiske lidelser 7, 8, 12, 18.
- Hjemmearbejde 11, 46—47, Sverige 102.
- Hospitaler 14, 18, 23—24.
- Hospitalspatienter 9.
- Indberetning til
 — invalideforsikringsretten 24.
 — de offentlige arbejdsanvisningskontorer 8—9.
 — direktoratet for ulykkesforsikringen 24.
- Indendørsforanstaltninger, se beskæftigelsesforanstaltninger.
- Indenrigsministeriet 24.
- Invalideforsikring 39—40, 58.
- Invalideforsikringsretten 8—9, 11, 12, 13—14, 15, 18, 24, 28, 29, 31, 50, 87—93.
- Invaliderede 7, 39.
- Invaliderentyndere 8—9, 13.
- Justitsministeriet, skrivelse af 22. august 1923 til samtlige politimestre 42.
- Kommissioner og udvalg.:
 — Det rådgivende udvalg vedrørende den offentlige arbejdsanvisning 5, 19—21.
 — Arbejdsmarkedskommissionen 5.
 - Tuberkuloseudvalget 11.
 — Døvekommissionen 11.
 - Blindekommissionen 11.
 — Talelidendekommissionen 11.
 - Arbejdsterapiudvalget 26.
 - Kommittén för Partiellt Arbetsföra 100—102.
- Kontorforanstaltninger, se beskæftigelsesforanstaltninger.
- Korrespondancekursus 26—27.
- Kronisk syge 7.
- Kvotasystem 36—38, udlandet i almindelighed 95—96, England 36—37, 98, Sovjetunionen 99, Sverige 102.
- Kursus 28.
- Ledighed 13, 56.
- Lovbestemmelser:
 — Arbejdsløshedsloven § 32: 29.
 — Beskæftigelsesloven § 4: 29.
 — Folkgeforsikringsloven § 60: 24, 28—29, 87.
 § 62: 87.
 § 63: 24, 87.
 — Folkeskoleloven § 2: 19.
 — Forsorgsloven § 296: 32.
 — Ulykkesforsikringsloven § 30: 32.
 § 45: 24.
- Læger og lægeundersøgelser 13, 14, 17—19, 20, 23, 24, udlandet i almindelighed 94—95.
- Løns spørgsmål:
 - beskæftigelsesforanstaltninger 13, 55.
 - optræning hos private arbejdsgivere 31—34.
 - kvotaordning 37.
 - almindelig ansættelse 38.
 — invaliderente 39—40.
 - særlig tilrettelagt arbejde 45.
 - særlige virksomheder 45.
 — hjemmearbejde 46—47.
- Maskiner og værktøj, hjælp til anskaffelse af 13—14, 87.
- Medicinske lidelser 14.
- Nervesvækkede 7.
- New Zealand 98—99.
- Offentlige og koncessionerede virksomheder:
 — kvotaordning 38, 41.
 — pension 41.
 — forbeholdt arbejde 41—42.
- Offentlig hjælp 9, 13, 32, 58.
- Oplysningsvirksomhed 15, 16, 22, 51, udlandet i almindelighed 96.
- Opsigelsesregler 40—41.
- Om- og opskoling, se optræning og oplæring.
- Omsyningscentraler, se beskæftigelsesforanstaltninger.
- Optræning og Oplæring:
 - beskæftigelsesforanstaltninger 12—13, 27—28, 55—56, 61—66.
 — invalideforsikringsrettens virksomhed 13—14, 87—93.
 — kursus 28—29, 51.
 — værksteder 29—30, 51.
 - arbejdsskolen 30—31, 51, 88, 93.
 — hos private 31—35, 51.
 — udgifter 49—50.
 — udlandet i almindelighed 95.
 — England 97.
 — New Zealand 99.
 — Sovjetunionen 99.
 - Sverige 100—102.
 — U. S. A. 103—104.
- Partiellt arbetsföra, se erhvervshæmmede.
- Pension 40, 41.

- Placering i arbejde 11, 13, 87—93.
 — det frie arbejdsmarked 36—41.
 — kvotasytem 36—38, 41.
 — private arbejdsgivere 36—38, 40—41, 42—43, 44—45, 46—47.
 — offentlige og koncessionerede virksomheder 38, 41—42.
 • lønspørgsmål 38.
 - arbejdsløshedsforsikring 38.
 — invalideforsikring 39—40.
 — ansættelsesvilkår 40—41.
 — pension 40, 41.
 • opsigelsesregler 40—41.
 — forbeholdt arbejde 41—43.
 — selvstændig virksomhed 43.
 • særlig tilrettelagt arbejde 43—46.
 — særlige værksteder 45—46.
 — hjemmearbejde 46—47.
 — statistiske oplysninger 62—64.
 — invalideforsikringsrettens virksomhed 87—93.
 • udlandet i almindelighed 96.
 — England 97—98.
 — Sverige 102.
 — se også arbejdsanvisning og -fremskaffelse.
 Produktionstab under optræning 34.
 Propaganda, se oplysningsvirksomhed.
 Psykiske lidelser, se fysiske og psykiske lidelser.
 Psykopater 7.
 Psykoteknisk prøve 21.
- Registrering, se tilmelding.
 Rådgivende udvalg vedrørende den offentlige arbejdsanvisning 5, 19—21.
- Salg af erhvervshæmmedes produkter 45—46, Sverige 102.
 Samfundet og hjemmet for vanføre 14, 88.
 Selvstændig virksomhed, etablering af 13—14, 35, 43, 50, 51, 87, 89—93.
 Sheltered employment, se særlig tilrettelagt arbejde.
 Sindssyge 7.
 Sinker 7, 10, 19—20.
 Socialkontorerne 18, 24.
 Socialministeriet 24, 25, 55.
 Socialrådgiveren 13, 17, 19, 20, se også arbejdsanviseren.
 Socialt afsporede 7, 12, se også straffede.
 Sovjetunionen 99.
 Statsministeriet, henvendelse af 15. maj 1929 til samtlige ministerier om ansættelse af invalider 41.
 Straffede 7, 9.
 Sundhedsstyrelsen 14, 18, 88.
- Svagsynede 7.
 Sverige 46, 99—102.
 Sygekassehjælp 13, 58.
 Sygekasse væsenet, direktoratet for 14, 88.
 Særforsorgspatienter 8—9, 12, 14, 20, 22.
 Særlige grupper af erhvervshæmmede 7—10, 11, 14, 29.
 Særlig tilrettelagt arbejde 5, 43—46, 50, 51—52, Sverige 102.
 Særlige virksomheder 45—46, 49, 52, udlandet i almindelighed 96, England 98, Sverige 102, U. S. A. 103.
- Talelidende 11.
 Tavshedspligt 19.
 Tilmelding af erhvervshæmmede 11, 23—25, udlandet i almindelighed 94, England 96—97, Sovjetunionen 99, U. S. A. 103.
 Tilskadekomne 10, 14.
 Tilskud:
 — erhvervshæmmedes organisationer 16.
 — kursus 29.
 — værksteder 30, 86.
 — under optræning 32—34.
 — ved varig beskæftigelse hos private arbejdsgivere 44—45.
 — beskæftigelsesforanstaltninger 55.
 Tilvænningsforanstaltninger 25—26, 51, 55—56, 61—66, 86.
 — arbejds- og beskæftigelsesterapi 26—27.
 — arbejds-kuranstalter 26—27.
 • arbejds-terapeuter 27.
 — korrespondancekursus 26—27.
 — beskæftigelsesforanstaltninger 27—28.
 — værksteder 28.
 — foranstaltninger for kontorister 28.
 — arbejdsskolen på Amager 28.
 Tomlinsonbetænkningen 7.
 Tuberkulose 7, 10, 11.
- Udendørsforanstaltninger, se beskæftigelsesforanstaltninger.
 Ulykkesforsikring 13, 58.
 Ulykkesforsikringen, direktoratet for 14, 24, 88.
 Ulykkesforsikringsloven 24, 32.
 Undervisningsministeriets cirkulære af 26. juni 1943 om særundervisning 19—20.
 U. S. A. 21, 27, 41, 43, 102—03.
- Vanføre 7, 10, 14.
 Værksteder 28, 29—30, 51, 86.
- Åndssvage 7.